

The Project Gutenberg eBook of Uhri: Perheromaani, by Selma Anttila

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Uhri: Perheromaani

Author: Selma Anttila

Release date: March 7, 2015 [EBook #48424]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK UHRI: PERHEROMAANI ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

UHRI

Perheromaani

Kirj.

SELMA ANTTILA

Otava, Helsinki, 1922.

"... Sillä uhri ravitsee valonhenget, ja heidän kauttaan toteutuvat teidän toivomuksenne..."

Mahabharata.

Poikani Taunon muistolle omistettu

I OSA

ONNELLINEN AIKA

I

Huoneessa on uuvuttava lämpö. Puiet huonekalut risahtelevat silloin tällöin, ja tämä rakas soppeni pidättää minua ja houkuttelee vaipumaan toimettomiin mietteisiin. Aurinkokin pistäytyy katsomaan sisään ja siirtää pitkän säteittensä nipun vuodeverhosta lattialle.

Uunin edessä seisoo lapsenvaunu. Se poikkeaa tyyliltään kaikesta muusta tässä huoneessa, ja tuntuu siltä, kuin ympäristö tarkkaisi sitä henkeään pidätellen ja kuunnellen kuin jotakin salaperäistä ihmettä.

Silmiliina liikahtaa, ja sydämeni sykähtää eloisammin. Uteliaisuus pakottaa minut kohottamaan liinaa.

Pitsitetyllä pieluksella lepää pieni, tummatukkainen pää. Iho on kellahtava, hienon untuvan peittämä. Otsan hiukan uhkaava ry pistys vahvistaa muttuisen suun pikkuvanhaa, hullunkurista ilmettä, ja minä matkin sitä vaistomaisesti.

— Taju, pikku mies, heräätkö jo?

Mutta pikku mies ei vielä herääkään, nukkuu yhä vain. Ja minusta tuntuu tuo jo liialliselta, olen melkein kade tuolle nukkumiselle.

Istun jälleen vartioimaan lapsen unta, ja läheiset muistot tulevat seurakseni. Olinko minä tahtonut tämän lapsen syntymistä?

Oi, en! Minä näen ajatuksissani itseni onnellisena ja rauhallisena, ylpeänä voidessani olla kokonaan rakkaudelleni antautunut pohjattomassa riemussa. Ja kuitenkin olin pelännyt lasta kuin salaperäistä, uhkaavaa jotakin, minkä kanssa piti ruveta taistosille tuntematta sen olemusta. Mutta kun elämä oli syttynyt ja edesvastuu laskeutunut ylteni kylläkin painavana, antauduin täydellisesti odotuksen ja kaipuun valtoihin.

Ja nyt olin saanut rakkaan olennon, oman pikku Tajuni, jolle tosiaan voin antaa kaikkeni. Olin maltiton saadakseni palvella, vaalia, kieltää itseltäni oman mukavuuden, täyttää elämäni tyyten hänestä; ei mitään tarvinnut jäädä itselleni.

Heikin kanssa olimme ennen aina väitelleet elämän pohjimmaisista syistä, sillä ne asiat askarruttivat mieltäni ahkerasti käydessäni Tajun kanssa.

Kerran olimme hautuumaalla, ja siellähän elämän vakavuus väkisinkin astuu eteen.

— Miksi lapsemme syntyy? kysyin äkkiä. Heikki hymähti ja joutui ymmälle, vaikka onkin tottunut yllättäviin kysymyksiini.

— Kylläpä sinä voit kysyä!

— Niin, näes, sukupolvet lepäävät näiden kivien alla. He ovat aikoinaan astelleet näitä samoja polkuja ja miettineet samoja asioita kuin me nyt. Ehkä olleet vailla jotakin pientä vivahdusta, jonka me tiedämme, ehkä uskoneet toisin. Mutta mikä on se lisä, josta voisin saada lohdun — että meidän lapsestamme tulee täydellisempi heitä ja vanhempiaan. Jos sen saisin — niin olisihan se mittaamatonta onnea, ikuisuuden itu!

— Toistaiseksi meillä ei ole varmuutta siitä, että kehitystä, jota tarkoittanet, olisi olemassa tai meidän huomattavissamme, sanoi Heikki. — Tunsimmehan nämä ihmiset tässä sukuhaudassa. Tuskin he ovat vielä maatuneet, mutta heidän muistonsa on haihtunut. He ovat meille vain multaa!

Meidän lapsemme käy samoin! huudahdin.

Samassa lapsi liikahti minussa, ja vapauttava elämän laine hulmahti ylitseni pyyhkäisten pois kuolemaa ja katoavaisuutta kaulaavat ajatukset. Mitä merkitsee se, mitä en tajua, sen rinnalla, mikä elää ja on minun tällä hetkellä, tässä elämässä, jopa inhimillisen iän? Autuas ajatus ja rajaton riemu saada elää, luoda uutta lapselle, itselleni, puolisololleni, kokea, tuntea, tietää, nähdä, kuulla vielä

tuntematonta...!

— Käyköön niinkin! sanoin jouduttaen askeleitamme pois kuolleiden käytäviltä. — Olkoon, ettei meillä ole tietoa ikuisuuden ladusta. Me elämme toki, ja riemu on siitä jo kyllin suuri kuolevaiselle. Eikö totta?

Heikki nyökkäsi.

Ei kestänyt kuitenkaan kauan, kun riemuni oli ehtynyt ja arkiaskareet tympäisseet mieleni raskaaksi. Minua vaivasi kaiken keskinkertaisuus, mitättömyys ja vaivaloisuus. Minä en voinut missään tavoittaa tarkoitusta. Enkä kuitenkaan tuntenut onnen puutetta, en erikoisesti mitään kaivannut. Kaiken tyhjyys ja oma rajoitukseni painoi minua.

— En pääse irti siitä ajatussuunnasta, josta kävelyllämme hautuumaalla puhuimme, sanoin Heikille. — Voisinhan vielä senkin sietää, että itse olen puutteellinen, tietämätön, ilman uskoa, en edes selvillä elämäni tehtävästä, vain rengas lapselleni, mutta Taju ei saisi olla sellaisen äidin lapsi.

— Tuo kaikki kuuluu alaan, joka ei parane punnitsemalla, sanoi Heikki pyyhkien silmälasejaan.

— Niin sinä sanot, mutta se ei minua auta. Näes, minä en usko, että meidän lapsemme voi paljoakaan kohota sen yli, mitä me kykenemme tajuamaan suurinta ja aavistuksellisinta parhaimpina hetkinämme ja kaipaamaan pohjattomassa iäisyydenjanossamme.

— Puhu sinä vain omasta persoonastasi. Minulla ei ole minkäänlaista kunnianhimoa siihen suuntaan, vastasi Heikki naurahten.

Näin pitkälle kertailin keskusteluamme muistissani, ja samalla poika äännähti, ja tuikea parahdus ilmaisi Tajun olevan täysin hereillä.

— No no, sinulla on niin perin pikkuinen suu ja kuitenkin suuri ääni. Huuda, huuda vain, maailma on niin avara.

Avasin kapalon, ja Taju venytteli ja haparoi hullunkurisen avuttomana aivan kuin avaruus tosiaan olisi ottanut hänet kämmenelleen. Käärin Tajun vaippoihin ja nostin povelleni. Mikä rauha ja tyyntymys meille kummallekin! Poika joi kiivaasti, otti ruumiini ja sieluni. Ja minusta tuntui kuin tuo ahnas avaruus, joka teki Tajun niin perin avuttomaksi, olisi henkeään pidättäen tuijottanut meihin.

Ovi aukeni hiljaa ja varovaisesti, näin silmälasit ja Heikin pään.

— Tule vain, Taju on aterialla. Meillä on pitkän nukkumisen jälkeen hirmuinen nälkä ja osaamme huutaa, niin että talo kaikuu, ja isä kuulee sen vaikka kouluun asti.

Heikki istahti rahille meitä katselemaan.

— Te olette siis oikein jo aloittaneet elämän, ottaneet vuoteenne ja käyneet.

— Se ihme on tapahtunut.

Heikki syventyi yhä hartaammin katselemaan pikkumiehen menettelyä aterioimisessa. Me unohdimme kaiken muun nähdessämme lapsen ihmeellisyyden. Se oli ihanaa taikaa, hetki onnea, iäisyyttä. Kuka tietää?

II

Taju on talon herra.

Me olemme kovin ihastuneet kiiltävään ammeeseemme, joka kannetaan äidinkamarin uunin eteen, talon turvallisimpaan soppeen. Siinä aloitetaan tärkeä toimitus. Taju huutaa riemusta säpien jaloillaan ja kurkottaa käsillään hoitajansa, Marin, sylissä, kunnes pääsee veteen. Hän kirkaisee kimakalla äänellä lyhyin ottein, pieni ruumis nytkähtelee eloisuutta, ja vettä räiskyy ympärille. Minä lepertelen lapsellisia sanoja, joita tuskin kukaan ymmärtäisi.

Kuivattuna ja yöpaitaan puettuna Taju kietoo käsivartensa kaulalleni, ja nykeröinen olento painuu turvallisena povelleni.

— Kullannuru käy sanomassa hyvää yötä isälle. Taju tulee. Saako Taju tulla?

Heikki murahtaa jotakin katsomatta taakseen. Se loukkaa minua. Voinhan kyllä myöntää, ettei Heikki voi olla kiintynyt poikaan samoin kuin minä, mutta että hän raskitsee olla noin juro, sitä en koskaan opi ymmärtämään. Kyynelsilmin poistun pojan kanssa. Eikä kestä kauan, kun me molemmat olemme tyyten unohtaneet sydänhuolestamme, nauramme ja lepertelemme. Taju vaipuu uneen, ja minä valmistaudun menemään "kasvojen" eteen luennolleni työväenopistoon.

Heikki on saanut vihkoröykkiön siirretyksi vasemmalta puoleltaan oikealle, ja silloin hän on tavallisesti hyvällä tuulella ja lähtee "kävelylle" taikka oikeammin klubiin.

Niin, kasvot — mitähän noissa kymmenissä päissä edessäni ajatellaan. He ovat paljon kokeneita työkansan nuoria miehiä ja naisia. Itse elämä ja olemassaolomme rajaton suuruus on meidän yhteinen uskontomme, luotamme toinen toisiimme ja etsimme valoa. Heidän mutkaton sielunelämänsä avautuu toisinaan minulle ja on kuin kallisarvoinen lahja, jonka kätken sieluni pyhättöön.

Olemme viimeksi puhuneet uhrista ja sen merkityksestä elämässä, tekstinämme intialaisten Mahabharatan sanat: "Kun Jumala lähetti ihmissielut oman olemuksensa säteilynä maailmaan, loi hän samalla uhraamisen lain ja sanoi: 'Kasvaka ja lisääntykää tämän kautta — — olkoon se teidän onnenne, ravitkoon se valonhenkiä, ja valonhenget ruokkikoot teitä — — sillä uhri ravitsee valonhenget, ja heidän kauttaan toteutuvat teidän toivomuksenne, mutta ken ottaa vastaan heidän antimiaan antamatta mitään vastalahjaa, on ryöstäjä'."

Nämä sanat olivat painuneet tietoisuuteeni valoisina ja lupaavina, mutta elämä oli pian minulle opettava, mitä ne oikeastaan sisälsivät ja kuinka paljon niihin kätkeytyi salaperäistä totuutta, joka on tullut minulle kohtalokkaaksi.

Luokallani oli ollut Anna, eräs nuori ja ujo tyttö, jonka suuret silmät näyttivät aina kysyvän, vaikka jättivätkin ihmettelemään ja otaksuma, että niiden syvyydessä liikkui kummia ajatuksia.

Hän oli ollut koulusta poissa joitakin tunteja. Kyselin, missä hän mahtoi olla.

— Anna on sairaana, sanoi hänen läheisin ystävänsä melkein kuiskaten, mutta äänessä oli salattua tuskaa, ja minä vainusin onnettomuutta.

Me tartuimme toistemme käsiin, ja Annan ystävä puhui. Hänen sanojensa soidessa siirryin todellisuuden ahdistavasta otteesta pois kohtaloiden maailmaan, ja uhriajatus johdatti minua sovitteluihin ja mietelmiin.

Mutta kuka oli Anna?

Pikku nainen, joka rakasti, ja häntä rakastettiin. He olivat nuoria, toistensa veroisia elämässä ja rakkaudessa. Ja kuitenkin rakkaus vaati heiltä julman uhrin. Anna oli antanut kaikkensa, ruumiinsa ja sielunsa, pannut alttiiksi elämänsä empimättä ja tinkimättä.

Toinen oli ottanut vastaan tuon kaiken ja elänyt täydesti ja sitten luopunut ja jättänyt lemmittynsä. Miksi...? Ilman selitystä, ehkä syyttä — oikusta. Hän sen yksin tiesi.

Ja Anna...?

— Käydäänpä katsomassa, sanoin.

Me astuimme pitkin katuja, joiden olemassaolosta minulla ei ennestään ollut tietoa. Matalien rakennusten keskestä nousi kirkko tiilinpunaisena ja sen kellot soittivat surunvoittoisesti. Iskut putoilivat painavina sammaltuneille katoille ikäänkuin kädestä pitäen taluttaakseen ihmislapsia katoavaisuutta ja maailman turhuutta ajattelemaan. Täällä ajatus auliisti tottelikin sitä kehoitusta, ja tunne vapautui kapinoitsematta tunnustuksille. Turhuutta ei silmä keksinyt näissä asunnoissa, ja katoavaisuutta julisti jokainen porras, kallellinen seinä ja luhistuva ihmismaja, joissa elämää kuitenkin syttyi, hehkui ja sammui.

Astuimme Annan ja hänen ystävänsä huoneeseen.

Lapsi lepäsi valkoisessa arkussa ikkunan edessä pöydällä. Nuori äiti oli jo osaksi seurannut häntä, vain hiukkanen eloa viipyi vielä ilmeettömissä silmissä.

Syvässä hiljaisuudessa elo jähmettyi, ja kirkonkellot löivät tahtia tyhjyyden soitolle. Se humisi korvissani kuin kaukainen meren pauhu. Tämä köyhä, pieni huone oli muuttunut ikuisuuden ja avaruuden temppeleksi, ja siinä oli annettu elämän uhri. Nuoruus hymyili vielä sen täytyttyä ainiaaksi jähmettyneillä kasvoilla. Ei tuskaa, ei valitusta. Hän sammui hiljaa — ehkä onnellisena kuolemasta,

ehkä itse elämän sulouden maistaneena katkerimman maljan pohjalta. Vain rakkaus voi antaa tällaisen uhrin.

Kotiin tultuani oli sydämeni täynnä nöyryyttä, ja oman elämäni rikkaus velvoitti. Auringon läike lattiallani nosti kyneleet silmiini, olin siitä niin kiitollinen, ja Tajun avuton, pikku olemus tuotti minulle pohjatonta riemua. Hänen läheisyytensä oli turvani ja suojeli minua tungettelevilta ajatuksilta. Mahtava, varmuutta antava voima tuki minua hänen kauttaan. Sitä en unohdu koskaan pettämään, sillä se on elämäni sisältö ja Tajun elämänoikeus.

Oliko rakkauteni Tajun minulle ylin kaikesta? Minua kummastutti tämä varmuuteni. Mikä oli sitten rakkauteni Heikkiin? Olihan hetkiä, aikoja, jolloin hän oli ulkopuolella tunne-elämäni. Ja kuitenkin — olisinko tahtonut menettää hänet? Oi, ei!

Sellainen ajatuskin jo löi minua. Miksi? Tajunko vuoksi? Rakastinko häntä siis vain lapsen vuoksi? Lamauttavaa oli panna tarkoituksen vaakaan se tunne, jonka luulin omistaneeni ehdottomasti ja itsekkäästi.

Kuolemassa kalvenneen nuoren tytön kasvot nousivat mieleeni — sammunut hymy... Kuinka hän voi noin ehdottomasti uhrata, ellei rakkaus ole kaikkivaltias voima?

Nukahdettuani näin unta: Jostakin näkymättömästä nousi kaksi uhkaavaa kättä hitaasti ja ahnaasti tavoittamaan Tajua rinnaltani. Tähystin kauhistuneena ympärilleni ja etsin lymyapaikkaa. Näin vihreän kedon ja juoksin sinne puristaen lasta syliini. Saavuin perille, mutta lapsi oli poveltani — pudonnut. Katsoin taakseni ja näin ahnaiden käsien haparoivan häntä. Sain siivet ja rajattomat voimat. Heittäydyin käsien raadeltavaksi, mutta menehtymiseni oli ihanaa, minä kasvoin, vapauduin itsestäni, olin olemassa vain riemun tunteena, sillä poika oli jälleen povellani.

Heräsin voitonriemu ruumiissani, ja katseeni sattui heti uinuvaan lapseen vuoteeni ääressä. Raskas, käsittämätön ahdistus piti minua valloissaan hetkisen, kunnes tahtoni ponnistuksella karkoitin sen.

Kuitenkaan en päässyt vapaaksi salaperäisen voiman otteesta, se piti minua painuksissa ja teki itsensä tiettäväksi, huolimatta kiihkeästä toiminnastani.

Tämä unen tuoma välitön tunteeni jostakin uhkaavasta kohdistui Annan kohtalon muisteleamiseen, ja uhriajatus kävi minulle siitä yhä selvemmäksi.

Epäroiden johdin puheen näihin sisäisiin näkemyksiini Heikin kanssa.

— Tuohan on outoa, sanoi hän, mutta se, ettei hän pahemmin hämmästynyt eikä välttänyt itse aihetta, houkutteli minua yhä avomielisemmin selittelemään ajatuksiani.

— Tässä ei minun älyni riitä, ehkei kenenkään, sanoi hän mieltäväisenä. — Omasta puolestani voin vain sanoa, ettei mitään elämänuhria tarvita. Se on vain onnettomuutta!

Tämä vastaus herätti minussa heikkoa kaunaa, jonkinlaista kapinoimista. Mitä minä mahdoin uskolleni, joka ei antanut painaa itseään olemattomiin juuri siksi, ettei se ollut järkeni vallassa!

Kovin hämmästyin, kun Heikki toi samana iltana luoksemme ystävänsä, sanomalehdentoimittajan. Hän johti puheen heti asiaan, ja toimittaja tahtoi yhdellä iskulla katkaista umpisolmuni lyhyesti julistaen: Kirjoittakaa!

— Syy kyllä sanoja tuo, sanoi tämä harvapuheinen mies, ja hänen äänensä sävy oli rohkaiseva.

Minulle alkoi kuumeinen aika. Olin joko toivoton tai ylen onnellinen asiani puolesta, joka yhä enemmän kiteytyi ajatuksissani ja valloitti tunteeni. Pelkäsin epäonnistumista, ja se merkitsi samaa kuin asiani hukkaamista, kaksinkertaista pettymystä.

En nukkunut, en voinut syödä; maailman tuska laskeutui hartioilleni.

Toimittaja oli taaskin keksinyt keinon. Hän lähetti kaupungin yhdistysihmisiä vaatimaan minulta juhliinsa puhetta.

Nyt oli pakko tarttua kynään ja tilaisuus aloittaa työ, johon omatunto velvoitti. Ajatukseni piirtyivät tempovina lauseina paperille, ja maailman meno kietoutui vyyhdille sydäntäni ahdistamaan. Kirjoittaminen toi mukanaan työn iloa, ja lauseet rakentuivat yhä helpommin. Mutta kun luin kirjoittamaani, valtasi minut hukkumisen tunne ja epätoivo.

Suuri pettymys laskeutui ylleni, raskaampana kantaa kuin mikään edellisistä. Itse tavoitettava asia väistyi edestäni kuin sumu; sen tuntee kasvoillaan, hengitystään salpaavana, mutta sitä ei voi käsillään koota eikä sen läpi nähdä.

— Sinä otat asian liian raskaasti, sanoi Heikki. — Pane juttusi lepäämään ja tarkasta vasta jonkun ajan kuluttua. Silloin hämmästyit omaa intoasi ja asian mitättömyyttä.

— Mitättömyyttäkö?

Heikin sanat koskivat minuun kovasti, ja annettu isku tuntui halpamaiselta, koska tunsin itseni jo ennestään lyödyksi. En voinut pidättää nyyhkytyksiä, vaikka tiesin olevani naurettava olento, naisparka, jonka taistelu päättyy kyyneliin ja houkuttelee säälittelyyn, ellei ivailuun.

— Alva rakas, eikö olisi parasta, että jättäisit kaikki intoilusi? Maailma ei koskaan tule sen paremmaksi kuin se nyt on.

— Ei, kyllä minäkin sen tajuan, sain vaivoin sanotuksi, samalla kun nyyhkytykset saivat uutta yltä oman naurettavuuteni ja mitättömyuteni tuntemisesta.

Heikkiä se tuskastutti, ja hän yritteli lohdutella vanhoilla mieliteoillani, että luettaisiin ääneen yhdessä ja siitä keskusteltaisiin — se oli ollut mielitekoni ja Heikin kauhistus, eikä siitä oltu koskaan totta tehty — taikka mentäisiin teatteriin, kyläilemään. Mikään ei auttanut. Heikki tuskastui ja pitäen minua sairaana otti syliinsä viedäkseen huoneeseeni.

Se oli jo minun kestääkseen kurjuuden huippu, niin kömpelöä ja hullunkurista, että itkuni muuttui nauruksi. Näin itseäni suurella ponnistuksella väkisin kannettavan pois ihmisten näkyviltä kuin uhittelevaa, paha lasta. Naurustani Heikki riemuitsi, mutta kun itkuni ja iloni lopulta asettui, sain kuulla suorja ja ankaria sanoja.

— Sinä olet ollut suunniltasi pitkät ajat, puhkesi hän puhumaan. — Näyt luulevan, että minä olen sokea sellaista älyämään.

— Niin totisesti luulenkin. Tällä kertaa et edes aavista mielentilani synkkyyttä.

— Älä sentään tekeydy traagilliseksi.

— Oh...

— Sinä olet täydellisesti muuttunut Tajun syntymän jälkeen, kohta en huomaa sinussa mitään tuttua, jatkoi Heikki.

— Se on kohtaloa, elämäni, sille en voi mitään enkä tahdokaan sitä muuttaa.

— Muistathan ensimmäisen vuotemme tässä kodissa, sanoi Heikki muuttuneella äänellä, kainosti ja hellästi. Hän tiesi yllättävänsä minut ja käytti hyväkseen heikkouttani.

— Miksi muistutat sitä juuri nyt? Anna sen elää itsekseen rauhallisena ja valoisana niinkuin se on ollut. Minulle on kallista kaikki, mitä meidän välillämme on ollut ja yhä on, mutta etkö totisesti voi käsittää, että minun elämäni on tullut Tajun syntymän jälkeen jotakin uutta, että on avautunut suuri ovi, josta minun on pakko astua ulos maailmaan?

— Oletko sinä niin varma siitä, ettei minun hellyydessäni sinua kohtaan ole epäitsekästä tunnetta, joka avartaa sielunelämäni? Sitä voisi hyvin verrata äidilliseen tunteeseen. Minä voin palvoa sinun olemustasi, jumaloida jokaista jäsentäsi, vavista sinun elämäsi puolesta ja vaistomaisesti tuntea sinun onnesi tai onnettomuutesi?

— Heikki!

— Minusta on niin vaikeata siitä puhua, ja senvuoksi sinusta ehkä tuntuu kuin ei mitään olisikaan olemassa. Katsos, minun mielestäni sinä olet niin korkealla, kunnioitan — epäjumaloin — en tiedä, mitä se oikein on. Sinussa vasta oikea elämäni on saanut sisältönsä ja tarkoituksensa, ja samalla lepään kaiken tämän tietäessäni. On niin kirkasta, sanoisinko aurinkoista olla täällä kotona, kaupungilla, koulussa, kaikkialla, kun tiedän, että sinä olet minun ja että Tajun on meidän molempien. Juuri se, että sinä olet hiukan ylimaailmallinen, ja sekin, että elämän surulliset ilmiöt sinua tuskastuttavat ja sinä pyrit niitä poistamaan, antaa sinulle moninkertaisen viehätysten minun silmissäni. Kaikki paha kilpistyy sinusta, ja tämä meidän kotimme on kuin näkymättömien voimien suojaama. Ja senvuoksi tuntuu toisinaan yön hiljaisuudessa, kun kaikki etsii ominaisinta, sisäisintä olemustaan, kuin pitäisi minun polvistua edessäsi. Sinä olet silloin koko maailmani, elämäni korkein saavutus, ylpeyteni...

Jokainen sana kääri minut huumaavaan lumoonsa, sydämeni löi riemusta, ja suloinen turvallisuus vapautti minut raskaan taakan painostuksesta. Olin jälleen vapaa. — Siis kuitenkin on olemassa epäitsekästä rakkautta, miehen suurta hellyyttä!

III

Luokkani on kuin monipäinen olento, joka liikkuu, tuntee ja ajattelee samoin kuin minä puhuessani ja innostuessani aineestani. Näen nuorukaisten otsalla murheen painamia juovia, miesten ohimoilla harmaita hiuksia, näen toisten silmissä palavan tulen, kuulen äänissä kiihkomieltä, tunnen totuuden kaipuuta kaiken takana mitä he sanovat tai sanomatta jättävät, tunnen maanalaista tulta, josta he eivät ole tietoisia.

Olen saanut heidän luottamuksensa. Minä olenkin etsinyt heidän sydäntänsä. Kun tuo monipäinen olento hajoaa kymmeniksi osiksi, ovat ne kaikki minulle erilaisia ihmisiä, joilla on oma tarinansa, oma tapansa puhella, hymyillä, haaveilla, kiihtyä ja ymmärtää elämää. Kädenlyönti, sana, katse riittää usein, ja meille avautuu jokin salattu portti, josta yhdessä astumme mielialojen metsään ja vaihdamme siellä ajatuksia.

He taluttavat minua kuin kädestä pitäen ihmeellisille poluille; kova kohtalo on siellä toisinaan kivittänyt viattomia ja vaatinut uhria, jolla ei näytä olevan pyhitystä, ei tarkoitusta. He purkavat tästä nousseen pyhän vihansa, ja minä löydän sovellutuksen omalle sisäiselle näkemykselleni. Sekin on usein yltynyt sietämättömäksi tuskaksi. Minua vain kammottaa se ajatus, että ystävieni ja samalla oppilaitteni herännyt viha pahaa vastaan voi paisua yli äyräitensä, muuttua vihaksi itse vihaamisen vuoksi, kiteytyä turmiolliseksi aatteeksi ja ruumistua töiksi.

Silloin palaa mieleeni nuoren tytön kuolemassa hymyilevät kasvot, ihana rakkauden uhri. Yhtä ehdoton kuin se, on kaiketi myöskin viha.

Vastapainona omalle valoisalle perheonnelleni ahdistaa minua elämän taakkana tämä nimetön tuska, joka toisinaan kohdistuu varmaan näkemykseen ja kokemukseen, saa siitä yllykettä ja vaatii sovellutusta kokonaisuuteen. Elämän pyhät uhrin eivät salli itseään pilkattavan, sen minä tunnen ja tiedän. Missä sellaista näen, laskeutuu se raskaana kuormana omalletunnolleni, enkä saa siltä rauhaa. Silloin lupaan elämäni, työni — kaikkeni!

Lapseniko myöskin?

Entä jos heidät vaadittaisiin uhriksi?

Sydämeni pusertuu kokoon, elämäni sammuu hetkeksi, en kykene ajattelemaan, en tunne enkä tiedä. Olen vielä nuori, joudun uudestaan äidiksi. Elämä on suloista, valoista ja vapauttavaa. Tahdon olla kevyt mieleltäni, antaa elämälle suuren, arvokkaan lahjan lapsessani! Ei mikään pelko saa meitä yllättää, ei mikään synkkä aavistus painua sieluumme. Me nousemme elämän taivaalle valonsäteenä. Niin voitän itseni ja raskaat ajatukset, painan pääni pielukselle ja vaivun rauhalliseen uneen.

Ennen kouluun menoaan Heikki tuli sanomaan hyvää huomenta.

— Minulla on ollut hyvä yö, ja nyt on vuoteessani niin suloinen lämmin. En henno vielä nousta, sanoin hänelle naureskellen. — Ja Taju on samaa mieltä, vai kuinka, Rasupulu?

Poika oli kiivennyt sänkyyni ja möyri pääni päällä, hirmuisesti sekoittaen tukkaani.

— Kyllähän teidän kelpaa, kun ei tarvitse mennä kouluun, sanoi Heikki.

— Istuhan hiukan tuohon vuoteen laidalle, niin sanon sinulle jotakin.

— Silmäsi ovat niin kummallisen suuret ja säteilevät. Teet minut uteliaaksi.

— Niin, näes, ensi vuonna meitä on neljä perheenjäsentä.

Heikki oli hetken vaiti, mutta kasvojen ilmeet puhuivat liikuttavasta hellyydestä, ehdottomasta ilosta. Hymy ei ollut vain iloa, se oli enemmän: luonnon riemua, hetkeen pysähtymistä, kaiken muun unhotusta. Elämäni ihme oli yllättänyt hänet kuin valon välähdys, huikaisevana ja lämmittävä. Yhteenkuuluvaisuuden tunne yhdisti meidät hiljaisessa hetkessä.

Hän kääri peitteen hellästi ympärilleni pehmeillä ja suojelevilla liikkeillä. Se oli niin juhlallista.

— Kiitos, Heikki, minun on oikein hyvä olla. Mene sinä kouluun — muutoin myöhästyit. Älä anna pojille tänään jälki-istuntoa.

— En, vaikka pöydälleni hyppisivät, vakuutti Heikki nauraen.

Hänen oli vaikea lähteä. Ovelta hän kerran vielä palasi puristamaan kättäni.

Mielialani vaihtelevat, mutta pohjalla asuu nykyään alati tuo kumottava tunne — edesvastuuni jostakin, en tiedä tarkoin mistä. Se on saanut minut ryhtymään puuhaan lastenseimen hyväksi. Sellainen laitos tuntuu kuitenkin tässä kaupungissa olevan perin outo ja valtahenkilöille vastenmielinen, eikä kansakaan sitä tunne.

Ystäväni, toimittaja, kyllä tajuaa asian ja kehoittaa kirjoittamaan lehteen.

Olen tehnyt niin ja saanut aikaan kiivasta sananvaihtoa lehdessä ja sen pahempi, se heijastuu myös kotielämäämme.

— Sinähän kirjoitat samassa äänilajissa kuin työväen lehdet, moitti Heikki.

— Entä se tapa, jolla koko tämä nurkkakunta suhtautuu mokomaan pieneen aloitteeseen? kivahtin minä. — Onhan se naurettavaa. Minä muka kohentelen patjoja paheen alle. Ja sitten muutamat lapsettomat rouvat ja vanhatpiiat lukevat tilastoa numeroherrojen avulla kuin...

— Älä innostu, lapsi kulta, enhän minä tahdo väitellä.

— Niin, mutta minä tahdon. Pahinta tässä vain on se, ettet sinäkään minua ymmärrä. Alan jo olla katkera sinullekin! tiuskasin kiihoittuneena.

— Sitä sinun sentään kannattaa punnita perusteellisemmin, ennenkuin sanot, puhui Heikki pyyhkien silmälasejaan hermostuneesti.

— Eihän se asiaa muuttaisi, koska kuitenkin niin tunnen, eikä meidän välillämme ole salaisuuksia.

— Ole hyvä ja ilmoita, milloin lakkaat niin tuntemasta, silloin vasta voin jatkaa keskustelua kanssasi, sanoi Heikki ja jatkoi samassa: — Minä menen klubiin.

Hän poistui taakseen katsomatta ja painoi lujanlaisesti oven kiinni.

Se sävähdytti minua pahasti aivan kuin olisin saanut iskun. Vaivoin sain kyyneleet pidätetyiksi. En tahdo itkeä, se on voitettava pienen kumppanini vuoksi.

Hänellä pitää olla hyvä. Olkoon elämäni muutoin, kuten ihmisten yleensä. Hän on kuin puhetoverini, näkymätön tuomarini, ja hän ohjaa ajatuksiani, joita hellin hänen vuoksensa. Kahdenkeskiset hetkemme ovat juhlaa, jolloin syvennymme välittömästi tuntemaan aikaa ja ihmisiä. Heidän myötätuntonsa tai vastenmielisyytensä liukuu ohitsemme, ja ehdoton suuntamme painaa meitä omalla voimallaan yhä samaa päämäärää kohti. Sanoisinko sitä ihmisyydeksi? En tiedä, koska se on minulle vielä hämärä. Tiedän vain, että se on samaa, minkä vuoksi oppilaani uhrasi nuoren elämänsä.

Niin, pikku Apuni, meitä yhdistää suuri tuntematon. Samantekevä, ohjaatko sinä minua vai minä sinua. Emmekä sitä osaakaan määritellä. Se humu, jota ajassa kuulemme, täyttää elämämme ja antaa sille huolestuneen, hiukan raskaan tunnun. Meidän on pakko etsiä, mennä pohjaan saakka. Sinä, Apuni, olet perinpohjainen, ja vaatimuksesi ovat ehdottomat.

En voi kieltäytyä käymästä niissä suurissa kokouksissa, joissa ruumiillisen työn miehet puhuvat. Heidän sanansa kalahtelevat kovina ja särmikkäinä olevaa, vanhaa yhteiskuntarakennetta vastaan kuin painavat kivet. He heittelevät näitä sanojen kiviä elämän poluille, ja voimme nähdä, että niistä kerran paisuu vaarallisia röykkiöitä, joita on vaikea tieltä poistaa. Pelkään sellaisen röykkiön nousemista, sillä kerran se sortuu niiden päälle, jotka sitä lähinnä kasaavat, samoin kuin niidenkin, joiden on ajan tullen pakko raivata se pois. Sillä kulkijat eivät voi astua yli eikä ohitse loukkaamatta itseään verille, ja sortuminen uhkaa kaikkia kuolemalla.

Sanohan, Apuni, miksi mielimme lepyttää tuota jotakin, sitä, millä on suunta vallassaan, itse elämää? Eihän se kesytettävä olekaan, pelkkä vaara, vaan pikemmin itse työ ja tahto, emmekä siis saa olla vain huolissamme. Ilo on toinen puoli elämäämme ja rakkaampi. Ja kuitenkin huoli pysyy.

Puhelin soi.

Valtuusto on myöntänyt seimelle vuotuisen määrärahan.

— Seimi on saanut rahaa! huudahdin aamulla Heikin nähtyäni. — Kuuletko, ymmärrätkö, mitä se merkitsee?

— Älä nyt pauhaa, enhän minä ole kuuro.

— Myönnä sentään, että minä olen voittanut.

— Minä en osaa siihen sanoa sitä taikka tätä. Yleinen asia — mitä se nyt meihin kuuluu? Teillä naisilla on perin subjektiivinen katsantokanta...

— Purr! Pojat ovat kai olleet vallattomia koulussa. Voinhan minä pidättääkin iloni ja voitonriemuni. Minun on vain niin hyvä olla, ja minä uskon voimieni riittävän moniin puuhiin, jotka nyt ovat edessä, kun työ on alulle pantava.

Hetken kuluttua oli riemuni haihtunut, ja salaperäinen hartaus täytti mieleni. Se uusi ja suuri, mitä olin tavoitellut, peläten ja lepytellen, tuli yhä lähemmäksi. Kohta ehkä saisin katsella tuota peloittavaa tuntematonta silmästä silmään, joutua sen kanssa kamppailemaan.

Kunpa saisinkin kerran ymmärtää, nähdä!

Seimen kautta olen luullut löytäneeni sen avaimen, jolla pääsen elämän kätkeytyihin kammioihin. Sydämet aukenevat sen avulla ja kodit, joiden avuttomuus ja kainous jäisi muuten verhojen peittoon. Minua peloittaa yhä enemmän, mutta rohkeuteni kasvaa samalla. En epäile mennä sinne kanssasi, Apuni, se on puhdasta elämää, ja sen todellisuus on totuutta.

Köyhyys, tuo hirvuisen peto, ivailee siellä ihmisten avuttomuutta, aherrusta, väsymystä, raakuutta ja hyvyyttä aivan kuin se hykertelisi käsiään joka kerta kun rikos tapahtuu, vääritys voittaa ja viattomana sortuva huutaa kosta menehtyessään. Mutta me näemme siellä muutakin. Tuo häijy hirviö lyyhistyy pimentoihinsa ihmisten auttaessa toisiaan teoin ja hellin sanoin. Se painuu näkymättömiin, kun joukkojen ruhtinaallinen anteliaisuus luo omia linnoja, mielikuvien palatseja, joko todellisia tai kuviteltuja. He ovat sittenkin rikkaita ja suuria siellä, missä luulemme näkevämme vain kurjuutta ja kärsimystä. Oi, sinä peloittava ja mahtava elämä!

Ja kuitenkin siellä on ahdasta, ummehtunutta, toisiinsa kytkeytymistä. He hengittävät raskaasti ja haukkovat ilmaa kuin kala paksun jään alla. Ilmaa ja valoa he kaipaavat.

Mitä auttaa meidän pyrkimyksemme? Onhan se vain pisara ja kuitenkin — pisara rakkauden merestä.

Apuni, miksi me heitä rakastamme? Se on taaskin arvoitus. Ehkä siksi, että itse olemme avuttomia, yksin. Niin, ja siksi, että meillä on rakkaus luontoa, elämää, ehdottomuutta!

IV

Viikot vierivät, ja samalla painun yksinäisyyteni sokkeloihin, pakenen todellisuutta ja elämän pikkumaisuutta. Arkielämä ja Heikin hiukan välinpitämätön kohtelu ei enää pahoin koske minuun, niinkuin ennen. Minulle avartuu toinen maailma.

Kirkko ja sen puistikko ikkunoittemme kohdalla toisella puolen katua on minulle uusi ja lohdullinen ilmiö. Sieltä tulvahtaa avoimeen ikkunaan virkistävä leppoisuus, vihreän ruohon mullansekainen tuoksu. Kukkiva pihlaja on kuin unelma, nostattaen kuvia mieleeni sadun prinsessoista. Miksi juuri niitä, en voi selittää. Sen tuoksu on minulle niin sanomattoman mieluista, samoin auringon paahteessa kuusista nouseva pihkantuntu. Puistikon seurassa unhotan muun maailman, katsellessani sen keskellä kirkkoa. Sen goottilaisten ovien ja ikkunoiden kaaret muistuttavat kahden puunlatvan yhtymistä, ja suippenevat tornit ovat kuin huudahdus, kehoitus minulle kohottamaan ajatukseni iäisyyteen, korkeuteen.

Kellot kalahtelevat sydämeni iskujen tahdissa ja auttavat ajatuksiani ja mielialaani valmistumaan siihen, mitä on tulossa. Näen itseni ikäänkuin juhlallisessa saatossa, johon tuhannet äidit yhtyvät.

Urut soivat kirkossa, ja puistossa hehkuu ja loistaa kumman kirkas paiste. Siinä näen korkean portin, jota vartioi kuolema — ei uhkaavana, ei synkkänä, vaan elämän vartijana, joka hymyillen seuraa ohitse astuvia.

Utuiset parvet astuvat valon hohteeseen, kulkevat läpi kuoleman portin, notkistavat polvensa kysyen:

— Tahdotko?

Kuolema on heidän ystävänsä, ja hänen läsnäolonsa antaa korkean mielen, joka kantaa kärsimysten taakkaa ja nostaa tuskien pauhaavasta merestä tyyneen lepoon. Eikä sen suloisuudella ole missään

vertaa.

Oi, olla äiti, rakastaa! Ilman näitä elämän ja kuoleman vaiheisia retkeilyjä tuskan ja suloisuuden mailla ei elämä olisi jumalallista, ei rakkaus suurta ja puhdasta.

Elävästi palaa mieleeni se uneni, jossa näin itseni vihreällä kedolla ja Tajun ahnaiden, tuhoavien käsien vallassa, kun itse heittäydyin hirviön raadeltavaksi ja tunsin tuskaista riemua menehtyessäni.

Nyt tunnen tuon pedon, jonka äidinvaistoni tuntemattomien voimien avulla ennakolta loihti vertauskuvana eteeni.

Se peto on sama, joka siellä matalien ja kallellisten rakennusten kaupunginosassa ilkkuu ja vaanii, saalista etsien, uhria vaatien — köyhyys, jonka ahnaat kädet ulottuvat toisinaan rikkaankin vartioiduista ovista sisälle, onnellistenkin turvallisimpiin soppiin.

Eräs seimen äideistä tuli minulle valittamaan, ettei johtajatar ottanut hänen poikaansa hoidettavaksi.

— Onko lapsi terve? kysyin häneltä.

— No, niin terve kuin rouvan oma poika tuossa, sanoi hän pidellen lastaan sylissä.

Taju hääri ympärillämme ja kurkotti kädellään vaimon pienokaista.

Minä en huomannut lapsessa mitään erikoista ja menin seimeen asiaa tiedustelemaan.

— Poika on ollut tulirokossa ja kesii parastaikaa. Tartunta on varma, sanoi ylihoitaja.

Minä tunsin veren pakenevan sydämeeni, ja huone musteni silmissäni.

— Taju — Taju!

Riensin kotiin ja kylvetin lapsen, tein kaiken voitavani ja kuitenkin — yhdeksän päivän päästä Taju sairastui.

Heikin täytyi muuttaa pois kotoa, sillä minä en tahtonut luovuttaa Tajua sairaalaan enkä olisi voinutkaan. Minun oli nyt taisteltava lapsesta. En saanut antautua mietteisiin, en syytellä, en kysellä. Lapsen kuumeisessa maltittomuudessa tunsin unessa näkemäni pedon kädet, jotka ulottuivat yli turvallisen kaupungin, tunkeutuivat milloin mihinkin kotiin. Minä itse olin ne johdattanut luoksemme, pannut alttiiksi kalleimpani; olinhan uhmannut ja tahtonut uhrata.

— Taju-meese, äidin oma pikku meese!

Suuret, siniset lapsensilmät tuijottivat loistavina minuun, toisinaan pelokkaina kuin olisivat nähneet jotakin outoa. Hän nytkähteli, ja pieni käsi poltti sormiani. Hän kuiskasi:

— Äiti, eteitettä on muttalaiteja!

Aluksi en ymmärtänyt, sillä sydäntäni kouristi lapsen tuska, mutta sitten muistin, että kaupungin laidassa oli kesällä ollut mustalaiseleiri ja että Mari oli niillä peloitellut Tajua.

— Ei olekaan enää, Taju-meese, äiti ei niitä koskaan päästä. Pois kaikki täältä!

Lapsen silmät laukoilivat laskiessani viileän liinan hänen otsalleen, pieni käsi pujottautui käteeni ja toinen nousi posken alle, ja hän nukahti.

Lepäsimme tuokion, haihduimme pois uinailuun ehkä minuutiksi, ehkä tunniksi.

Tajun kuumien käden kosketus poskeeni herätti minut. Olin nukahtanut polvilleni hänen vuoteensa vieressä, pääni hänen pieluksellaan. Näin pojan silmät selkiselällään ja niissä kuvastui kauhu. Hän jupisi jotakin käsittämätöntä. Heittäydyin hänen ylitseen kuin peittäökseni vaaralta. Häätä ja kuoleman viima jähmetytti järkeni, olin avuton, neuvoton. Lapsi näytti elottomalta, ja pienet nyrkit nytkähtelivät. Kesken hätääni kaipasin — vettä, en juodakseni tai itselleni, vaan käsittämättömällä tavalla huojennukseksi tuskassamme. Enempää harkitsematta käärin Tajun kylmään vesikääreeseen, vuodattaen epätoivon kyyneliä. Mikään lääkäri ei ollut antanut sitä neuvoa. Toimin itsetiedottomasti kuin unissakävijä ja uudistin kääreen monet kerrat...

Kesti kauan, tunteja, ikuisuuden, yhä toivottomana odotellessani. Nukkuiko lapseni, vai oliko hän tajuton? Kuume oli kuitenkin laskenut, ja vihdoin hän sanoi selvällä äänellä: — Poit muttalaite!

Pikku urho huitoi käsillään vainolaisia ja painoi päänsä poskelleni:

— Äiti ajaa pois, äiti ajaa!

— Äiti ajaa, Taju-mees nukkuu.

Laiha pikku kätönen haparoi poskeani. Se oli kostea eikä kovin kuuma. Suutelin sitä huojentuneena, ja kyyneleeni valuiivat lapsen kellertävään tukkaan. Me olimme onnelliset.

Senjälkeen tauti muuttui lieväksi ja vaarattomaksi.

Aika olikin, sillä voimani olivat lopussa. Jännitys laukesi, ajatukseni lakkasivat toimimasta. Minä olin muuttanut toiseen elämään, jossa unet ja houreet ajoivat takaa jotakin näkymätöntä, yhä jatkuvaa ja uudistuvaa, aina samaa. Ja kuitenkin olin välittömästi tietoinen Tajuun läsnäolosta. Näin kuoppaset hänen poskillaan ja kuulin äänen: — Äiti tutuu. Taju tattoo maitoo!

Se ääni antoi minulle rauhan, haavekuvat haihtuivat, ja puolihämärän huoneemme hiljaisuus tuuditti uneen. Jokainen hengenvetoni oli onnea ja suloisuutta. — Me kolme elämme jälleen, elämme kauan yhdessä. Taju, pikku Apuni ja minä, me kolme yhdessä — yhdessä!

Uhria ei otettu minulta. Ei tällä kertaa. Ei Tajuani, ei pientä Apuani. Ja minä tahdon lepyttää pedon, uhmata sitä, antaa oman itseni, elämäni, niin tahdon, ja se on rakas toivoni, kiihkeä haluni ja onneni!

Vähitellen toinnuttuani ajattelin Heikkiä. Olinhan tuskassani täydellisesti unohtanut hänet, ja ensi riemussakin olivat vain lapset kaikkeni.

Heikki ei voinut tulla, lähetti vain kirjeitä ja kävi pihalla kuulemassa vointiamme. Hän ei tahtonut näyttäytyä meille. Miksi ei? kysyin itseltäni. Kirjoitin hänelle siitä.

Seuraavana päivänä tuli palvelija sanomaan, että lehtori seisoo pihassa rouvan ikkunan alla. Pukeuduin nopeasti ja riensin ikkunan ääreen.

Ensi silmäyksellä näin vain hänen vanhan, tutun koululakkinsa ja kuluneen kesätakin, mutta kun katseeni pysähtyi kasvoihin, joiden laiheus ja tuskainen ilme kouristi sydäntäni, käsitin hyvin, miksi hän ei tahtonut näyttäytyä.

— Oi, Heikki!

Työnsin ikkunan auki, vaikka oli kylmä, ja kääriydyin vuodehuopaan.

— Heikki, oletko sinäkin sairas?

— En suinkaan, vähän vain levoton.

— Voi sinua! Ehkä on parasta, että nyt tulet kotiin ja Taju annetaan sairaalaan tointumaan. Eikö niin?

— Aioin sitä juuri ehdottaa sinulle. Ei minun vuokseni, mutta sinä itse tarvitset lepoa ja...

— Ja sinun läsnäoloasi. Niin me teemme.

— Sinun aikasi on lähellä, ja se pienokainen voi joutua vaaraan.
Senkin vuoksi...

— Apuni...!

— Mitä tarkoitat?

— Oi, en mitään erikoista. Sanon häntä vain Avuksi.

Taju vietiin sairaalaan kesimisen ajaksi. Mari seurasi häntä sinne, ja huoneet puhdistettiin.

Oli kuin juhla talossa Heikin kotiin tultua, vaikka kaikki oli arkikunnossa. Pukeuduin somaan siniharmaaseen aamunuttuuni, ja tukan kampaaminen tuotti paljon vaivaa ja ponnistusta.

Olinko tosiaan niin huonossa kunnossa? Sääli itseäni ja Heikkiä kohtaan nostatti kyneleet silmiini, mutta samalla kohtasi minua oma itseni vakavana syyttäjänä. — Näin olet tahtonut. Etkö ole tyytyväinen? Uhmaten olet heittänyt kotisi uhrialttarille. Rakkautesi siihen, mitä sanot tunnossasi yhteisyydeksi ja jonka ahnaan pedon armottoman kovia kouria olet saanut kokea, on vienyt sinut kuoleman portille ja pakottanut hetkiseksi pysähtymään sen ääreen. Tällä kertaa olet välttänyt ratkaisun, ensi kerralla — kuka tietää...? Ja kerallasi rakkaimpasi. Onko sinulla siihen oikeutta?

Kyneleet kuivuivat silmistäni, ja surkea itseni sääliminen painoi päänsä alas häpeissään. Oma itseni nousi kuitenkin otsa kirkkaana. — Mikä on oikein, mikä väärin? Kun rakkauteni antaa minut, en silloin hukkaan joudu eivätkä ne, jotka kanssani ovat.

Aikani lähenee ja minä luisun elämän arkimenoista syrjään. Sinä, pikku Apuni, olet minulle uskollinen ja täydellisesti omani ja kuitenkin jo itsesi, tunnen sen kaikessa. Maailma on tällä hetkellä minulle muuten tyhjä, kun sieluni hapuilee ikuisuutta ja äärettömyyttä. Sinä, pienokaiseni, olet tukeni, johon nojaan, sinä täytät sieluni kiitollisuudella etkä salli minun koskaan tyhjiin raueta. Sinähän olet minussa ja minun kauttani ja minä sinussa ja sinun kauttasi. Sinä jäät ja jatkat elämääni, kun minä sammun. Ja minä, minä elän tämän elämäni sinun vuoksesi, sinun ehtonasi, olkoon tulevaisuus mikä tahansa.

Yksinäisyys on autuutta ja tuntuu suloiselta vasta silloin, kun rakkaamme valvovat ympärillämme ja heidän ajatuksensa hellivät olemustamme ja heidän sielunsa on meitä täynnänsä.

Heikki tuli kotiin, ja hänen kätensä kosketus on minulle lepoa. Hänen hiljaiset sanansa elävöittävät mieltäni kuin valo pimeätä huonetta, ja uudet ajatukset, uudet mieliteot, turhat oikut tulevat luokseni kuin lapset koululomalle. Me loruelemme, naureskelemme, kyselemme ja vastaillemme. Me aterioimme kuin silloin — vastanaineina ensimmäiset kerrat näiden huoneiden pöydillä, kun emme vielä tienneet, mikä pantaisiin ruokasaliksi. Heikki tahtoo auttaa, palvella minua, ja minä puhun hänelle kuin omalle itselleni.

Oi, kuinka on ihanaa luopua omasta itsestään, päästä kuulemasta sen ankaraa arvostelua, sen vaatimuksia...

Kaiken tämän ohella häipy minusta ulkonainen elämä, ja hiljaisuus on ympärilläni. Jokainen istuin tässä kodissamme kutsuu minua, jokainen huone on kiitollinen saadessaan odottaa sitä, joka on tulossa. Tajun vaunu on juhla-asussa ja kuuluu pikku Avulle. Sen untuvaisia vaippoja hyväilevät meidän silmämme ja kätemme, ja salaperäinen, juhlallinen odotus heijastuu sydämistämme kaikkialle tässä kodissamme.

Tämä on kuin unta, jota joskus olen nähnyt, kuin elämää, jonka olen ennen elänyt — tietämättä missä.

Ja kaiken takana on kuin järkähtämätön kohtalo — hämärä aavistus: se antaa, se ottaa!

V

Nyt on kaikki tuska ohitse. Se on kantanut minua uupumuksesta toiseen ja vaivuttanut olemattomiin. Uusi heräämiseni on alkanut jälleen huumaavana pauhuna ja ympyrässä kiertämisenä, paisuvana ja supistuvana kokonaisuutena. Jokin taistelee minussa tätä alkeellista ja kahlehdittua säännöllisyyttä vastaan ja pyrkii kauas pois. Joku kutsuu minua, vaatii...

Pauhu lakkaa, ääretön valo ympäröi minua, näkyy laajat vedet, joiden pinnalla välkkyy ja sädehtii, ja — minä herään, tunnen itseni. Ylläni liitelee pilviä, ja minä ikävöin. Ah — sanaton tuska ahdistaa minua, ja minä hapuilen avaruuden ääriä, tahdon tuntea maata, vettä, puita.

Muistan synnyttäneeni pojan, ja samalla kohdistuu ikävöimiseni häneen. Maa, vesi ja metsät huutelevat häntä, jota en missään näe, ja kuitenkin hän kutsuu minua!

— Äiti, äiti!

Minä tiedän: hän on jo nuorukainen ja huutaa äänellä, joka ei ilmassa väräjä, josta ei tiedä, mistä se tulee. Näen loppumattomia metsiä, vesiä, koskia, maata; etsin, etsin kiireisesti. Tutkin vuoret, kummut, laaksot, pimennot, rannat. Tyhjää, tyhjää on kaikkialla, ja kuitenkin tuntuu kuin hän olisi siellä länä.

Ikäväni kalvaa minua, se on kuin janoa, jota en saa sammuttaa. Tahtoisin koskettaa hänen kättään, tuon poikani, joka kutsuu. Tahtoisin katsoa hänen silmiinsä ja painaa hänet povelleni. Janoni kiihtyy, tuskani yltyy.

Viileiden lähteiden vesi ei voi sitä vaimentaa, ei vuorien siimes kuumettani lauhduttaa, ei laajojen ulappain raikas tuuli olemustani hyväksi huuhdella.

Samoan liikkuvana, ruumiittomana olentona, laskeudun yhä lähemmäksi maata ja tunnen yhtyväni sen leppoisaan viileyteen, haihdun siihen ja taistelen näkymätöntä voimaa vastaan.

Heräsin — missä olin? Tunnustelin peitettäni, vuodeverhoni heilahti, pielus poltti, tahdoin nostaa päätäni. Olin siis uneksinut tämän kaiken.

— Tästä se apu tulee! kuulin Heikin äänen sanovan.

— Apu! huusin voimieni takaa, ja elämä palasi, syöksyi minuun käsiksi ylivoimaisena ja nujertavana, painoi minua niin että luulin luhistuvani vuoteeni kera.

Samassa vuodeverho siirtyi syrjään, ja minä näin Heikin, jolla oli pienokainen kämmenellään, ja pienen kylpyammeen. Heikki oli nostanut lapsen kylvystä ja kaatoi kannusta vettä sen päälle. Mari seisoi vieressä, vaippa valmiina, kietoakseen sen lapsen ympärille. Heikki oli paitahihասillaan, silmälasit hikisinä lämpöisen veden höyrystä. Hän haparoi laskiessaan vesikannua lattialle, ja lapsi siirtyi hänen toisesta kädestään Marille.

Verho painui jälleen paikoilleen, kun Heikki astui vuoteeni ääreen.

— Jaha, sinä olet herännyt! Silmäsiikin ovat nyt toisenlaiset. Lääkäri sanoikin tänään tulevan käänteeseen. Nuku, nuku vain!

Ääni tuli kaukaa, ja minä tunsin kalvavaa nälkää. Sanoin: — Nälkä, minun on nälkä!

Heikki painui ihan suuni eteen ja hymyili. Minua nauratti se, että Heikki kylvetti lasta. Se huvitti minua vielä nieleskellessäni jotakin virkistävää, en tiennyt mitä.

Vähitellen siirtyivät äänet lähemmäksi, ja ihmiset tulivat tutuiksi; minun ei tarvinnut enää voimieni takaa heille huutaa.

— Heikki, tuohan tänne Apu?

Heikin kasvojen hämmentynyt ilme sanoi selvästi, ettei hän ymmärtänyt, kenestä oli puhe.

— Apu — — niin, lapsi!

— Siunatkoon, rouva jo puhuu! kuulin Marin sanovan, — ja kysyy poikaa. Eikös rouva Tajua...?

Äkillinen kipu vihlaasi olemustani.

— Taju, Taju!

— Hiljaa! kuului taas Heikin ääni, — ei vielä, rakkaani!

— Pienokainen...!

Ja Heikki toi hänet pulloineen viereeni.

— Näetkös, kuinka se ihmettelee? Ja suu käy kuin sepän palje. Siitä sitä miestä paisuu. Mutta nyt sinä kai väsyit. Vienkö pojan pois?

Minua niin nauratti Heikin touhu. Se oli niin kummallisen hupaista. Huohottava ilonilmaisuni oli aivan ehdotonta. Se vapautti.

— Että sinä kylvetitkin, Heikki!

— Kukas täällä muuten? En uskaltanut luottaa akkaväkeen. Ja tahdon myös olla aina lähelläsi.

Nyt minua itketti.

Heikin tuli paha olla. Hän siveli peitettä ja kohensi pielusta, ja sitten hän syötti minua omin käsin.

— Olenkos ollut kovin heikko? kysyin. — Ei puhuta siitä nyt, syö vain.

— Sinä itse olet niin laihtunut.

— Kyllähän lihoon jälleen. Kello on tässä vuoteesi vieressä pöydällä. Nuku nyt ja jos jotakin tarvitset, soita. Minä asun salissa. Pojilla on minun kamarini, etteivät häiritse sinua.

— Pojilla, se kuuluu niin somalta.

Toipuminen edistyi hitaasti. Ensin hiiviskelin kamarista saliin, esineistä kiinni pitäen. Kun Heikki riensi apuun ja toimitti minut nojatuoliin, tunsin itseni ihmiseksi.

— Täällä on komeampaa kuin ennen, järjestetty uudestaan. Tuo sohva ihan itsekseen ja suuri matto

sen edessä on rohkeata ja rauhoittavaa. Sinä osaat.

— Älä puhu niin paljon, sinä rasiut! varoitti Heikki.

Tämä huolenpito oli kuin lämpöinen vaippa. — No, puhu sinä, minä kuuntelen. Kerro, mitä on tapahtunut?

— Ei ole mitään erikoista sattunut. Kaikki on hyvin jälleen, kun sinä paranet.

Hänen äänensä oli oikein riemuisa.

— Sano, miltä tuntui olla kotoa poissa?

— Mieluimmin olen siitä puhumatta. Vaikeata on muistella ainaista levottomuuttani, joka ahdisti minua yöt ja päivät. Vapisin seistessäni tuolla pihalla, odotellen sanaa voinnistanne. En uskaltanut puhelimella, se olisi ehkä häirinnyt. Illalla myöhään kävin toteamassa, että yölamppu paloi ja teillä oli kaikkea, mitä tarvitsitte.

— Heikki-parka, sinä olet nyt ollut isänä ja äitinä, hoitajana ja tohtorina.

— Monta on ollut uutta ammattia.

— Kuinka ihmeessä sinä kylvettämääkin yllyit?

— Sillä asialla on oma tarinansa. Marinhan piti kaiken järjen mukaan osata hoitaa pikkumiestä, ja hän olikin kovasti touhussa, mutta kun käskin mittaamaan kylpyveden lämpöä, mutisi hän jotakin herrasväen älystä ja aikoi pistää pojan ilman muuta veteen. Minusta se höyrysi liiaksi. Sieppasin mittarin ja pistin veteen, elohopea lensi kuuteenkymmeneen asteeseen, ja eukko oli jo ennättänyt laskea pojan varpaat veteen. Lapsi huusi...

— Siunatkoon sentään!

— Sen koommin en ole uskaltanut olla kauan poissa kotoa, ja kun menin tunneille, vannotin sairaanhoitajaa, että hän olisi luonanne.

— Sinä olet antanut pojan minulle uudestaan, Heikki.

— Eikö se ole yhtä hyvin minun kuin sinunkin? Olen saanut ihan uusia vaistoja tällä ajalla. Tajusta ja minusta on tullut myös hyvät ystävät — silloin kun emme riitele. Iltanukkuminen on, näes, hyvin kriittinen tilanne. Juttua riittää tavattomasti. Eilen illalla, kun rupesin oikein kovaksi, että nyt pitää olla hiljaa, sanoi se veitikka: 'Eiköt nyt enää rukoillaka taa?'

Minua nauratti, ja heikkouteni tuli jälleen ilmi.

— Älä naura, varoitti Heikki.

— Minä sanon kuin Taju: — Eikös nyt enää nauraakaan saa?

— Sinun sairautesi on ollut hirmuisen vakavaa laatua, ja nyt sinä menet jälleen levolle.

— Kiitos, Heikki, minun on niin turvallista ja mieluista totella sinua!

VI

Aika virtaa nopeasti kuin vuolas joki, jonka pinnalla elämämme pieni alus kiittää. Antaudumme täydellisesti hetkien ja päivien vietäviksi niiden lukua laskematta. Mitä se hyödyttäisikään? Huominen eroaa tuskin missään suhteessa tästä päivästä, ja kummallakin näyttää silti olevan oma täyteläinen erikoisuutensa, omat pikku huolensa ja ilonsa, jotka syöksyvät toisinaan ryöppynä ylitsemme, toisinaan taas soluvat tasaisina ja hyväntuulisina virran mukana.

Meidän oma maailmamme, lapset, Heikki ja minä, olemme nyt kerta kaikkiaan kokonaisuus, ja me tunnemme liittyvämmä yhä kiinteämmin toisiimme.

Meille näyttää kehittyvän yhä selvemäksi ominainen maailmankatsomuksemme. Se tarkastelee ulkomaailmaa mielellään etäältä arvostelevana, hiukan ivailien eristetyssä asemassaan, josta ei herkästi

luovuta, koska se suo meille oman vapautemme noudattaa viattomia mielitekojamme. Samasta syystä emme myöskään tartu ulottuvissamme oleviin ulkonaisiin etuihin, vaikka pikku aluksemme onkin perin työläs hoidettava, vaatién Heikiltä ja minulta täyden ponnistuksen ja valppauden.

Ja kuinka pikkumiehet jo osaavat olla käskijöitä, vaatioita, ikäänkuin olisivat tietoisia vaikutusvallastaan minuun, valitakseén juuri ne sanat, ne liikkeet, ne luottavan avuttomat vetoamiset, kyöneleet ja hymyt, joita en voi vastustaa, en silloinkaan, kun päivän työt ja rauhattomuus on vienyt voimat niin tyyten, että tuskin jaksaa jalkaa jalan eteen nostaa.

Heidän ulkoasunsa, vaatteensa, terveytensä, iloisuutensa ovat minulle yhtä tärkeitä kuin ilma hengittääkseeni. Istun koneeni ääressä väliin päivät perättäin myöhään yöhön tyydyttäén intohimoista haluani saada valmista, nopeasti jotakin näppärää ja hauskaa, josta sitten itse enimmin nautin, kun pojat uusissa tamineissaan ovat entistä somempia.

Heidän reippautensa vapisuttaa minua ylpeydellä ja minä kuvittelen heissä jo ilmenevän niitä mahdollisuuksia, jotka kerran kehittyneinä ominaisuuksina antavat minulle oikeuden heistä todella ylpeillä.

Tämä minun uskoni on taika, joka tekee meidät aivan välttämättömiksi toisillemme. Se liittää meidät järjellä ja tunteella tajuttavasti yhteenkuuluviksi, niin että heidän elämänsä on minun elämäni, heidän ilonsa ja surunsa minussa kajahtavaa, heidän liikkeensä, äänensä, unensa, onnensa ja vaaransa kuin heijastusta, joka ulottuu minuun läheltä ja kaukaa.

Meidän yhteinen elämämme on kuin soittokone, jossa soinnut ja kosketus saa alkunsa milloin heidän, milloin minun puoleltani. Heidän näppäyksensä, olkoon se kuinkakin kevyt tai hapuileva, saa silmänräpäyksessä olemukseni väräjämään. Heidän sielunsa sointupohjasta helähtää elämän sävel, painellessani rakkauden lakien mukaan niitä ääniä, joita on itsessäni ja samalla heissä. Elämämme on kuin satua ja samalla loppumatonta työtä ja itsensä unohtamista.

Toisinaan minusta tuntuu kuin kadottaisin tietoisuuteni omasta elämästäni ja siirtyisin vähä vähältä näennäiseen olomuotoon, jonka loisto houkuttelee yhä edemmäksi tuntemattomaan. Se ei peloita minua, ei hävitä mitään elävää ja hyvää; se nostaa kuin tuuli lintua korkealle. Ja minut valtaa toisinaan lapsellinen halu etsiä itseäni lapsista tai heitä itsestäni, mutta se on vain väläyksellistä, sillä heidän elämänsä on lapsellisessa täydellisyydessään niin helppoa ja luonnollisen korkeata ja mielikuvituksessaan huikaisevaa, etten voi heidän tasollaan vaivattomasti pysytellä.

— Kun minä rakennan talon, kehuu Apu, — niin se on suuri, suurempi kuin kirkko. Ja linnut siellä laulaa ja enkeli puhuu...

* * * * *

Kuinka totta hän tarkoitti rakentamisellaan, sain vasta parin päivän päästä havaita.

Hän karkasi minulta tietymättömiin. Tuntimääriä etsin talosta, lähikadulta ja pihoista, tutkien mielestäni kaikki mahdolliset ja mahdottomat sovet. He olivat jo saaneet mennä läheiseen kirkkopuistoon yksin, mutta Taju oli jäänyt leikkimään, kun Apu hävisi.

— Minne Apu meni? kyselin Tajulta kiivaasti.

— Rakentamaan, kuului lyhyt ja selvä vastaus.

— Mitä sitten?

— Kirkkoa.

— Minne?

— Hiekkaan.

Taju levitti suuret silmänsä kuin ihmetellen minun levottomuuttani ja tarttui levollisena käteeni, kun lähdin viemään häntä kotiin, jatkaakseni sitten tutkimuksiani.

Kului monta tuntia harhaillessani kaupungilla, kunnes Apu iltapäivällä asteli vastaani esplanaadilla.

— Missä sinä olet ollut? sain sanotuksi kumartuessani ottamaan hänet syliini.

— Olisinhan minä tullut! oli hänen varma vakuutuksensa.

— Missä ihmeessä sinä olit?

- Rakentamassa.
- Mitä sinä rakensit?
- Hiekasta taloja.
- Missä?
- Saunan edessä.
- Kuinka sinä sinne löysit?
- Minä hain sen.
- Mutta kuinka?
- Ne hakkaa.
- Eihän äiti kuule.
- Hevonen vie hiekkaa.

— Sinä veitikka! Ja minkä näköinen sinä olet? Savessa ja porossa ja housunläppä repsottaa takaa. Nappi on pudonnut vasemmalta puolelta.

Me olimme keskellä esplanaadia, josta olin häntä epätoivoisena etsimässä, ja ihmiset hymyilivät ymmärtäen seikkailumme perinpohjaisuuden.

Oli aloitettu muuan uusi rakennus, eikä se ollut varsin lähelläkään. Sen hän oli vainunnut ja seurannut hiekkakuormia. Niitähän kulki meidän ohitsemme nytkin katua pitkin. Apu oli tepsutellut mukana, yhä ajatellen omaa taloaan, ja sitten kaikenlaisten rakennustarpeiden keskellä tyydyttänyt leikkimishaluaan koko päivän.

Kuinka monta taloa hän silloin olikaan rakentanut ja sen ohella valloittanut puolen kaupunkia vähääkään empimättä.

Vasta nyt, kun huolestuneena nuhtelin häntä yksin lähtemisestä, tulvivat hereät kyöneleet ehkä enemmän väsymyksestä kuin pelosta.

- Et sinä osaa pelätä vaaraakaan!
- Äiti, kuka se vaara on? kysyi hän vielä itkuisena.
- Vaara on sellainen, että se kurkottaa pitkät kätensä ottamaan, jos joku menee kauas kotoa.

Apu tarttui lujasti kaulaani, ja niin saavuimme kotiin.

* * * * *

Tätä nykyä matkustamme kaukaisissa maissa salin lattialla, johon on levitetty maailmankartta. Se leikki on niin todellista, että minun on ollut pakko hankkia kirjoja ja tutkia niitä ahkerasti, voidakseni olla oppaana. He nielaisevat ahnaasti sanani ja kuljettavat pikku sormiaan kartalla hyvin päättävästi. He vetävät minua kädestä eteenpäin näillä matkoilla tehden yhä uusia kysymyksiä, aivan kuin puistossa juostessamme.

- Äiti, kerro Roomasta! pyytää Taju.
- Paavista. Tanssiiko paavi? tiedustelee Apu.
- Sinä olet tuhma, eihän paavi tanssi! intää Taju.

Apu hakee punaisen kahvipannumyssyn pöydältä, painaa sen päähänsä ja riipaisee eteisen naulasta väljän kauluksen, jonka levittää hartioilleen. Sitten hän hyppii lattialla huutaen:

- Paavi Pius tanssii saksanpolkkaa!

Sillä aikaa minä ehdin hiukan kahmaista tietoja Vatikaanista, ja meidän retkeilyämme jatkuu pikkuhiljaa.

Apu on maltiton ja tiedustelee kesken kaiken, kuinka suuri maailma on, ja sitten hän alkaa laskea mustia kaupunkien merkkejä. Pääkaupungit nimitellään siinä ohimennen tarkalleen ja niiden väkiluku. Taju on apuna laskemassa kaupunkeja, mutta lukumäärä paisuu liian suureksi, ja maailman suuruus

häipyy meiltä toistaiseksi.

— Mennään Amerikkaan! huudahtaa Apu ja yltyy sitten kertomaan:

— Paha poika meni ostamaan pullaa. Ja sitten se söi sitä. Siinä oli nuppineuloja. Siitä se poika suuttui ja lähti Amerikkaan. Ja kun se tuli sinne, niin Amerikan portti oli lyöty kiinni. Ja sitten se poika purjehti Atlantilla, eikä sillä ollut äitiä. Merestä nousi Vaara ja tarttui pitkällä kädellään sen pojan niskaan ja pisti pohjaan.

— Sinä valehtelet! julisti Taju.

Samassa he yltyivät kahden purjehtimaan suurimpiin satamiin, ostivat ja möivät valtamerien takaisia tavaroita eikä Itä-Intian komppania ole suinkaan tehnyt suurempia kauppoja eikä ottanut haltuunsa laajempia alueita kuin Taju ja Apu salin lattialla. Enkä usko kuningatar Victorian olleen niinkään ylpeän ministeriensä voitokkaasta politiikasta kuin minä olin poikieni maailmanmatkoista.

Heidän kuvittelunsa ja puuhansa ovat kuin veden kirkas pinta heijastusta ympäristöstä ja niistä ajatusten ja mielikuvien maailmoista, joissa me vallattoman raisusti yhdessä liikumme. Eikä tämä kaikki ole tahallista, vaan ehdotonta poikien monimutkaisen kehityskulun noudattamista.

He vetävät minua kädestä yhä kysellen ja leikkien, ottavat minulta kaikki luottavaisina ja itsevaltiaina. Me olemme nyt oppineet luvunlaskunkin alkeet. Milloin ja kuinka se on tapahtunut, en voi tarkalleen sanoa. Me viisastelemme ja ihmettelemme, kuljemme yhä löytöretkillä. Neekerit, punaihoiset ja valkoiset ovat kuin laskunappuloita, ja heidän suhdelukunsa houkuttelee vaikeisiin tehtäviin. Näin heitellään kuperkeikkaa kaikenlaisilla muistitiedoilla, kunnes tulee pakko ja halu saada merkitä paperille tietoja, joista ei saa tinkiä. Se tapahtuu aluksi tekstaamalla, ja lopulta opimme kirjoittamaan.

Apu leikkii kuvitelmissa, ihmetellen:

— Mitähän jos minä kiipeisin tuonne kirkon huipulle ja ottaisin pitkän tangon ja kolistaisin kuun alas? Taikka jos vain mittaisin kuinka korkealla se on.

Tuntuu tosiaan siltä kuin kuu olisi saavutettavissa. Taivas on laskeutunut merkillisen alhaalle, niin että kirkon huimaavan korkea viiri näyttää puhkaisevan sen ja uhittelevan kalpeata taivaankappaletta.

Toisinaan Taju vielä tulee hiljaa ja leikistä uupuneena koskettamaan kevyellä kädellä hartiaani kuin ohimennen ja painaa omalla avuttomalla tavallaan päänsä povelleni.

— Äiti, minä tulen syliin.

Me istumme hetkisen vaiti, ja lapsen jäsenten jännitys laukeaa, pieni suu jää hiukan raolleen, niin että valkoiset hampaat hohtavat helminä ja jalat ulottuvat polviltani maahan asti.

Samassa Apu jo nelistää noutamaan karkuria ja työntää rajusti Tajua, vaatien:

— Minä keskelle!

Se merkitsee, että hänen pitää päästä lähemmäksi äitiä kuin Tajun.

Taju laskeutuu polveltani hiukan räpytellen silmäluomiaan, sillä uni oli vallannut hänet samassa tuokiossa, kun hänen päänsä painui povelleni.

— Sinä herätit Tajun.

— Minä kanssa nukun, uhittelee Apu, nousee syliini, nipistää silmänsä kiinni, avaa ne jälleen tirkistäen minuun, heittää kätensä kaulalleni, mutta ponnahtaa samalla lattialle. Hänen otteensa ovat lujat ja varmat, ja pyöreä ruumis työntyy toisinaan minua vasten kovana kuin puu. Luulisi, että hän on Tajua voimakkaampi, mutta niin ei ole laita. Kotilääkärimme väittää, että Tajusta voisi tulla atleetti, jos hänen lihaksiaan oikein harjoitettaisiin, mutta Tajun luonteelle se on mahdotonta.

Nyt jo voi havaita hänen harkitsevan ja malttavan kiintyä vain ajatusleikkiin, jonka pulmallisuus usein häipyy rohkeaan mahdolluuteen, mutta se lupaa tulevaisuudessa rakentua kantavaksi elämänsillaksi, joka ehkä ei kultaisena kimmellä, mutta lujana kestää aikansa raskainta painoa.

Olemme muuttaneet pääkaupunkiin, ja lyseo on ottanut minulta pojat. He ovat vain puolittain minun, ja toisinaan tuntuu kuin jäisin yhä enemmän yksin, kuin heidän ajatuksensa ja heräävä elämäntietoisuutensa kulkisi minulle outoja ratoja. He eivät tahdo kertoa minulle läksyistään, ei tunneistaan eikä opettajistaan, enkä voisi viekkaudellakaan siinä kohden houkutella heidän luottamustaan. Mikään teeskentely ei muuten olekaan mahdollinen, sillä heidän vaistonsa on kaikkitunteva. Keskenään he jakavat saamansa vaikutukset, kokemuksensa ja opintonsa, tarkoin noudattaen niitä velvollisuuksia, joita koulu heille määrää. He ovat toinen toiselleen niin paljon, ettei toveruus luokkalaisten kesken jaksa heitä vieroittaa. Niinkuin he pikku nasikkoina mukiloivat toisiaan, itkivät ja parkuivat saamistaan ja antamistaan iskuista ja sitten jälleen nauroivat ja syleilivät, samoin he nyt elävät samassa huoneessa, kylpevät samassa suuressa ammeessa, herättävät aamuisin toisensa, kinailevat läksyistä ja niiden pulmallisista kohdista ja kaiken sen ohella täydentävät toisiaan.

Taju on yhä suunnan ja elämäntahdin määrääjä. Hänen varhaiskypsä järkensä on kuin kireä ohjas, joka ei salli Avun rynnätä herkän luontonsa mukaisesti moninaisiin seikkailuihin. Mutta Avun uhrautuva, aina valmis avuliaisuus, joka yhä pyrkii ilmenemään eri tilanteissa, on niin kekseliäs ja pulppuava, ettei mikään voima kykene häntä pidättämään.

Pikku tenavasta saakka hän jo alkoi yksin ja kaksin kappalein tuoda halkoja kellarista huoneisiin, ja siinä hän on pysynyt uskollisena. Hänen kirveensä on aina kunnossa, ja viheltäen hän juoksee alas korkeita portaita, tuoden sitten kymmenkunnan puuta nuoraan sidottuina ylös neljänteen kerrokseen. Hän hoitaa kirjojen ulkoasua, laittaa paperikannet ja liimaa kiinni irtolehdet. Hän lämmittää kylvyn Tajulle ja itselleen, käy kirjastossa vaihtamassa suuria kirjapinoja, joita nyt on alkanut ilmestyä kotiin. Heidän puuhansa saavat aina kunnioitettavan laajuuden ja perinpohjaisuuden. Kasvisalkkujen luku kasvaa kesä kesältä, ja tosissaan he uhkaavat valloittaa eteisen ja hankkia kaksituhatta erilaista kasvia.

Kesäisin asumme kaukana sisämaassa, missä laajan veden keskellä on ihmesaaremme. Harvoin sinne vieras jalka astuu, tuskin koskaan outo käsi kurkottaa ottamaan marjan meidän alueeltamme. Tämän parin kilometrin pituisen valtakuntansa, josta näkee vettä molemmin puolin, ovat pojat valloittaneet täydellisesti. Vähä vähältä on sen rehevä ja moninainen kasvullisuus heille tuttua, lajiteltuna ja salkkuihin kerättyä. Pian ei mikään itikkalaji enää pistä päätänsä kiven alta, ruohon juurelta tai sammaleesta joutumatta huumaavaan pulloon. Eikä yksikään perhonen lennä rauhoitettuna saaren niityillä. Kaksi nopsajalkaista tenavaa kiittää sen siipien loistoa kohti vangitakseen sen verkkoihinsa ja sitten verratakseen sitä kuvitettuun kirjaansa. Lepattava perhonen on heille tavaton aarre, jonka vuoksi haavoittunut jalka, revityt puserot ja housut ovat pikkuseikkoja. Ja ellei saalista tavoiteta kiinni tänään, on se huomenna tai ylihuomenna varmasti verkossa. Se tapahtuu kerta kaikkiaan yhtä varmasti kuin koko saaren salaisuudet vuosien kuluessa pojille paljastuvat.

Nauraessa ja telmiessä, veden ja ilman syleilyssä, melkein ilman vaatteita yöt ja päivät unen ja valveillaolon säännöllisessä vaihtelussa, tuulen huuhdellessa, kukkien tuoksussa ja pääskysten päittemme yllä lennellessä ja korvaimme juuressa ullakon räystään alla pesiessä kasvaa heidän tiedonhalunsa, laajenee ja syvenee vuosi vuodelta, koskaan lepäämättä taikka tolalta poikkeamatta, vapaan valinnan mukaan.

— Minä itse, minä itse! — Se tunnuslause työntää tieltään kaikki esteet.

Ehdoton, itsekäs, iloinen, voitokas ja puhdas, kuin vain alkuperäinen luonto voi olla, on tämä kehityskulku elämään. Se on luonnon säätämä kuin kukan väri, kuin tyynen järven väike auringossa, kuin linnun viserrys lemмен riemussa.

Tämä kaikki määrää minun tehtäväkseni palvella — palvella, alistua ja puhdistua. Milloinkaan ei niitty ole mielestäni kukoistanut niin kauniisti, taivas ollut niin korkea, metsä niin lumoavan salaperäinen, järven ranta niin kiehtovan lempeä tai sen vesi niin elvyttävää kuin näinä kesinä. Se kaikki on meidän omaamme, meidän valtakuntaamme, ääretöntä rikkauttamme. Me humallumme kukkien tuoksusta, eksymme metsään, uuvumme marjamatkoilla, soudamme saaresta toiseen, huhuilemme autioilla kallioilla ja haaveilemme tuijottaen öisen tähtitaivaan korkeuteen.

Mutta haaveilumme ei ole vielä surunvoittoista eikä aavistelevaa. Se on iloista kysymysten nelistystä: — Miksi aurinko paistaa, miksi tähtiä on niin paljon? Miksi ruoho on vihreä ja taivas sininen tai harmaa? He ovat jo lukeneet niin paljon, tyydyttäneet satunälkäänsä, rakastavat kertomuksia ja seikkailujuttuja, eivät usko ihmeisiin, etsivät tietoa, pätevää totuutta. Heidän uskonsa tietoon on rajaton, mutta myöskin ankara. He hämmästyvät kuullessaan totuuden, vainuavat sen oikeaksi ja nauravat heikolle tulkinalle.

Nöyrytykseni käy päivä päivältä suuremmaksi, kun usein en voi vastata heille muuta kuin: En tiedä.

He katsovat toisiinsa pettyneinä ja lakkaavat kyselemästä. Usein Apu juoksee luokseni, nojaa olkaani vasten kuin ilmaistakseen, että tietämättömyyteni on hänelle sentään rakkaampi kuin varmuus.

Se on hänen syvää myötätuntoaan, jonka olen viime aikoina monasti nähnyt pulpahtavan salaisesta lähteestä kirkkaana esiin. Se on hyvin kainoa, vaistomaista, enkä minä uskalla siihen kajota sanoin taikka ilmeinkään.

* * * * *

Meillä oli koira, nopeajalkainen, ruma ja viisas. Se seurasi poikia kaikilla heidän retkillään ja osasi haukkua jäniksiä. Enkä tiedä, kuka heistä kolmesta oli kiihkeämpi seuraamaan talon isäntää niemeen jänisjahtiin, pojatko vai Kyttä.

— Oletteko nähneet jänistä? kysyin kerran pojilta.

He katsoivat toisiinsa. — Kytän suussa! vastasi Apu empien ikäänkuin se ei olisikaan ollut oikea jänis.

— Oliko se jänis?

— Oli se! vakuutti Taju.

— Niin, mutta se oli kuollut, väitti Apu, ja hänen kasvoillaan oli ankara taistelu kyyneliä vastaan.

— Minäpä olen nähnyt elävän jäniksen metsän syvyydessä, sanoin minä, ja poikien odottava, jännittynyt katse kiintyi minuun.

— Eräänä aamuna olin marjassa, kaste oli vielä maassa, ja minä istahdin kannolle, katsellen korkeita koivuja ympärilläni, ja kun jälleen käänsin silmäni ruohikkoon, näin harmaan jäniksen hyppölevän rauhallisesti ihan lähellä. Se nousi takajaloilleen, heristi korviaan ja katseli suurin kirkkain silmin taivasta, liikkumatta paikaltaan. Varmana valtakunnassaan kuin metsän haltia se siinä istui, pyhä eläin...

— Eihän sitä sitten saa Kyttäkään ottaa! sanoi Apu, ja raivoissaan siitä, että kyyneleet syöksyivät silmiin, hän nuiji kättäni nyrkillään ja kätki kasvonsa povelleni.

Samana kesänä oli kettuemo jäänyt talvesta pitäen saareemme pesimään, ja sen nähtiin silloin tällöin vilahtavan ainoan kallion tienoilla, rajoitetulla alueella. Sen pyydysmaat riittivät tuskin oman hengen pitimiksi; poikaset olivat arvatenkin nälkäkuolemaan menehtymässä. Äärimmäisessä hädässään emoparka otti talon kanoja, mutta samalla se myös oli langettanut tuomionsa. Isännän haulikko pakotti sen ulos luolastaan, ja muutaman tunnin ajon jälkeen ei reporukalla ollut muuta neuvoa kuin pulahtaa salmeen uidakseen kauas toiselle rannalle. Salmi oli liian leveä, vene nopea ja isännän haulikko armoton.

Pojat olivat ajossa mukana paljain jaloin ja avopäin, kiitäen kilpaa rantatuulen kanssa vedenrajassa pitkin pehmeätä hiekkaa, metsässä samoten pisteleviä, kuoppaisia polkuja risujen päällitse, pelloilla aitojen ylitse, aurattujen sarkojen tai mutaisten ojien poikki, kompastuen, nurin suistuen ja taas sitä kiihkoisempina edelleen rientäen. Kytän haukunta kaikui yhä kauempana, haulikko pamahti jossakin rannalla, ja kaiku vastasi saaren ainoasta vuoresta.

Oliko kettu jo kuollut, makasiko se rannalla, oliko se suuri ja ruskea?

Kiihkeät kysymykset satoivat puolelle ja toiselle, kun he kalpeina innosta, viimeisinä saapuivat rannalle, jonne isäntä oli jo tuonut kaatamansa otuksen. Kotipihalla me sitten katselimme sitä ihmeissämme.

— Noinko pieni ja laiha sinä emoparka oletkin! sanoin ehdottomasti säälien.

Se oli kasvanut mielikuvituksessamme suureksi ja komeaksi. Olihan se vienyt pari kanaa, ja aina kuviteltiin sen voivan tehdä mitä tahansa pahaa.

— Vaikka lampaan tappaisi, oli emäntä sanonut, ja pojat pelkäsivät Kytänkin joutuvan ottelussa tappiolle.

Metsään mennessämme olimme aina tähyilleet repoa, milloin se eteen kapsahtaisi, mutta tuossa se nyt lojui, turkki takkuisena. Mitätön se oli kooltaan kuin kylän kurjin juoksukoira, kuono suippo ja niin pieni, ettei poikienkaan kouraa täyttänyt.

Se heitettiin pellon pientareelle, kunnes isäntä ehtisi nylkeä siltä turkin. Kaikki poistuivat ja unohtivat voitettun vihollisen.

Apu meni sinne kuitenkin takaisin, istahti sen viereen ja silitteli ruskeaa turkkia. Hän yritti nostaa etukäpälää kuin kättä antaakseen ja ystävällisen sanan sanoakseen, mutta kun vaitelias toveri pysyi liikkumatta, silmät suljettuina, ja jäykistyi tonkaksi, hävityksen kaamean löyhkän ympäröidessä sitä

salaperäisenä, siirtyi hän kammoten pois sen seurasta ja hiipi yksinäisyyteen.

Aitan portaalla hän sitten hakkasi kahta kiveä vastakkain, samalla kun hereät kyynelet valuivat ahavoittuneille poskille. Hän taisteli niitä vastaan, eikä kauan kestänytään, kun hän jo voitokkaana riensi luokseni käsiään myllynsiipinä heilutellen.

Reporäivän kohtalokas tarina painui mieleemme. Se kuului meidän elämäämme yhtä hyvin kuin metsät, vesi, koko luonto. Ja minusta tuntui usein yhdessä soudellessamme ja samoillessamme veneretkillä ja marjamatkoilla kuin olisimme olleet yhtä luonnon kanssa. Auringonlaskuun kiintyivät silmämme ja sanattomat ajatuksemme, veden viileä henkäys kääri meidät vaippaansa, ja sydämemme sykähtelivät yhteisestä onnentunteesta.

VIII

Syksyn viielys hyväilee meitä raittiina ja kuulakkaana kaikkialla metsässä, järvellä, sisällä huoneissa, ja surunvoittoinen kaipaus houkuttelee jäämään tänne, missä mieluisat muistot ympärillämme herättävät hymyilyjä kesän kujeiluista, ja vanha arkipäiväinen kokemus kertoo jörösti, ettemme tätä kesää enää milloinkaan saa uudestaan elää.

— Kaupunkiin! kuuluu velvollisuuden ehdoton käsky, ja me keräämme kiireesti tavaramme, hyvästelemme rakkaat seudut ja vihdoin eräänä koleana aamuna astumme laivaan, jatkamme matkaamme junalla ja saavumme illalla Helsinkiin.

Rautatientorilla joudumme keskelle jyrisevää melua. Raitiovaunujen jyminä, ajoneuvojen kolkutus kivityksellä, autojen toivotus, säännöttömän liikkeen sekava vilinä ja ihmisten kuumeinen kiire repii hiljaisuuteen ja sopusointuun tottuneita hermojamme. Riennämme kotia kohti ja tunnemme itsemme turvallisiksi vasta saavuttuamme rauhalliseen porraskäytäväämme.

Kolme kuukautta olemme olleet poissa ja nyt avaamme oven jännittyneinä, sydän hiukan pelon vallassa, kuin maltittomina rientäisimme syleilemään vanhaa, rakasta omaista. Tuttu huone-ilma lehahtaa vastaamme, auringossa paahtuneen puun tuoksu huonekaluista, korkkimaton ja paperin haju peitetyistä ikkunoista. Pojat jättävät taakkansa eteiseen, juoksevat huoneesta huoneeseen hätäisesti silmäillen kaikkea ja jäävät pian omaan kamariinsa tarkastamaan aarteitaan, jotka keväällä talletettiin.

— Onko kaikki jäljellä? huudan heille kesken puuhieni.

Vastausta en saa, mutta sensijaan ilmestyy lattioille, tuoleille, pöydille, vuoteille, ikkunoille, jopa pilarienkin päihin erilaisia esineitä, salaperäisiä ja monimutkaisia laitteita, pyöriä, rautanauvoja, ruuveja, nuoran- ja ketjunpätkiä, ruohoja, kasveja, koteloita, pahvirasioita. Kaikkien näiden tarkoituksen tietävät vain Apu ja Taju. Nyt tämä kaikki pitää heti tarkastaa, sillä yleissilmäys on saatava ja sitten lajiteltava. Pölyisinä he puuhaavat, hikipäässä, tuskin malttaen maittoaan juoda, ja illalla on vaikeata saada heitä vuoteisiin.

Seuraavana päivänä otetaan kesän kasvisaalis salkuista esiin. Itikat pääsevät kunniapaikoille, ja perhoset ovat viehättäviä nähdä, kun ne noukitaan ahtaista rasioistaan ja pistellään neuloineen tilavaan kansilasilla varustettuun laatikkoon. Heidän kalleutensa saavat olla koskemattomina ja huone rauhoitettuna, "ettei siivooja pääse tekemään vahinkoa".

Ja aamulla aikaisin pojat supattavat kamarissaan, tepsuttavat paljain jaloin paitasillaan, järjestävät ja hahmoittelevat, kunnes kokonaisuus on saanut suuntaviivat, ja he havaitsevat tarvitsevansa suuren, vanhan kaapin ullakolta. Se on heidän oma lukittu maailmansa, jonka avain on vain heidän kahden tiedossa, eikä sellainen valta ole vähäiseksi arvattava, sillä se kaappi kätkee seinien sisällä elämän avaimia. Mielikuvitus elävöittää rakkaat esineet, jotka kuvastuvat heidän kirkkaissa silmissään kuin tyynen lähteen pinnassa.

Vanha tinasotamiesmuotti saa heidät juttelemaan tuntimäärin, kunnes siitä heidän ajatuksissaan nousee esille loistava sotajoukko. Kun luonto ei enää ole heille runsauttaan jakamassa, ammentavat he elämää siitä niukasta lähteestä, joka mahtuu kodin ahtaaseen piiriin, ja turvautuvat omaan, rajattoman laajaan kuvittelumaailmaansa.

Nyt valetaan tinasotilaita, käytetään säästörahat tinan ostoon, ja niin syntyy ryhmiä, mutta ne ovat poikien mielestä liian pieniä. Silloin keksitään paperisotilaat, maalataan ja leikataan, varustetaan tuella

ja pystytetään lattialle. Me uppoamme paperitulvaan, uuvumme piirtämiseen, maalaamiseen ja leikkaamiseen. Niitä pitää olla paljon ja komeita. Jalkaväkeä, ratsumiehiä, tykkijoukkoja, kuormastoa, soittajia ja rummuttajia, päälliköitä, lippuja... Apu ja Taju ovat jumalallisena koneena, joka panee liikkeelle tämän merkillisen sotajoukon. Se ryhmittyy kirjavana ja uljaana salin laajalle lattialle. Sen rivit kuvastuvat sileällä parketilla kuin himmeän peilin pinnalla, utuisena ja tarumaisena houkutellen leikkiin, joka näyttää meistä vanhemmistakin hyvin tutunomaiselta ja luonnolliselta. Aurinko lähettää säteensä monivärisiin riveihin, joissa paperimiehet seisovat vakavina hullunkurisessa asussaan valmiina laukaisemaan ampuma-aseensa. Vaikka nämä eivät koskaan liikahta, eikä yksikään käsivarsi oikene, syttyy yhtäkaikki sota, jossa ammutaan hurjasti; miehiä kaatuu molemmin puolin.

Tajun joukko on toisella puolen salia ja Avun toisella. He eivät jäljittele mitään historiallista tehtävää, eikä siinä ole kiistaa vallasta tai omistusoikeudesta, ei kunniaa taikka edes aatteesta. He taistelevat vain nähdäksensä, kumman joukko ensiksi kaatuu lattialle.

Tajulla on pieni puukanuuna, soma sorvattu vehje, joka löydettiin leikkikalukaupasta ja havaittiin erittäin tärkeäksi.

Apu on tehnyt itselleen kaaripyssyn. Näillä aseilla he käyvät vakavina otteluun, käyttäen kaiken älynsä, kekseliäisyytensä, malttinsa ja voimansa. Siinä he ovat kyykkysillään tuntimäärin, tähtäävät tarkasti, ampuvat taitavasti, noutavat luodit ahtaista riveistä kaatamatta ainoakaan miestä varomattomalla liikkeellä.

Taju on hyvin rauhallinen, tuntee aseensa kantomatkan ja tähtää huolellisesti, siirtelee kevyttä kanuunaansa puolelta toiselle ja tekee tuhoa joka laukauksella.

Apu huudahtelee, komentelee liikkumatonta joukkoaan, tähtää hätäisesti ja ampuu kiivaasti, ja luoti luiskahtaa rivien väliin sileälle lattialle, mutta kun se osuu, tekee se Tajun riveissä suurta mieshukkaa, sillä Avun kaaripyssyssä on enemmän voimaa kuin Tajun puukanuunan kuulassa. Molemmat punoittavat, ja kiivauden kyynel kimmeltää silmäkulmassa.

Tulos on tunnin ottelun jälkeen vielä epätietoinen. Paperiurhoja lojuu jo ruutuisella kentällä, mutta kaatuneet ovat seisovien suojina. Tajun kanuuna ei enää oikein tepsii, kun sen pitää kierittää kuulaa etäämpiin kulmiin. Sensijaan on Avun nuoli nyt edullisempi, ja pian näyttää siltä, että hän pääsee lopulta voitolle.

Taju ei sittenkään hellitä, siirtelee vain ja tähtäilee, ampuu ja kaataa aina jonkun sotilaan, eikä Apukaan anna perään. He tahtovat taistella viimeiseen mieheen asti. Mutta äkkiä katkeaa Avun jousen kaari, ja nyt kiistellään siitä, kuuluuko taistelun menoon sellaisen vian korjaaminen.

Voineeko mitään verrata sodan tenhoon ihmisen kykyjen jännittämisessä ja hänen halujensa syyttämisen kuumeiseen kiihkoon? Leikki oli saattanut pojat suunniltaan, ja nimetön vimma tosissaan syöstä painisille työnsi syrjään maltin, joka oli vallinnut leikin aikana.

— Peli on peliä, sanoo isä hymyillen, mutta pojat eivät sitä kuule. Vihamielisyys riehahtaa käsikämmäksi, ja Apu potkaisee nurin Tajun loput sotilaat.

— Sitä ei "gillata"! huutaa Taju, ja nyt on kaksintaistelu täydessä käynnissä.

He mukiloivat toisiaan, survovat kaatuneita paperisankareitaan, joita makaa läjissä, tehden niistä päättömiä ja jalattomia, kädettämiä ja aseettomia, ja rutistavat muodottomiksi omien kättensä ja ehtymättömän kekseliäisyytensä tuotteet, joita he viikkomäärin ovat ahkerasti valmistelleet.

Kun taistelun kuluessa yhä kiihtynyt hermojännitys on päässyt rehellisessä ottelussa laukeamaan, nauravat pojat kesken painiskelunsa, ja kaiken loppuna on sula sovinto.

* * * * *

Kun koulutunnit ovat päättyneet ja kotitehtävät suoritettut, järjestävät he leikkinsä ja elävät nyt vasta omaa elämäänsä ihan toisessa ajatusmaailmassa kuin tavallisesti. Toisinaan taas me viisastelemme ja kuuntelemme kaupunkia.

— Se puhuu, kuuletkos, äiti? sanoo Apu, suu auki pidättäen henkeänsä.

— Mitä se sanoo? kysyy Taju, joka ei koskaan usko "ihmeisiin".

Me avaamme ikkunan ja näemme korkeudestamme, neljännessä kerroksesta, kauas yli kaupungin kattojen, Tähtitornin vihertävän kummun, sen matalan, ruskeahkon puutornin ja kuulemme hiljaista humua, joka nousee epämääräisenä vilkkaan kaupungin keskestä, täyttää avaruuden, laajenee, kiihtyy ja jälleen vaimenee. Äkkiä halkaisee ilman kumea kirkonkellon läppäys ja hetken kuluttua toinen. Siihen

yhtyvät vanhan venäläisen kirkon heleät ja nopeat soinnut hätäisinä, kiirehtivinä, hiukan hermostuneina yksitoikkisella sävelellään. Avaruus tuntuu olevan ääntä täynnä, ja meitä sen aallot huuhtelevat lempeällä hyväilyllä. Se täyttää kotimme, suo turvallisuuden tuntoa ja taivuttaa mielemme kiitollisuuteen. Kerron pojille, mitä kaikkea kuulen.

— Nikolainkirkon kellojen mahtavat kumaukset vierivät kauas meren laakeita laineita pitkin.

— Ne kulkee sitten laivoissa ja kiipee mastoihin! jatkaa Apu touhuissaan.

— Ne julistavat merenkulkijoille kuolemattomuutta ja päivätyöstä palaaville korkeimman voimaa, joka täyttää ihmisten sydämet virkeydellä ja kiitollisuudella. Kellot ovat kaikkien ihmisten yhdistynyt rukous.

— Ja ihmiset ovat pieniä, sanoo Taju.

— Ja kirkko on niinkuin jättiläinen, niinkuin pilvi ja niinkuin korkea vuori, jos sillä olisi huippu, niinkuin sormi, jos se pistäisi taivaan puhki, selittää Apu.

— Kirkko on niinkuin pilvi meidän ajatuksessamme. Me tiedämme sen seisovan tuossa turvallisena, merkinä siitä, että me uskomme hyvän voimaan, armahtavaisuuteen, toistemme suojaamiseen ja rakkauteen. Se tunne kietoo meidät kuin utuinen pilvi, jonka läpi auringonsäteet hohtavat.

— Ja sitten tulee taivaankaari! lisää vilkas Apu.

— Sellainen elämän taivaankaari. Nähkääs, teillä on isä ja äiti ja koti ja oma huone ja tavarat kaapissa ja koulu ja tämä kaupunki ja koko Suomi omananne. Ja kun tulette suuriksi, voitte turvallisesti kulkea halki maailman — niin, se juuri on elämän taivaankaari, sellainen tyyneyden ja kauneuden kaari, josta aina helähtelee suloinen sävel, toisinaan kirkas kuin linnunlaulu lehdossa, toisinaan surunvoittoinen, välistä pauhaava kuin myrsky.

— Ja ihmiset kuulee sen kadulle! sanoo Taju vakavana.

— Niin, me kuulemme sen kaikkialla, ja se on niin todellinen kuin ääretön avaruus tuolla korkealla, jonne silmänne kantaa, ja ajatuksenne tietää sen mittaamattomaksi. Se tieto, ettei mikään koskaan lopu eikä lakkaa olemasta, on luja turva hädässä.

— Äiti, mikä on hätä? kysyy Apu ja pitelee sormiani, joita hän vääntelee perin luonnottomiin asentoihin.

— Sota tuottaa hätää. Ajatelkaa, että kaikki teidän paperisankarinne olisivat eläviä ihmisiä.

— Kyllä ne sitten poraisivat, kun kaikki kaatuu! huutaa Apu.

— Niin, ja ajattele vielä, että heillä olisi isä ja äiti ja koti taikka vaimo ja lapsia, ja ne jäisivät köyhiksi, ei olisi syötävää eikä vaatteita.

— Niin, mutta kun on äiti! huudahtaa Taju.

— Jollei ole äitiäkään, vaan ihan yksin maailmassa pieni poika tai kaksi poikaa, sanoo Apu ja nojaa minuun kuin turvaa etsiäkseen.

Tajun silmissä kuvastuu aavistus, joka räpyttelee siipiään, lepattaa ja hakee suojaa, mutta ei löydä lepoa, näkee vain jotakin mustaa ja uhkaavaa, mikä lähenee ja paisuu musertavaksi. Hänkin astuu lähemmäksi meitä ja nojaa vaistomaisesti olkaani.

— Ja kun on sota, tulee kanuunankuula tuolta kaukaa laivasta, putoaa kattomme päälle ja murskaa talon ja kaikki, mitä siinä on. Kaupungit hävitetään, ihmiset kuolevat tuskaan ja nälkään. Pahat voimat pääsevät ihmisissä valloilleen ja hävittävät hyvyyden ja rakkauden. Ihminen on kuin esine vihan käsissä, kanuunalla lakaistaan pois elämästä suuret joukot, ja heidän ruumiinsa ladotaan läjiin ja kuljetetaan kuopattaviksi kuin mätänevä ruoho, joka ei elolle kelpaa. Ryöstäjät ovat tuomareita ja valtiaita, niin kauan kuin väkivaltaa kestä.

Kellot kajahtelevat kumeasti, ääni kiirii kauas länteen tuulen siivillä, ja meistä tuntuu kuin se olisi kiitänyt kattojen päällitse auringonlaskun maille ulos avaraan maailmana lepyttämään ihmisten vihaa.

— Jos rukoilee! tuumii Apu.

— Jos kaikki ihmiset rukoilisivat! lisää Taju.

— Ei pahat voi rukoilla, tietää Apu.

— Mutta jos hyvät löisi ne pahat kuoliaiksi! ehdottaa Taju.

— Eihän hyvä voi lyödä, sanoo Apu.

— Paha lyö ensin! väittää Taju.

— Äiti, saako hyvä lyödä? kysyy Apu.

— Ei; jos hyväkin löisi, niin silloin maailman ja ihmiskunnan täytyisi hukkuu. Hyvä on sellainen, joka voittaa lyömättä. Hyvä uhraa, tekee kaikkensa, antaa työnsä, rakkautensa ja henkensäkin pahoille ihmisille.

— Niin, mutta kun ei voi! sanoo Taju.

— Äiti, eikös yhtään saa pahaa lyödä? kysyy Apu.

— Hyvä ei lyö yhtään.

— Mitä se hyvä uhraa? ihmettelee Apu, sillä sanani olivat kaikuneet vain aavistuksen tapaisina heidän sielunsa salaisimpiin sopukkoihin, ajan kuluessa siellä selvitäkseen.

— Hyvä uhraa paperisotilaansa, vastaan siihen.

— Uhraatkos sinä? tiedustaa Apu Tajulta.

— Täytyykös sitten uhrata? kysyy Taju katsoen minuun epätietoisena.

— Hyvään ei voi pakottaa. Uhri annetaan iloisella mielellä vaatimatta. Kun teistä on hauskaa olla sotimatta, silloin uhratkaa paperijoukkonne.

— Poltetaanko ne, että on polttouhri? kysyy Apu.

— Hyvän uhri ei ole hävittämistä.

— Mutta kun raamatussa uhrataan, niin silloin tapetaan! inttää Taju.

— Niin, se on vanha käsitys veriuhrista, mutta hyvyden ja rakkauden uhri ei saa olla sellainen.

— Mutta kun äiti sanoi, että hyvä antaa henkensäkin...

— Antaa, vaan ei ota koskaan kenenkään henkeä.

Apu painaa päänsä povelleni, huokaisee kevyesti ääneti ja katselee Tajun puuhia, kun hän keräilee paperisotilaita lattialta, huolellisesti ja asiallisesti tarkastellen ruhjotuita jäseniä, katkotuita päitä ja aseita, ja pistelee niitä verkkaisesti laatikkoon ikäänkuin olisi ollut vaikea luopua rakkaistaan, joita on niin monet kerrat valmistaessaan pidellyt. Hetken aikaa tunnen olevani pohjattoman rikas omistaessani nämä poikani, tietäessäni heidän sielujensa kehitysmahdollisuudet. Mutta samalla myös irtaannun itsestäni, joudun huolien ja toiveiden valtaan. Nykyhetken ja tulevaisuuden kova taistelu, ylpeyteni, kunnianhimoni heidän puolestaan, elämämme suppea piiri, kaiken keskinkertaisuus, pohjaton rakkauteni lapsiin työntyvät kiistaisina sydämeeni, häikäisevät, melkein tukehuttavat minua, ja niin unohdan pojan, jonka pää rauhallisena lepää povellani.

— Äidin rinnassa lyö kovasti, sanoo Apu, katsahtaen minuun suurin silmin.

* * * * *

Mitkä olivat minun aseeni tässä taistelussa? Mitä tiesin elämästä, sen vaaroista, viehätyksestä tai vaatimuksista? Sen tiesin, ettei suurinkaan viisaus, ei mikään varovaisuus, ei hyvä tahto eikä pohjaton rakkauskään olleet varmoja elämän oppaita rakkailleni enempää kuin minulle itsellenikään. Suurinta tuskaa tuotti minulle jo aikoja sitten laimentunut tahtoni pyrkiä muovailemaan ihmiselämän heikkoja kohtia. Ne olivat yhä vielä kuin suuria kiviä elämän tiellä, missä oli pakko kierrellä ja kaarrella, ajaa varovasti ja kuitenkin niihin törmätä. Niiden olemassaolo loukkasi ihmisyyttäni, ylpeyttäni, ja ilkkui heikkouttani uhmaavalla röyhkeydellään.

Olin jo heittänyt vanhan, lapsellisen uskoni maailman parantamiseen ja viisastelin ivaten omaa yritystäni siirrellä loukkauskiviä sivummalle. Nyt tuo kaikki syöksyi minuun käsiksi moninkertaisella voimalla ja kyselyillä: Kuinka uskallat toivoa omillesi elämän paremmuutta, ellet itse kykene sitä luomaan? Kuinka he voivat kiertää ne vaarat, joita et sinä eivätkä muutkaan välttä? Mutta vastaukseni oli aina sama uhmaava ja ehdoton: Heidän täytyy voida!

Tämä ehdoton toivo, joka muuttui yhä todellisemmin tahtomiseksi, oli näkymättömänä siteenä poikien ja minun elämässäni. Kuinka usein se taikavoiman tavoin ohjasi heitä, sitä oli vaikea todeta. Mutta joskus, vahingon, tapaturman tai muun vastoinkäymisen sattuessa huomasin sen syynä olleen oman

puuttuvaisuuteni, kun en jaksanut ylläpitää henkistä joustavuuttani, ja silloin välähti kirkkaasti tietoisuudessani, kuinka suuri tuki tämä kätketty tahtominen oli. Se muuttui minulle yhä kyteväksi tuleksi, jota en oman elämäni lämmön uhalla saanut jättää sammumaan. Se ilmeni tuhansina huolenpitoina arkielämän valvomisessa siinä ympäristössä, missä lapset liikkuvat. Se ulottui ulkopuolelle kotia, lähinnä niihin ihmisiin, joiden kanssa lapsilla oli kosketuksia. Se hapuili aina niitä epäkohtia, jotka voivat heille käydä tuhoisiksi, ja kaivoi uutta uraa, ohjatakseen vaarallisen huomion toisaalle. Se kiidatti meitä yhteisin voimin toisinaan kauas arkipäiväisyyden todellisuudesta, valoisiin, tuntemattomiin ajatusmaailmoihin, joiden viileä ja kuultava valo ainaiseksi jätti sieluumme heijastuksen. Se ymmärsi nuoren sielun sanomattoman kaihon ja keksi sille lohdun, ennenkuin se muuttui tuskaksi. Se antoi sanoitta ja otti vastaan sanoitta. Se oli kirkasta kuin kristalli.

IX

Poikien viisastelut ja kysymykset herättävät eloon "elävät tarut", joiksi he nimittävät tilapäisiä juttelujamme. Empimättä heittäydyn heidän ohjattavakseen, ja tuntemattomat kuvat ja ajatusmaailmat avautuvat meille. Niistä ammennamme voimaa kuin kukka kastetta. Tämä kaikki viehättää meitä, ja entisten ponnistusten saavutukset ovat portaita, joiden avulla välistä yletymme nousemaan korkeuksiin, näkemään laajemmalle kuin arkipäiväinen taso sallisi.

Silloin tällöin näen etäisen, vielä kaukana häämöittävän elämän, joka vaativana ojentaa ahnaita käsiään, odotellen poikiani. Hetkellinen tuskankouristus pusertaa rintaani, ja sydämeni lyö rajusti. Niin paljon toivon ja uskon heillä olevan antamista elämälle ja siltä ottamista, että siitä syntyy jännittävä tositarina, ja sitä ajatellessani syttyy olemukseni tuleen.

Enkä kuitenkaan uskalla luottaa todellisuuteen enempää kuin salaperäiseen voimaankaan, sillä sattuma tai äkillinen väsähdys, ehkä jokin tuntematon vaikutus, voi työntää kaikki valmistukset ja suunnitelmat nurin. Ainoa, mihin lapsellisesti luotan, on ihmisluonteen oma salainen kyky vetää onni ja onnelliset puoleensa, sulostuttaa elämällään ja ottaa vastaan valoa kuin ihana kasvi. Vielä enemmän uskon inhimilliseen kykyyn henkensä voimilla luoda olevaisesta puutteellisuudesta runsasta ja täyteläistä, kerätä kauneuden ja työn aineksia sieltä täältä hajallisesta kaaoksesta ja luoda niistä kokonaisuutta ja ihanuutta.

Sellaisena elämä on tositarinaa aikaisesta lapsuudesta saakka, ja sen jännittävyys on täynnä ihmeellisiä ilmiöitä ja ikuisia salaisuuksia.

* * * * *

Taju ja Apu elävät siinä iässä, jolloin leikki on rohkeata, tuntemattomilla voimilla kokeilemista.

Apu rakentaa itselleen maapalloa, johon koko maailman pitää mahtua.

— Kuinka sinä saat muovatuksi suuren pallon? tiedustelen uteliaana.

— Ja kuinka saat sen pyörimään tarkoin määrättyssä asennossa? kysyy isä.

— Minä keksin! kuuluu lyhyt ja varma vastaus.

Koulusta tultuaan hän puuhaa viikkomäärin maailmansa rakentamisessa, ja keksintö alkaa jo tulla esille näkyvässä muodossa. Pallosta paisuu aika iso.

— Se on liian iso, väitän pahviliuskoja katsellessani.

— Maapallo on aina suurempi, vaikka sen kuinka suureksi laittaisin, selittää Apu vakavana.

Hän on tarkoin laskenut liuskojen leikkaukset ja liittää ne vastakkain nastoilla, vetää napojen puolet salaisella rautalangalla pallon sisältä kokoon, ja kestävyys on erinomainen. Se on keksintö. Me voimme istua sen päälle kuin tuolille, heitellä sitä ja leikkiä sillä päivät päästään. Sen suuruus on hullunkurinen ja hauska, emmekä enää kysele, kuinka Apu aikoo jatkaa maailmansa luomista, vaan uskomme häneen utelematta. Kun hän on taitava karttojen piirustaja, ei työ viehätä häntä uutuutena, eikä hän viitsikään laittaa pallokarttaansa valmiiksi.

— Mikset sinä piirrä siihen karttoja? kysyy Heikki.

— Kyllä minä kartat jo osaan! vastaa hän suu mutussa.

— No, tee ne nyt tähänkin.

— Se ei ole "jännää", sanoo hän vain omaan tapaansa lyhennellen sanoja.

Maapallo jää huonekaluksi, jota kaikki talossakävijät ihmettelevät, ja iloinen hymyily tunnustaa sen kokoonpanon keksinnöksi.

Sensijaan houkuttelee kirjojen maailma Apua yhä enemmän omiin pohjattomiin salaisuuksiin, ja hän kantaa kotiin suuria nidosröykkiöitä, joita lainalee monesta eri kirjastosta. Mitä ne sisältävät ja kuinka paljon hän niistä ymmärtää?

Ne ovat hänelle kaikki täynnä uusia ajatuksia, uusia ilmiöitä ja elämän kirjavuutta, samoin kuin ennen kuvakirjat, joita pojilla oli niin runsaasti, sillä eroituksella vain, että kuvat näissä ovat tietoja, sanoin esitettyinä yleistajuisessa muodossa. Se, mikä ei viehättänyt Apua maapallon piirtämisessä, rakentuu näistä kirjoista. Hänen perinpohjaisuutta rakastava pikku persoonallisuutensa ahmii niitä runsain annoksin, kartuttaen maailmansa yhä suuremmaksi ja rikkaammaksi, ja samalla hän kaivautuu koko olemuksellaan elämän todellisuuteen.

"Jumala-kirjat", joissa aikaisemmin ihastuneina eläydimme antiikin tarustoon, jäävät hyllyille. Nyt ovat taivaankappaleet, niiden synty, kehitys ja liikkeet, painolaki, valo, sähkö, radiumi, kaikenlaiset luonnonilmiöt, muinaisuus, ihmisen alkuperä, eri rodut, historia, kaikki todellisuuden tieto heille mielenkiintoista ja jokapäiväisen pohdinnan alaista.

Koulutehtävät ja läksyt hupenevat vähäpätöisinä heidän paksujen nidoksiensa tietomäärään, mutta lienevät kuitenkin johtavana lankana tietojen monisokkeloisissa käytävissä.

Kysyn häneltä toisinaan: — Mitä noissa kirjoissa on?

— Jahka luen, niin sanon! huudahtaa hän ja käy samalla aseettomana kovaan taisteluun anastaakseen kookkaan nidoksen sisällöstä mehukkaimman ytimen. Silloin häntä kelpaa katsella.

Kaikessa Apu noudattaa omaa luontoaan. Hän ei ota muita velvollisuuksia täytettäväkseen kuin taipumustensa määräämiä, vaikka toisinaan siltä näyttää. Terävä äly, hyvä muisti ja uskaliaisuus ovat hänen seuralaisiaan ja lisäksi salaperäinen vainu, jota ei voi määritellä, mutta jonka avulla hän harjaantuu yhä taitavammaksi kaikessa vaikeassa. Pää kumarassa ja koko ruumis valmiina kuin hyökkäykseen hän jännittää kekseliäisyyttään ja älyään, ja leimausten tavoin ne selvittävät hänelle vaikeatajuisen sisällön. Niin suuri on ponnistus, että kasvojen lihakset värähtelevät hennon ihon alla. Hän on kuin jousen kaari valmiina laukaisemaan nuolen. Silloin hän on kaukana kaikesta, tuntematta tai näkemättä mitään ympärillään, taistellen vain kirjan vaikeatajuisen sisällön kanssa. Se on hänelle houkutus, lumous, päämäärä, tuska! Hän arvioi tiedon tuhat kertaa suuremmaksi ja ihanammaksi kuin se on. Ja kun salaisuus selviää, laukeaa jännitys, vapisevat lapsenhuulet aukeavat kuin kukka auringossa, silmän kuumeinen kiilto himmenee, kevyt huokaus nousee rinnasta, ja tyydytykseen liittyy pettymystä.

Katsellessani häntä tunnen hänen jännityksensä, ponnistuksensa ja tuskansa heijastuvan itsessäni, ja sanomaton sääli vaatii laskemaan käteni hänen pääläelleen ja hiljaa hyväilemään. Hän ei ole siitä tietoinen.

Taju on lukiessaan lepäävän kissan tapainen, heittäytyy suulleen rahille kirja nenän edessä ja vetää ruumiinsa voimien joka hiukkasenkin pois jäsenistä ja lihaksista; silmät ovat puoleksi raollaan, pieni suu avoinna ja leuka molempien kämmenten varassa. Sellaisena hänkin on poissa kaikesta ympärillä olevasta, mutta hän on kuin suljettu kirja, jonka leikkaamattomat lehdet kätkevät eheän kokonaisuuden, selvän ja lujan ajatusrakenteen. Kirkkaudessaan se näyttää luonnolliselta ja vaivattomalta, sittenkun tutkittuamme joka sanan olemme päässeet selville vaikeatajuisesta asiasta ja usko siihen painuu suoraan sieluumme, ja silloin ihmettelemme, miksi emme ole sitä ennen käsittäneet.

Tuo lepäävä poika on minulle arvoitus, ja vertaus sfinksiin välähtää toisinaan mielessäni. Hänen suunsa myhäilyssä on hienon ivan vivahdus, kuin arvoituksen lausujalla, ja hän näyttää tietävän senkin, mikä muilta on salassa. Häntä minun ei tule sääli, eikä hellyys pakota hyväilemään vaaleata, hyvin kammattua päätä. Mutta kuitenkin sydämeni sykähtää, ja olemustani vihlaisee sekunniksi kuin salamanlentona tulevaisuus. Millainen on tulevaisuus? Sen valloitukseen on avain heissä itsessään, luontainen pakko kirkastaa omat ihanteensa, selventää käsitteensä, täydentää kaikki yhä uudestaan sukeltaen pohjattomaan tietämiseen ja tuntemiseen. Eikö se tiedä elämässä voittoa ihmisistä ja ilmiöistä?

Oi — ei!

Oma työni ja pyrkimykseni vastaa siihen kieltävästi. Ja kuitenkin panee tämä henkinen elämä meidät

yhä uudestaan harrastamaan juuri tietämistä. Se tarve virtaa polttavana minunkin suonissani, samalla kun mielikuvamaailmani ruokkii sitä hehkuvalla ja kuluttavalla tulellaan. Minulle se on ollut aina ennenkin tuttua, mutta näinä aikoina se on vallannut meidät kaikki entistä todellisempana ja maltittomampana.

Se voi olla jonkun aikaa kadoksissa, ja silloin kuljen kuin kesän hellettä paossa varjorikkaassa kosteikossa, jonka viileys hyriskyttää, uhaten vaarallisella kuumeella. Siellä en kuitenkaan viihdy kauan, vaan etsin jälleen aurinkoiset, tutut ajatusten ja kuvittelujen vainiot ja antaudun uusien innoin kuumimpien säteiden syleiltäväksi, niin että hengitys salpautuu, sydämenlyönnit pysähtyvät, ja elämän ulkonainen rajoitus lakkaa olemasta esteenä. Näin irtaannun kaikesta olevaisesta ja soudan puhtaana omana itsenäni sisäisten havaintojen ulapoita.

X

— Äiti, minne sinä menet? kysyi Apu aikoessani kaupungille.

— Asioille vain.

— Saanko minäkin tulla?

— Tule, tule!

Apu tahtoo tietää kaikki puuhani, ja minun on usein vaikea erottaa, mitä saan omastani säilyttää hänen lapsielulleen. Vaikeus ei esiinny siinä, mitä puhumme toisillemme, pojat ja minä, sillä sanojen takana on elämämme allas, jonka kirkas vesi sallii aina nähdä pohjaan, eikä siinä voi mitään peittää taikka salata. Apu ja Taju näkevät minun lävitseni yhtä hyvin kuin minäkin olen selvillä heidän vaikutelmistaan ja voin johtaa syyt heidän tekoihinsa ja ajatustapoihinsa.

Me riensimme alas portaita, ja Apu liukui kuin mäkeä laskien pitkin kaidetta.

Kadulla tuli vastaan Siiri-täti ja hänen pikku tyttänsä Säde. Me olemme perhetuttuja, ja lapset ovat usein tavanneet toisensa.

Apu muuttui heti suojelevaksi ja jutteli hiukan pikkuvanhasti Säteen kanssa, mutta unohtui pian omaan tapaansa selittelemään ja kertomaan. Hän oli ihastunut saatuaan mieluisensa kuuntelijan.

— En minä jaksaisi enää sitä koulua! huudahti hän.

— En minäkään, vakuutti Säde.

— Kirjat, keksinnöt ja suuret ihmeet ovat pelkkää pötyä, intoili Apu.

Säde nauroi heleästi.

— Kun kerran pääsen suurten kirjoihin...

— Sinä tarkoitat aikuisten, yritin oikaista.

— Niin, aikaihmiseksi, silloin en avaa yhtään kirjaa. Minä teen muuta työtä, puhui Apu.

— Aiotko sinäkin insinööriksi? kysyi Säde.

— Insinööriksikö? No siksi juuri! vastasi Apu varmasti.

Siitä ei oltu koskaan puhuttu. Apu huitoi vain ympärilleen umpimähkään ja iski rohkeasti.

— Siinä saa tehdä työtä oikein olan takaa, jatkoi hän vakuuttaen itselleen päätöstään oikeaksi.

— Hänen perinpohjaisuutensa pyrkii koettelemaan voimiaan itse elämässä, sanoin Siirille. — Sellainen maltiton halu pulpahtaa hänessä esiin väläyksittäin.

— Uteliaisuutta ja kuvittelua, sanoi Siiri. — Säde on myöskin hiukan haaveksija ja solmii ystävyysliittoja.

— Avulla on sanomalehtipuuhiä omalla luokallaan. Hän järjestää, ottaa kaiken taakan niskoilleen,

hankkii kirjoituksia ja hoitaa koko "nyrkkipainon".

Lapset olivat syventyneet omaan jutteluunsa, ja me jatkoimme keskustelua.

— Se on kaikki merkinä hänen kehityksestään nuorukaiseksi, sanoi Siiri.

Minä en ollut ajatellut sitä puolta, ja nyt minulle selvisi se uusi, mitä olin havainnut Tajussa ja Avussa.

— Merkillistä. Minä näen vain Avun palvelevan innon lisääntyvän, ja hänen toimeliaisuutensa keksii yhä uutta.

— Apu on tosiaan tavattoman pulppuava ja toisinaan sytyttävä. Oletko nähnyt hänen leikkivän Yrjön kanssa? Yrjö-parka joutuu ihan haltioihinsa kaikesta siitä uudesta ja merkillisestä, mitä Apu tietää kertoa kaarnalaivoista ja niiden retkistä.

— Avulla on erikoinen kyky huvittaa lapsia.

— Hän ei ole leikkivinään. Hän oikein uskoo ja elää mukana kuin olisi vielä kymmenen vanha ja nauttii Yrjön riemusta, kertoi Siiri.

— Jotakin uutta on tosiaan tullut poikien elämään, sen minäkin näen.

— Tiedätkö, Säde? kuulimme Avun sanovan. — Ei taivas, ei maa, ei vesi ole missään yhteydessä sen kanssa, mitä minä odotan. Tämä syksy ja talvi eivät ole minun oikeaa aikaani. Nehän ovat aina ennenkin olleet vain siltana, mutta milloin alkaa oikea elämä?

— Kun tulemme vanhoiksi ja rumiksi, ärsytti Säde.

— Et suinkaan sinä koskaan tule rumaksi, tuumi Apu.

— Etkä sinä köyryksi ja kömpelöksi, joka kompuroi näin.

Säde yritti matkia vanhaa.

— En minä tahdo elää vanhaksi, sanoi Apu.

— Miksi et? kysäisi Säde.

— Sellainen tupakoiva ukkeli...

— Etkö sinä tupakoi? kuulimme Säteen utelevan.

— Minusta ei kielletyn tavoittelemisen ole nautintoa. Sittenkin on hauskeempaa kuvitella. Elämä on ihmettä, ja ihme niin lähellä kuin kerran luulin kuun olevan. Minä olin valmis kiipeämään kirkon katolle ja sohaisemaan sen seipäällä alas.

He nauroivat jälleen.

— Mikä sinun mielestäsi on se ihme? kysyi Säde.

— Se vain, kun en käsitä, kuinka mikin syntyy, ja kuitenkin on varmaa, että se on syntynyt.

— En minä ymmärrä.

— Katsos, kun minä oikein pulaan saadakseni selville jotakin, niin Taju tulee ja osoittaa sormellaan heikkoon paikkaan, ja sitten minä sen keksin. Kuinka Taju sen näkee? Se on ihme.

— Taju on viisaampi.

— Niin, Taju keräilee tietoja ja muuta moskaa aivokoppaansa aivan kuin itikoita sikaarilaatikkoon. Hän pistelee niitä neulalla kiinni korkkipohjaan, jokaisessa on numerolippu, ja niistä on luettelo mahdollisimman hyvässä tallessa.

— Taju ei usko ihmeisiin, päätteli Säde.

— Ei se kuulu hänen heikkouksiinsa. Taju ei edes usko yhden kerran näkemiseen, vaan seuraa kuin vainolainen samoja jälkiä ja panee merkille joka vivahduksen. Tiedätkö, että hän istuu kaiket vapaahetkensä, sunnuntait ja iltapäivät, ja tutkii sammalia ja jäkäliä?

— Hyi, sammaleet on niin märkiä. Jäkäliä minä en tunnekaan.

— Tule meille katsomaan, ehdotti Apu.

— Taju kuuluu olevan etevä, sanoi Säde.

— Etevä, mitä se nyt on olla etevä! uhitteli Apu. — Taju ei ainakaan välitä siitä. Lukee tuskin koskaan eikä huoli kilpailla ja osata hyvin. Kun tekee sen, mitä vaaditaan, ja säästää voimansa muuhun...

— Ja nauraa koko lystille.

— Taju kyllä iskee ivalla, kun ne ovat olevinaan, ne toiset pojat, sanoi Apu.

— Sepä oli kuvaus, virkkoi Siiri minulle nauraen.

— Sellainen Taju on. Ja vielä päälliseksi hiukan saamaton. Se kai johtuu siitä, että hän niin yksinomaan ahertelee tutkimustyössään. Mutta häntä palvelee ja hoitelee mielellään. Apu ja isä ja minä seuraamme ihmetellen hänen tutkimuksiaan, vaikkemme ymmärrä paljoa.

— Asiasta toiseen, sanoi Siiri. — Panetko sinä pojat tanssikouluun?

Säde kääntyi äkkiä kuultuaan nämä sanat ja huudahti:

— Täti, rakas, kulta täti, antakaa poikien tulla mukaan!

Apu seisoి suu auki ja tuijotti meihin.

— Mitä sinä sanot, Apu?

— Mi-minäkö...?

— Niin, si-sinä juuri.

— Menetkö sinä myös, Säde?

— Tietysti.

— Ja Taju myös...

— Tietenkin, sinä kukkopoika, etkö nyt ymmärrä? intoili Säde.

Apu räjähti nauramaan aivan kuin vapautuneena jostakin.

— Tanssitaan koko joulu, silloin on lupaa! riemuitsi hän. — Siitäkös elämä nousee, kun Taju saadaan mukaan. Se poika punnitsee joka askeleensa.

— Kyllä me nyt heitämme puntarit nurkkaan! päätti Säde.

XI

Pojat ovat olleet tanssikoulussa, ja kummallakin on oma "daaminsa".

Tajulla on Ruusu, pieni neitonen, josta nähtävästi tulee oikea "sydänten mylly". Hän on hento ja notkea, pieni pää noudattaa tanssissa liikkeiden tahtia, ja kädet kaartuvat somasti milloin millekin suunnalle aina omien suloutensa lakien mukaan. Hän on tanssiessaan vakava, katse täynnä huolestunutta hartautta.

Avulla on Säde. Hänessäkin on tuota kuvaamatonta jotakin, mikä lumoo ja vetää puoleensa jo ensi näkemältä. Hän on kuin raitis tuuli, joka puhaltaa poskiin viileän punan ja antaa hyvän mielen. Apu ja Säde rupattavat vain jutellakseen, kinailevat ja viisastelevat ja tanssivat reippaasti kuin oikein olan takaa. Siinä on eloa ja iloa, vallatonta liioitteluaikin, jossa ei kysytä: "Miltä me näytämme?"

Kotitanssiaisten sarja on jo alkanut, ja pojat ovat olleet menossa koko joulun. Ovi suljetaan heidän huoneeseensa päivällisen jälkeen, ja pukeutuessaan he jakavat "salaisuudet" keskenään. Minä saan tehdä tarkastuksen ennen lähtöä noin vain muodon vuoksi ja myöskin juhlallisuuden ylentämiseksi.

Kohta on meidänkin vuoro ottaa vieraat vastaan, ja jännitys kasvaa päivä päivältä. Ruokalista ja ohjelma on jo valmis. Siihen kuuluu teetä, kaakaota, voileipiä, omenia, jäätelöä ja kakkuja — paljon

kakkuja ja vielä enemmän mehuvettä.

— Entä ohjelma...?

— Tanssia, tietysti.

— Entä muuta?

— Soittoa, eihän ilman voi tanssia, vakuuttaa Taju, joka ei välitä kaunotaiteista.

— Eikö mitään muuta kuin tanssimusiikkia? kysyn kiusoitellakseni, hyvin tietäen yleisen tavan, joka suosii kotitanssiaisissa vain tanssia.

— Parasta on ottaa koko juttu matematiikan kannalta, naureskelee Taju.

— Sinä kai mieluimmin laskisit yksi, kaksi, kolme niinkuin tanssikoulussa, sanoo Apu, — etkä huolisi soitostakaan.

— Selvempähän se olisi, mutta ne tytöt...

Salin koristeet on Apu itse valinnut ja ripustanut kattoon — koreita värejä. Minä olen saanut ostaa kukat samojen värien mukaan. Kalustoa on siirretty, että hyvin sopisi "lennättää", se kun on Avusta hauskinda.

Soitosta pitää huolta Siiri-täti, ja Ruusun isä, konsuli Hammar, on luvannut laulaa, mutta se tulee yllätyksenä.

Me pukeudumme juhla-asuun, ja sitten pidetään viimeinen tarkastus. Ilmassa tuntuu kukkien ja sitruunan tuoksua, sähkövalo saa kristallimaljat kimaltelemaan, ja sinipunerva kaitaliina näyttää hyvin vaikuttavalta hohtavan valkoisella pöytäliinalla.

Sydämeni sykkii tavallista nopeammin ilosta, sillä pojat ovat päässeet juhlamielelle ja liikkuvat arvokkaan vakavina isäntätouhussaan.

Aika on kallista, ja nuoriso kerääntyy täsmällisesti.

Hillitty ilon hulmahdus on tullut kotiimme. Kirkkaita silmiä, hohtavia kasvoja, liikkuvaa, läikähtelevää parvea. Vaaleita pukuja, suuria nauharusetteja hulmuavassa tukassa.

Pojat ja tytöt pysyvät aluksi eri ryhmissä, molemmat erikoisena kokonaisuutena, ja kaikki ovat hiukan kankeita ja juhlallisia.

Äkkiä kierii Avun maapallo keskelle salin lattiaa — ties mistä ja kuka sen on keksinyt. Se vaikuttaa kuin Eris-jumalattaren omena. Juhlallisuus vaihtuu sekaiseksi vilkkaudeksi, ja poikien ryhmästä häviää jäykkyys koko illaksi.

Ilo on alulla ja nousee pian kattoon saakka. Kullekin annetaan pieni kielonippu, Taju pyytää juhlallisesti Siiri-tätiä soittamaan, ja niin alkaa tanssi.

Siinä on aaltomaista liikettä kuin veden pinnalla tuulen sitä velloessa, vaaleiden pukujen ja silmien loistetta, kasvojen hehkua — liikettä liikkeen vuoksi, iloa omasta itsestään, hetken riemua. Niin — elämä on unelmaa!

Tämä ilo on utuista, ilman intohimoa. Sydän lepää vielä rauhassa. Heidän ylenmääräinen elinvoimansa kääntää kaikki riemuksi, leikiksi. He elävät eheästi ja täydellisesti hetkessä. Pikku Ruusuneitosen sulaisuus, Säteen ja Avun välitön eloisuus tarttuu toisiin, hymy, nauru, kujeilu on täydessä vallassa.

Paperikukkien köynnös putoaa alas katosta. Tuokiossa ottavat tytöt sen haltuunsa, kohottavat käsivarsillaan sen korkealle ja tanssivat ryhmässä, ojentaen toisen käden pojille.

Kaunis kokonaisuus, ja kuitenkin on joka työllä ja pojalla erikoisuutensa, oma tapansa olla miellyttävä, iloinen ja vallatonkin.

Avun kasvot loistavat tyyninä: ei ainoatakaan värettä, ei piirteiden rikkoutumista hymyssä tai naurussa. Hän juttelee melkein rauhallisesti, ilman remuavaa riemua, ja "lennättää" tyttöään juohevassa tahdissa. Siinä on iloa, tarmoa, ikäänkuin elämän kuninkuus ja onni olisi ollut saavutettavissa.

Ja voiko mitata, mitä noissa nuorissa sieluissa liikkuu, mikä tunteiden ja mielikuvien ulappa heille hämmöittää ja välkkyi, mikä vapisuttava odotus jännittää heidän ruumistaan ja viriää sielussa soiton, sulavien liikkeiden ja juhlallisen ympäristön herättämänä? Varmaa vain on, että ainoastaan osa heidän sisäisestä runsaudestaan kuvastuu heidän ulkomuodossaan.

Hiukan myöhästyneenä ja hengästyneenä saapuu Toppo, Avun toveri. Hän on nähtävästi lainannut pitkän, mustan takin, jonka liepeet ulottuvat polventaiveisiin asti. Hän tervehtii vakavana ja kumartaa tanssikoulun sääntöjen mukaan, tietämättä mitään heräävästä naurunhalusta. Tanssi on onneksi käynnissä, ja myöhästynyt "kavaljeeri" pääsee alkuun ja pysyy lattialla kuin korvatakseen vahingon.

Mutta sitten alkaa kuulua iloista kikatusta. Apu huomaa hänet vihdoin.

Nyt tarkkaan hänen kasvojensa ilmettä. Hän hymyilee, panee merkille muiden salatun naurun, punastuu ja astuu toveriaan kohti, joka samassa lopettaa tanssinsa. Iloisesti jutellen vie Apu hänet omaan kamariinsa.

Hetken kuluttua he palaavat, ja takit on vaihdettu. Apu osaa tanssia kolmen askeleen valssia ja pyytää minua. Nyt ei naureta, mutta riemu ratkeaa käsien taputukseen.

— Toppo on pelastettu, kuiskaa Apu.

Tanssiin tulee uusi käänne. Tahdotaan pukutanssia, ja minun pitää hakea esille kaikki kirjavat rievut, vanhat suuret ja pienet takit, hatut ja lakit. Sitten leikitään, kujeillaan, temppuillaan. Älyllinen puoli työntyy vähä vähältä etualalle määräämään leikit.

Parvekkeen ovet heitetään auki, ja leuto sää antaa runsaasti raitista ilmaa. Kaupungin salaperäisenä hämmöittävä laaja kokonaisuus avautuu eteemme. Pimeästä pilkistelevät valopisteet kuin tuhatpäisen hirviön silmät. Autojen, kärryjen ja raitiovaunujen tuttu jyrinä yhtyy kumeaksi pauhuksi.

— Ilta on kulunut, huomauttaa Siiri-täti.

— Vielä yksi valssi! huudetaan.

— Ja vielä!

— Ja vielä!

Sitten Ruusun isä laulaa, ja ihastus on suuri.

Tässä ilossa tuntuu kaikki vapauttavan vuosien kuluessa kerättyjä voimia, joita tyttönen ja nuorukainen ovat tiedon mailla ahertaessaan saaneet. Heidän hilpeytensä on kuin kasvin kukinto, heidän lujan uskonsa ja työnsä antama palkinto.

He tuntevat itsessään luomisvoimien nousun vielä epämääräisenä ja pyrkivät saavuttamaan sen elvyttäjää, tietäväksi tekijää — rakkautta. Mutta se on vielä toistaiseksi hämärän peitossa.

Nuorukaisen mielessä on tyttö äkkiä muuttunut ihmeen ihanaksi. Hän on ikuinen arvoitus, unelmien muovailema jumalainen patsas, jota ei voi koskettaa. Tämä patsas saa liikuntokyvyn ja panee säveliä väräjämään kuin runoa, joka laulaa tuskaa ja riemua ja lupaa lohtua toivottomassa ikävässä.

— Sinä haaveilet, sanoin Avulle, joka levätessään tuijotti eteensä vieraiden mentyä.

— Meillä oli oikeen hauskaa, äiti, ei missään ole ollut niin hauskaa, ja tytöt olivat kaikki kauniita: Vaikka eihän äiti sitä ymmärrä, intoili hän.

— Ehkä sentään, onhan minullakin ollut lapsena ja nuorena näin hauskaa.

Avun silmät levisivät suuriksi.

— Niin, etkö usko?

Hän vain katseli ja vaipui jälleen itseensä.

— Kenties sentään on eroa sinun ja minun lapsuuteni välillä. Minä en tiennyt niin paljon kirjoista, kun olin vain yksinkertainen tyttökoululainen. Sinä olet ruokkinut henkeäsi runsaammin ja jaksat nyt luoda itsellesi rikkaampaa iloa.

En tahtonut tempaista häntä tietoisuuteen Säteen ihannoimisesta. Heräävä rakkaus oli kuin sädekehä loistanut koko illan nuorukaisen pään ympärillä.

Hän ei enää ollut vain mielikuviansa varassa, hänen tunteensa oli jo kohdistunut määrättyyn suuntaan

ja tavoitti todellisuutta, joka oli helpotusta kaihossa ja samalla hänen luonteensa mukaista. Hän oli päässyt irti hedelmättömästä haaveilusta, ja "keksiminen" tuli taaskin avuksi. Tanssikoulu oli pojille tukena ja samalla ansana.

Tunteet saivat tietyn pohjan. Sairaloinen kuvittelu väistyi, ja kujeileva rakkauden herääminen tapasi kyllin laajaa tilaa omille kepposilleen ja poikamaisille keksinnöilleen. Siinä oli palvelemista, ärsyttelyä, kinastelua, murjottamista ja sovintoa. Tanssiaiset, huviretket ja kävelyt kuuluivat päiväjärjestykseen, ja ylenpalttista lukemista ja huoneessa istumista vältettiin liiankin tarkkaan.

Tajukin oli luopunut itikoistaan ja sammalistaan, ja koko joululoma elettiin tanssimisen merkeissä. Pojat muuttuivat ja miehistyivät ihan silmin nähden.

Usein istuimme yhdessä katsellen parvekkeen lasiovista yli kaupungin lumisten kattojen. Näimme Nikolainkirkon jykevät tornit ja sirot ristit ja tähtitornin talvisessa harmaudessaan. Yltympärillämme sykki elämä tuhansissa kodeissa, joiden valot tuikkivat riemuisina vastaten, samoin kuin mekin heille annoimme merkkejä. Tietämättämme olimme onnellisen elämänosan saajia ja jakajia.

— Äiti, mikähän on minunkin elämäni tarkoitus? uteli kerran Apu.

— Sen sinä voit itse aikoinasi saada selville. Se onkin hyvin painavaa todellisuutta, ja sen etsiminen on kuin seikkailua, houkuttelevaa...

— Ja jännittävää! huudahti Apu.

— Niin kylläkin — perin pakollista, niinkuin rakkauden kaipuu ja työ. Se voi kiihtyä ihan kuumeeksi veressäsi, ellet jaksaa aikoinasi ohjata sitä oikeaan uomaansa.

— Kyllä sen jaksaa! vakuutti Apu suoralla tavallaan ja katsoi minuun suurin silmin. — Mistä äiti sen tietää?

— Lapsi kulta, olenhan minäkin ollut kerran sinun ikäisesi.

— Entä jos maailmansota tulee meillekin! sanoi Apu äkkiä.

Eihän se ollut mikään outo ajatus. Sotaa oli silloin kestänyt jo puoli vuotta, ja tuntui siltä kuin se olisi vyörynyt yhä lähemmäksi. Sydämeni löi rajusti, ja minun oli pakko painaa sitä kädelläni.

— Opettaja sanoi, että kukin kansa saa taistella omistamastaan maasta ja yhä uudestaan valloittaa sen. Samalla kansa puhdistuu ja jalostuu. Luuletko, äiti, että mekin saamme mennä sotaan?

— Siihen tarvittaisiin niin paljon uhrautuvaisuutta, kärsimystä, kestävyyttä ja julmuutta — lyödä kuoliaiksi ihmisiä! Ajattelehan — ihmisiä! Mistä sinä saisit sellaisen varmuuden, sellaisen voiman?

— Mistä saksalaiset, ranskalaiset, englantilaiset, vieläpä venäläiset sen ovat saaneet? kysyi poika levollisena.

Mutta minussa kyti levottomuus, ja hämärästi tajusin, että leimuava liekki voisi syttyä milloin tahansa ja purkautua tulisuihkuna kätköstään. Lietsottinhan kaikkialla vihaa salaa ja julkisesti, jonkin määrätyn ohjelman mukaan. Viha oli ajan henkenä ja vaatimuksena. Ihmisten intohimot olivat valveilla ja auliit iskemään kiinni saaliiseen, rikkomaan lain ja järjestyksen. Huonoja vaistoja oli ruokittu ja kasvatettu, ja ihmiset olivat juopuneet niistä kuin väkevästä viinasta. Suurien joukkojen nimissä heilutettiin kapinan soihtua, ja kaiken maailman hylkiöt pukivat ylleen sankarin hahmon, kohottaen korkealle vihan soihtua. Yksinkertaiset näkivät siinä pyhän liekin.

Mitä tästä oli tulossa ja missä oli se urhon käsi, ne Termopyleen sankarit, jotka seisoisivat solassa? Pitikö meilläkin olla Efialteemme? Ehkä näitä oli paljonkin.

Nämä ajatukset pukeutuivat sanoiksi, ja molemmat pojat tajusivat hyvinkin, mistä nyt oli kysymys. Minusta tuntui, että he kasvoivat tästä puhuessaan.

* * * * *

Sydämeeni laskeutuu suru, josta on turha yrittää päästä. Miksi? Tiedän liiankin hyvin, kuinka syvällä ja kuinka vanhat tämän pahan juuret ovat. Ne sanojen kivet, joita Apu ja minä olimme nähneet heiteltävän elämän polulle, ovat nyt kasvaneet vaarallisiksi torneiksi, jotka uhkaavat sortua kansan päälle.

Nikolainkirkon kellot soivat niin usein, että niiden kumahdukset ovat elämämme jokapäiväistä säästystä, herättäen meissä epämääräistä hartautta verkkaisilla, juhlallisilla metallisoinnuillaan. Sitä lisää päivittäin kerääntyvä tumma ihmisjoukko patologisen laitoksen ovella, jonka näemme ikkunoistamme. Havut, vaunut, saattueet ja seppeleet nostattavat mieleemme kaihoa ja kuvittelua oman hetkemme tulosta. Eron ja surun kalvava, haikea tunne vaikuttaa ympäristöön ja heijastuu taivaan korkeuteen, kantaen sinne mielialojamme kumeiden ruumiskellojen kajahduksissa.

Mutta poikiin tämä ei näytä niin raskaasti tehoavan. Heidän nuoruutensa ei salli heidän nähdä katoavaisuudessa omaa määräänsä. Sen varjo ei lankea heidän tielleen, ja kuolinkellotkin sopivat heille siksi soitannoksi, jonka tahdissa heidän jalkansa keveämmin astuvat. Ja kuitenkin se antaa heille elämänhartautta ja aavistuksen iäisyydestä. He tuntevat sen läheisyyden, se on heille kuin avaruus, maa ja meri, se aavistettu, johon he pyrkivät.

Apu on puhunut tästä iäisyysajatuksesta. Silloin on tuntunut kuin jälleen kuuntelisimme kaupunkia, mutta keskustelumme on muuttunut elämän salaisuuksien tutkimiseksi.

Hän lueskelee yhä paljon ja tuo kotiin kantamuksittain lainakirjoja, saamatta koskaan kyllikseen. Tietojen ahmiminen on hänessä leimuava intohimo. Hän ei enää ole lapsi; nuorukaisen ajatukset lähenevät miehuutta, joka voimistuu ja valmistuu elämän työhön. Mutta se kaikki on välitöntä, itsetietoisuudesta vapaata, ikäänkuin leikkiä. Ehkä se johtuu hänen ruumiillisten voimiensa nopeasta karttumisesta. Hänen voimannäytteensä ovat aivan toisenlaisia kuin muiden perheenjäsenten. Nähdessään minun vaivaloisesti pulailevan milloin missäkin taloushommassa, hän nauraa heleästi, ja hänen leveät hartiansa ja lujat käsivartensa ovat aina alttiit auttamaan. Hän ei kammo halkotaakkoja tai ruuankantoa torilta kotiin eikä pelkää toverien arvostelua, vaikka yhdessä tuomme rautatieltä käsirattailla tavaroita, ollen "hevosia", kuten Taju sanoo.

Työn riemu ja sen keveys on hänen salaisuutensa. Sen hän kietoo valoisan luonteensa taikahuntoon, ja elämä on kuin laulua, jossa ylistetään aurinkoisia, vihreitä leikkikenttiä.

Ja kuitenkin minua peloittaa. Sillä toisinaan hän näyttää kuuntelevan outoja, tuhoenteisiä ääniä. Silmä harhailee esineestä toiseen, ja tuskainen, hiukan huohottava hengitys katkoo kummalliset sanat: — Miksi minua aina ajaa!

— Mikä sinua sitten ajaa?

Silloin hän jo nauraa:

— Paavi Pius tanssii saksanpolkkaa!

Hymy leviää hänen kasvoilleen, ja varhainen lapsuus elävöittyy. Hän näyttää kuuntelevan jotakin etäistä ääntä ja haihtuvan pois nykyhetkestä.

Ja ikäänkuin todellisuuden tukea etsiäkseen hän leikkii Siiri-tädin pikku pojan, Yrjön, kanssa, kantaa hänelle kaikki vanhat meikäläiset "paijat", panee ne surisemaan ja pyörimään, juttelee, näyttelee ja liioittelee vallattomasti, ikäänkuin olisi vasta kymmenen vuotta elänyt ja pää vielä olisi täynnä laivoja, moottoreita, norsuja ja paperisotilasten armeijoita, jotka jo aikoja sitten uhrattiin lempeille rauhanjumalille.

Siiri-täti soittaa, ja Apu unohtaa Yrjön, jonka kanssa on leikkinyt. Nyt hän istuu itseensä vaipuneena, ja kun soiton vaiettua kysyn, mitä hän äsken ajatteli, vastaa hän empimättä:

— Kuulin soitossa kanuunain pauketta, ja se monistui kalliosta kallioon, taukosi ja uudistui jälleen. Toisinaan taas kaatuneet valittivat...

— Älä, sehän on kamalaa kuvitella tuollaista.

— Se oli niin komeata. Eikö Siiri-täti tahdo vielä soittaa? pyysi Apu.

Kuinka mielikuvat ovatkin tarttuvia! Soitto on minunkin sisäiselle silmälleni avannut sotanäkyjä, kuvia, joista julkisuudessa luetaan peiteltyssä ja kaunistellussa muodossa. Kahu hipaisee sydäntäni äkillisenä kuin vihlaiseva vihellys yön pimeydessä. Se on hetkellistä, mutta jättää jälkeensä lamauttavan, kouristavan pelon.

* * * * *

Kevät oli käsissä, ja pojat olivat päässeet elämänsä tärkeään vaiheeseen: heidän piti pian saaman valkoiset lakkinsa. Kirjoituskokeiden jännitykseltä he taittoivat kärjen varmallalla rauhallisuudellaan. Kun kyselin heiltä huolestuneena, kuinka oli minäkin päivänä käynyt, helähtivät he nauramaan, ja juhlallisuuteni muuttui hullunkuriseksi.

— Laskitteko kaikki? utelin.

— No, kesken jäi, kiusoitteli Taju.

— Kuinka niin, oliko liian vaikeata?

— Ainakin viisi tulee saamaan reput, vakuutti Apu.

— Te olette ihan liitossa minua vastaan.

— Mutta mammahan tahtoo olla jännityksessä, vastasi Taju nauraen.

"Mamma" on sellainen hyväily sana, joka tietää sitä, että "ollaan nyt olevinamme".

— Tahtoisin niin mielelläni seurata asioita...

— Mikäs estää? Voihan mammakin tulla kokeisiin. Reput siitä kyllä koituisi, ja me saisimme olla hiukan noloja sellaisesta mammasta, joka ei tule sukuun ... ivaili Taju.

— Tyty, tyy! Hienoa kerskausta. Olette siis läpäisseet.

* * * * *

— Vapaus, se on sentään jotakin, kun on istunut kahdeksan vuotta koulun penkillä! intoili Apu.

Ja hän oli sitä nyt koetellut — tupakoimalla.

Hän istui hiljaisena ja kalpeana, tietenkin minun huoneessani, että se oikein huomattaisiin julkiseksi.

— Mitä ihmeitä sinä kärytätkään? Eihän tuo ole säällistä tupakkaa.

— Tahdon polttaa oikein perinpohjin.

— Ja tulla perinpohjin kipeäksi. Sinä et ole enää kalpeakaan, vaan kerrassaan vihreä!

— Kuinka sen asian ottaa! vastasi hän salaperäisesti myhäillen. — Onpa se tosiaan kitkerää! Se taitaa hiukan juksata minua. No, olenhan kuitenkin saanut sitä maistetuksi! jatkoi hän sitten happamesti ja kietaisi tupakoimiskojeensa kokoon.

Taju oli viisaasti kyllä maistellut miedompia lajeja ja säilyttänyt uskonsa tupakan nautittavuuteen, poltellen hänkin kalpeana hienoja savukkeita.

* * * * *

Nyt oli kävelty kukitettuna Esplanaadilla, hurrattu ja riemuittu ja illalla hummattu Luodolla. Mitä kaikkea siellä oli tapahtunut, se oli iloinen muisto, keväisen merituulen avustama vapaudenhumala.

— Vapaus on nyt minussa, se on jo verissäni! kehui Apu. — En voi ymmärtää, että on koskaan ollutkaan toisin. Minä kuljen kuin aamuruskkoa kohti!

— Pidätkö lakkia kädessäsi vai päässäsi? härnäsi Taju. — Aamuruskoon mennessä voi päätä palella.

— Olkoon vaikka hyllyllä, vastasi Apu. — En minä sitä ainakaan yöpöydälläni pidä.

— Se taisi minulta unohtua sinne, selitti Taju punastuen.

Apu otti lakkinsa, katseli sitä ja painoi päähänsä, heilutti keppiään ja läheni ovea.

— Näkemiin, mamma, nyt minä menen Esplanaadille hakkailemaan!

Hänen yrityksensä viheltää jäi sikseen, mutta katse, kasvojen loisto, pohjaton elämän riemu kirkasti kaikki ympärillämme. Nyt oli olemassa vain hetki, ja se kuvasti voittoa, onnea, elämän suloisuutta. Apu kulki todella aamuruskkoa kohti.

Illemmalla hän pyysi minua mukaansa, ja me menimme Siiri-tätiä ja Sädettä tervehtimään.

Jotakin vienoa ja surunvoittoista oli tullut Avun katseeseen. Elämän ilo tuntui painuneen syvemmälle ja koskettaneen tuskaisesti hänen sydämensä umpua.

Siiri-täti tuli eteisessä vastaan.

— Säde! huudahti Apu nähdessään hänet sinihohtoisessa kevätasussa, auringonlaskun heleästi valaisemana keskellä salia.

Avun äänessä oli tunnustus, joka oli kuin lumouksen avain hänen valittunsa sydämeen.

— Aamurusko! sanoin hiljaa Siirille, ja hän hymyili:

— Meidän iltaruskomme!

Siiri ja minä siirryimme hänen huoneeseensa ja sinne kuulimme Säteen iloisen naurun ja Avun leikkipuheet viereisestä salista.

Minusta tuntui kuin aika olisi ollut pysähdyksissä ja jälleen olisin seitsemäntoista ikäinen, kuin olisin elänyt vain tätä hetkeä varten. Oma tarinani oli kuin unohtunutta, hämärää unta. Tämä oli ehyttä, kaunista ja todellista. Apuhan eli nyt ihanassa, utuisessa rakkaudessaan — aamuruskossa — ja se oli nuorten omaa itseä.

Heidän oli määrä illalla mennä yhdessä tanssiaisiin, ja Säteen oli jo aika ryhtyä pukeutumaan. Hän meni omaan kamariinsa, joka Avun mielestä oli kaikkein pyhin ja salaperäinen.

Apu jäi yksin saliin.

Säteen puku, silkiltä läikehtivä, siniharsoinen, virui vuoteella odottamassa. Hänen pehmeää tummaa tukkaansa käherrettiin hiukan. Hän oli yhä kasvanut ja käynyt entistä hoikemmaksi uumalta, muuttunut pikku naiseksi. Poskien kuoppaset olivat lapsen, silmien loisto neitosen, ja naisellista oli hänessä jo salaperäinen lumoavaisuus, joka vangitsi, niin ettei voinut hänestä hellittää katsettaan eikä unohtaa näkemäänsä ilmestystä. Elämä sykki ja hengitti hänen kauttansa.

Taaskin tulivat mieleeni Avun sanat: — Aamuruskoa kohti!

Tämän kodin suloisuus oli Avunkin elämän kehyksenä, josta hän katseli tulevaisuuteen ja sai uskallusta.

Tunsin itseni pieneksi ja vähäpätöiseksi. Olinhan vain sivuhenkilö. Pikku Säde oli kasvanut ylpeydeksemme, ja Avun surunvoittainen, lämmin katse teki sydämeni araksi. Säde oli se mahti, jota taikauskaisen hartaasti palvoin — hänen vallassaan oli poikani onni tai onnettomuus, olla hänelle elämän ihanin täyteläisyys tai tuskallisimman surun aihe. Ah...!

Tätä ajatellessani näin Säteen silmien loistavan utuisen puvun poimuista. Hän ei vielä ollut saanut sitä oikein ylleen. Se oli selittämätön sommittelu, josta ei tiennyt, kuinka sen sisälle pääsi, mutta soma kuin sattumalta hartioille heitetty, hennoille olkapäille kujeelliseksi verhoksi. Se antoi aavistaa poimujen suojaamat muodot, vartalon, poven, lanteet, mutta vain liikehtivinä kuin virran väike kuutamossa. Sädettä piisi tuskin voinut maalata todellisuuskuvana, sillä hän oli niin läikehtivä, mutta muistista kylläkin. Juuri tämä oli hänessä lumoavaa, lupasi paljon ja antaisi kenties — pettymyksen.

Poskien hento untuva oli kuin jauhe miedontamassa ihon heleää punaa harsomaisena ja pehmeänä. Siiri pujotti pään ylitse oman kallisarvoisen kaulakoristeensa, jonka Säde nyt sai omaksensa.

Kummallista, kuinka tuollainen kuollut kapine voi elää kauniilla kaulalla ja loistaa kilvan silmien kanssa, ikäänkuin valottaen puvussa kaiken muunkin.

Säde oli jo valmis, ja Siiri meni hakemaan Avun, joka maltittomana odotti salissa. Aika olikin jo livahtanut yli määrän.

Säde ei vielä voinut irtaantua kuvastimestaan, jossa hän hymyili voitonvarmana.

Minä painauduin sohvän nurkkaan ja näin Avun astuvan hitaasti ja neuvottomana kynnykselle. Hänen katseensa jäi Säteeseen, ja huulet värähtelivät.

Minä tunsin tuon. Hänen sydämensä oli tuskassa, epätietoinen.

— No, kelpaanko? huudahti Säde, kääntyen pois kuvastimesta.

En voinut kuulla Avun sanoja — ne olivat niin hiljaiset. Mutta näin hänen äkkiä riistäytyvän irti lumouksesta ja ojentavan kätensä päättävällä tavallaan.

Säde totteli vaistomaisesti ja kohtasi Avun katseen. Hän oli jo unohtanut oman kauneutensa.

Silloin hengitin helpommin, olin kiitollinen ja iloitsin, enkä kuitenkaan ymmärtänyt miksi.

He lähtivät jalan. Säde ei tahtonut autoa.

Siiri ja minä avasimme ikkunan ja katselimme heitä niin kauan, kunnes he kääntyivät kadunkulmasta.

— Sinä saat olla onnellinen Säteestäsi, sanoin Siirille.

— Aioin juuri sanoa, että sinä voit ylpeillä Avusta, vastasi hän.

— Niin, katsos, näissä asioissa tyttö on aina päähenkilö. Minä ... minä olen oikein muserrettu.

— Ja minä olen rakastunut Apuun.

Me nauroimme ja lavertelimme yhdessä myöhään iltaan.

II OSA

TÄYTTYMYS

I

Maailmansodan kyntämät vaot ovat olleet hirmuisen syvät ja ulottuneet laajoille alueille. Vuosisatain viljelyksen ne ovat upottaneet soran alle, ja nyt on alkanut ihmisille nälän ja menehtymisen aika. Ei vain niille, jotka ovat taistelutanterilla, vaan niillekin, jotka kotiin jäivät. Eikä vain sotiville valtakunnille, vaan meillekin, jotka emme toistaiseksi ole aseisiin tarttuneet.

Maailmansodan kyntämät vaot tuntuvat kansankerroksissa. Ylhäiset ja alhaiset, rikkaat ja köyhät, lahjakkaat ja lahjattomat ovat nyt yhteisyys — ihmisiä, seisovat samassa jonossa odotellen leipäpalaa. Säännöstely on kaikkien turva, niinkuin hätä on kaikkien piiska.

Onko se uuden ajan sarastusta? Kuinka pitkä lieneekään kärsimysten taival, ennenkuin se meitä valaisee?

Ajatuksemme viihtyvät yhä kiihkeämmin näissä asioissa, ja perheenäidin käsiä vartioivat katseet käyvät aterioilla pyyteleviksi. Isien ja äitien tuska kasvaa niukkoja annoksia jaellessa.

— Tehdäänhän toukoa tänäkin keväänä ja syksyllä korjataan sato, lohduttelin eräänä kevätpäivänä.

— Äiti puhuu kuin olisi omaa peltoa, jota me saisimme muokata. Ohhoh, kunhan olisi tilkkunenkin maata, kyllä sen povesta elannon kiskoisin! intoili Apu.

— Voithan mennä muiden pellolle, huomautti Heikki. — Maatyöläiset lakkoilevat, ja sanomalehdet vetoavat sivistyneeseen nuorisoon.

— Minä menen! Maa ei totisesti ymmärrä sotaa, ei sosialismia eikä porvariensa viisastelua. Se kysyy vain peltokoneita ja väkimultaa ja minun kaltaisten myllerrystä!

Avun into peloitti minua, ja siksi riensin sitä vaimentamaan.

— Älähän nyt kiirehdi päätöstäsi. Kohta jo joudamme tästä maalle lähtemään, ja sitten voit koetella voimiasi ja seurata haluasi auttaa kyläläisiä niityllä ja pellolla pahimpien kiireiden aikana, jos se sinua huvittaa.

— Ei, minä tahtoisin mieluummin jotakin täydellisesti haltuuni. Työ ei tyydytä minua, ellen saa nähdä tulosta. Joko — taikka. Kun kerran uhri on annettava, niin...

— Uhri! Ahaa, sinä ajattelet taas suuresti.

— En suuremmin kuin voimani sietävät. Hei, mamma, olethan sinä ruokkinut minua hyvin, suostutteli hän nauraen.

— Kun varpunen variksenpoikaa. Toivoin jo saavani hänet mukaani maalle, mutta eräänä päivänä hän tuli kotiin, pyöritti minua kerran lattialla ja riemuitsi:

— Nyt nämä pojat seilaavat. Taju menee tehtaaseen ja minä — puutarhaani.

Tajun piti taas mennä kesäksi harjoittelemaan, kuten muiden teknillisten ylioppilasten.

— Kumpikin eri suunnalle, niinkö?

— Tietysti.

— Ja minä jään yksin.

— Isän kanssa.

— Ei isäkään jouda tänä kesänä maalle.

— Huu — mutta sitä ei kai voi auttaa! uhitteli Apu pullistaen poskiaan.

— Minä jään siis kaupunkiin, variksenpoika.

— Sittenhän voin tulla usein tervehtimään.

— Onko siis puutarhasi lähellä?

— Porvoon puolella. Sinne pääsee moottoriveneellä.

— Ellei ole paha tuulta! huudahdin epävarmalla äänellä. — Porvoon puoli, moottorivene ja paha tuuli ei minua miellytä.

— Sehän siinä juuri jännää onkin, mamma. Minulla on tiedossa oikein jymy kesä.

— Minua peloittaa tuo moottorivene.

— Maltahan nyt, kun pääsen ensin sinne. Sitten vasta voit ruveta pelkäämään.

— Milloin sinä lähdet?

— Huomenna.

— Mikä paikka se on?

— Erään liikemiehen maatalo, jossa on puutarha.

— Onko se oikein herrasmies?

— On kyllä. Juuri niinkuin olin kuvitellut koko jutun. Selvä työ ja tulos suoraan nälkäiselle kansalle. Joka viikko tuon tavaraa tänne torille kaupaksi.

— Moottoriveneellä?

— Niin, talon omalla moottoriveneellä. Hän vihelsi, niin että sydäntäni vihloi. Mutta silti en voinut olla taipumatta samaan mielialaan. Hänen olemuksessaan oli jotakin vaivattomasti sytyttävää, mikä nostatti iloisen mielen ja halun heittäytyä rennosti elämään, vaaraankin.

— Tämä poika on ottanut rengin pestin! hoilasi hän omassa huoneessaan ja mätti kuluneimpia vaatteitaan matkalaukkuun. Minua itketti ja nauratti, enkä ollut selvillä, oliko se hullua vai erinomaisen viisasta — suurta. Lopulta olin vain varma siitä, että se oli ehdottomasti Avun tapaista ja uhkarohkeata — se Porvoon puoli, merituulet ja pieni moottorivene.

— Kunpa vain tietäisin, ettei siitä tule sinulle kärsimystä.

— Vielä vai. Minä tahdon koetella käsivarsiani, ja muutenkin — enhän ole mikään raukka!

Viikon lopulla hän tuli käymään kotona, ja ensi sanoikseni kyselin, kuinka hän oli viihtynyt.

— Sinä olet laihtunut! huudahdin jo eteisessä.

— Ylös kello kuudelta, nukkumaan kymmeneltä. Kaurajauhoppuuroa aamuksi, kauravelliä päiväksi ja teetä ilman kauruja illaksi. Ja kun jauhot ovat vielä kitkeriä, niin...

— Lapsi kulta, sinä ihan peloitat minua.

— En totisesti.

— Et suinkaan aio jäädä sinne?

— Se on eri juttu.

Hänen huoleton hymyilysä, poskien leikillinen pullistus ja nauravat silmät kietaisivat minut sellaiseen mielentilaan, että unohdin kitkerät kaurajauhohoitteet ja kestitin häntä viikon varrella laittamillani herkuilla. Hän söi kuin kuusi päivää paastottuaan ja kävi sitä mukaa yhä hilpeämmäksi.

— Työ on tehtävä tinkimättä ja täydellisesti. Onhan se minun uhrini isänmaalle. Sattumalta olen joutunut hiirenloukkuun, mutta työstä en peräänny. Rasitus ja nälkä on nykyään ihmiskunnan paras ystävä, ja huono kohtelu lohdutuksena...

— Sinä...!

Hänen kasvonsa loistivat omasta sisäisestä onnesta, jonka varassa hän tunsu itsensä kyllin voimakkaaksi antamaan uhrinsa täydesti ja napolisematta.

— Entä moottori...?

— Kaiken maailman kapistus. Se on tehnyt lakon pari kertaa keskellä ulappaa. Katsoppa käsiäni, sanoi hän nauraen.

Ne olivat käsniä täynnä.

— Kerrankin oli kaupunkiin tullessamme tuuli ihan viävä, niin ettei siinä meidän voimillamme — kasööridin ja minun — paljoakaan rimpuillut. Hengenkupalla pääsimme sentään lähemmäksi rantaa ja saimme lopulta moottorinkin toimimaan. Vihannekset tekivät hyvin kaupansa, ja hinnat määräsin — minä!

— Onko se hinta niin tärkeä puoli asiassa? kysyin ihmetellen.

— Se on minun ehtoni jääkö sinne vai enkö. Se gulashi on itara kiskuri ja ottaisi seitsemän hintaa.

— Mutta jos minäkin nyt panisin ehtoja sinun sinne jäämisellesi, sanoin vakavana.

— Kuinka niin? tokaisi hän.

— Se moottori — sinun pitää jättää sikseen.

— Ei kävele. Viisituntinen reistailu vallattomassa tuulessa on hyvänä apuna, kun illalla pääsen puiselle lavitsalle pitkäkseni — sitten nukun aamuun asti.

— Sehän on koiran komentoa.

— Ei, se on puutarhurin elämää.

— Nykyaikainen työväki ei semmoiseen suostu. Älä sitä minulle uskota.

— Niin, mamma, en minäkään suostuisi, jos olisi paha pakko. Mutta kun hyvin tiedän voivani jättää loukkuni koska tahansa, niin en jätä, vaan rakastun uhallakin. Irvistelen vain isännälleni, kun hän tulee aamukahviltaan lihavana ja hyvin hoidettuna, määräilee ja vaatii ihan ylivoimaista vedenkantoa, ojankaivuuta, kaivonpuhdistusta ja perkausta.

— Ja sinä, mitä sinä sanot hänelle?

— En mitään. Minulla on puutarhakirjoja. Hoidan kasveja, autan hiukan luontoa, ja siinä on yhdelle työtä yllin kyllin.

— Onko hän siihen tyytyväinen?

— Ei se minua liikuta. Minä palvelen isänmaata enkä ahnasta keinottelijaa. Sitäpaitsi olen ottanut itselleni apulaisia, kaksi tyttöä.

— Mitä isäntä siihen sanoo?

— Hän on perin tyytyväinen, kun on saanut heidät töihinsä, vaikka sillä miesparalla on kamala maine paikkakunnalla.

Apu kävi joka viikko kotona ja vei aina evästä mukanaan. Lisäksi hän käytti omaansa ja tyttöjen ruokaan kaiken palkkansa.

Kuukauden kuluttua en enää voinut vastustaa haluani nähdä hänen aherruspaikkaansa, ja hänen aavistamattaan matkustin sinne laivalla. Apu oli sattumalta laiturilla.

— Minne sinä menet, äiti? kysyi hän, kun vielä olin laivassa.

— Tulin sinua tervehtimään.

— Äiti, ei sinun sovi tulla taloon.

— Miksi ei?

— Pitäisi jäädä yöksi, ja minulla on vain pieni komeroni.

— Onhan kai talossa jokin huone, kun näkyy tännekin päärakennus.

— Ei käy.

— Eikö isäntäsi ole täällä?

— On, tuolla hän seisoo, sanoi hän nyökäten päällään erästä herrasmiestä kohti, joka salavihkaa vilkuili meihin.

Minä astuin hymyilevänä miestä puhuttelemaan. Kylmä, arvosteleva katse, hiukan hämmästynytkin, lensi vastaan.

— Minä olen tullut katselemaan näitä ihmemaita, joita poikani on ottanut tänä kesänä viljelläkseen. Olisi niin hauskaa nähdä hänen puuhiaan ja jäädä yöksi.

— Hyvä rouva, kyllä se taitaa olla mahdotonta.

Vihainen silmäys, lakinnosto, kumarrus — ja mies meni tiehensä.

— Joko äiti nyt uskoo?

— Kyllä, totisesti, mutta on kai täällä muitakin ihmisasunnoita. Minä tahdon nähdä...

— Ei kävele! Laiva palaa tänne parin tunnin kuluttua, ja äiti voi lähteä siinä kotiin, mutta minun pitää kastella mansikkamaata ja ottaa huomisaamuksi kaupunkiin vietävät vihannekset. Minä en nyt jouda pitämään seuraa.

— Minä tulen mukaasi työhön, ja sitten aamulla pääsen moottoriveneessäsi kotiin.

Tahdoin tosiaan nähdä, kuinka sellainen matka suoritettiin.

— Ei siitä tule mitään...

— Miksi ei?

— Sinä et jaksa. Sitäpaitsi meillä on suuri lasti ja kassanhoitaja mukana. Ei mahdu, vaikka itkisi. Usko pois, äiti, sinä et nauttisi siitä matkasta. Vene on rähjäinen, kone huono, ja vihanneskopat aina valmiit vierimään niskaan. Aamulla lähdetään jo kolmen ajoissa, perillä ollaan siinä puoli kahdeksan tienoissa. Tavarat saadaan kaupaksi jo kymmeneen mennessä, ja silloin tulen kotiin, jos sinulla on suurus valmiina.

— Voi, minähän olin ihan unohtaa eväät. Toin sinulle paljon hyvää.

Hänen kasvonsa kirkastuivat, ja luiseva koura tarttui kopan sankaan. Lujat hampaat painuivat herkulliseen vehnäleipään, ja ruskettuneet kasvot loistivat.

Me astuimme yhdessä hänen kopillensa ja tapasimme siellä apulaistytöt. Eväät jaettiin kristillisesti, ja riemu oli yhteinen.

Isäntä käveli toisella puolella puutarhaa ja vilkuili meidän ryhmäämme.

— Kahlekoira ei hauku tänään, mutta jos lähenemme, puree se varmasti, sanoi toinen tytöistä.

— Missä täällä on koira? En minä ainakaan näe, huomautin katsellen ympärilleni.

Tytöt nauroivat.

— Ettehän te vain tarkoittane talon herraa? kysyin.

— Nämä tyttölapset ovat antaneet miehelle sellaisen arvonimen, vaikkei hän sitä ansaitse.

— Oletteko te maalaisia? kysyin tytöiltä, kääntääkseni puheen toisaalle.

— Äidilläni on huoneet täällä, sanoi toinen tytöistä — ja tämä Anne-Mari on kaupungista ja asuu meillä kesää. Me autamme herra Kannasta, kun hänellä on liian raskas työ.

— Eikö se ole teille yhtä raskasta?

— Me vain autamme, vastasi tyttö.

— Te teette enemmän kahden kuin minä yksin, tunnusti Apu.

— Ei rouva saa uskoa. Me saamme niin vähäsen toimeen, sanoi Anne-Mari vuorostaan.

— Ellei teitä olisi, menisin matkoihini, sillä yksin on mahdoton hoitaa tätä puutarhaa. Ja puolinen työ ei ole työtä, selitti Apu.

— Ja me olemme täällä vain niin kauan kuin herra Kannaskin, vakuutti Anne-Mari.

Hänellä oli otsatukka ja länttäiset kengät, ruskea kerrostuma kasvoilla ja kaulalla, naurava suu ja jäntevä ruumis, mutta harvinaisen niukalti pituutta.

Hänen toverinsa, jota he nimittivät Mirjaksi, oli sen sijaan saanut kylliksi mittaa ja varren vahvuuttakin, mutta toinen silmä katsoi kiertäen. Hänen kasvoillaan oli sittenkin aina lempeä hymy, mutta huonot hampaat tekivät hänet paljoa vanhemmaksi kuin hän oli.

Meren raikas tuuli ja ottelu sen aaltojen kanssa oli heistä huuhtonut pois kaupunkien läheisyydessä viihtyvän turhamaisuuden.

Minun tuli oikein hyvä olla katsellessani tätä kolmikkoa, kun he reippaasti tyhjensivät eväskorin sisällön. Ja ennenkuin kaikki oli syöty ja nuoret jälleen suoriutuivat työhönsä, olimme päässeet pujahtamaan toistemme sydämiin.

— Kuulkaa, laiva huhuilee edelliseen siltaan. Nyt sinun pitää lähteä, äiti! sanoi Apu. — Aamullahan tapaamme jälleen kotona.

Puristin tyttöjen käsiä. Mieltäni liikkui heidän lapsellinen luottavaisuutensa ja intonsa, jota ei voinut vaimentaa heikko ravinto eikä raskas työ. Se oli sentään painanut surullisen leiman heidän hymyynsä.

Peltotietä astuessani käännyin vielä heitä katselemaan. Apu kantoi vettä kahdella sangolla, ies niskassaan. Vartalo painui hiukan kumaraan, ja paljaiden käsivarsien lihakset kohosivat näkyviin. Kasvotkin kiristyivät ilmeettömiksi kuin juhdalla.

Kyöneleet nousivat silmiini ja kuitenkin ylpeilin hänestä. Olihan tuo uhria, vapaaehtoisesti annettua, nälkäpalkasta, kunniaa tavoittelematta.

Niin, mutta hän tunsu siinä työssä omat voimansa ja oli tavallaan onnellinen päästessään voitolle — työstä ja ihmissydämistä, jopa ihmisen pahuudestakin. Nuo kunnan tytöt olisivat menneet hänen käskystänsä ja hänen seurassaan vaikka niihin vaikeuteen. Ja saita isäntä — hänenkin oli ollut pakko taipua, sillä se oli hänelle edullisempaa kuin kasvitarran jättäminen mahoksi.

Seuraavana aamuna Apu-veitikka sai huomata voittaneensa minutkin ja vihelsi entistä rohkeammin — tapansa mukaan väärin.

— Korviani särkee. Tulehan suurukselle, nälkäsankari. Sinun laihuutesi on ihan pelottava.

— Hitto vieköön sen kauravellin. Se tekee vatsamme ihan pohjattomiksi. Ei siinä riitä palkatkaan. Jollen kotona saisi ruokaa ja eväitä, niin luulen, että jäisin moottorini kanssa jollekin saarelle Robinsoniksi.

— Jos työsi käy ylivoimaiseksi, lupaatko luopua? kysyin tosissani levottomana.

— Kun olisi sellainen mittari, joka sen varmasti asteissa näyttäisi, niin voisin luvata. Mutta kun ei toistaiseksi sellaista keksintöä ole tehty, niin minä tahdon jaksaa omasta ja vielä hiukan toistenkin puolesta, vastasi hän, ja aavisteleva suurtoiden kaipuu kuvastui kauneutena nuorilla kasvoilla.

Hänen silmänsä loistivat, ja suu punersi puhtaana. Tuntui siltä kuin hänestä olisi hulmahtanut voimaa minuunkin. Sitten hän huudahti iloisesti, samalla kun luja tahto jännitti kasvojen lihaksia:

— Minä tahdon antaa kaikkeni, kun tarvitaan.

En tiedä miksi, mutta se koski sydämeeni kipeästi. Tahdoin tarttua johonkin kuin hädässä ja kysyin:

— Entä Säde?

— Säde? Etkö tiedä?

— Mitä, onko jotakin tapahtunut?

— Ei, ei mitään ole tapahtunut. Eihän siinä mitään voi tapahtua. Sepä se juuri onkin, ettei voi, valitti hän.

— En minä ymmärrä.

— Ei Sädekään ymmärrä.

— Mitä, sanohan nyt, mitä hän ei ymmärrä?

— Sitä, että minä olen renkinä ja myyn vihanneksia rannassa, kun äiti nyt tahtoo välttämättä kuulla sen köyhän totuuden.

— Vai niin, eikö hän tajua, että se on uhri?

— Eihän ihminen jaksa määritellä eikä etiketillä varustaa jokaista lapiollista multaa, minkä paikasta toiseen siirtää. Se moottorijuttu vielä menisi, mutta saviset koipeni ja...

— Eihän Säde niitä ole näkemässä.

— Hänellä on sitä elävämpi mielikuvitus, eikä se voi sulattaa muuta kuin puutarhamansikoita, sanoi Apu happamesti naurahtaen.

— Onko hän sanonut jotakin?

— Sanonutko? Hui hai, silloinhan olisi jo taivas selkiämässä. Hän ei sano, hän vain ... no niin, eihän sitä voi selittää!

Hänen huulensa vapisivat.

— Koskeeko se sinuun?

Ääneni lienee ottanut väriä tuskastani, sillä Apu laski kätensä olalleni yrittäen olla huoleton ja sanoi:

— Me jaksamme tämänkin...

Hänen katseessaan oli taaskin uusi maailma, jonka laajuuden aavistin väläykseltä, täysin tajuamatta.

Voisitko sinä senkin uhrata? kysyin tarttuessani kovaan, käsnäiseen käteen.

Siihen hän ei vastannut, sanoi vain:

— Nyt, äiti, anna minulle hienoin saippuasi ja lämmintä vettä, uudet alusvaatteet, silkkisukat ja se uuden uutukainen tennispukuni. Olen sopinut tunteista Jaskan kanssa. Säde tulee neljänneksi tietämättä, että minä olen mukana. Jaska on pitänyt sen salassa.

— Entä moottori?

— Se saa odottaa pari tuntia lisää. Kassanhoitajalla on ostoksia, ja tyttöjä olen kutsunut katselemaan peliä.

— Sinä tahdot oikein loistaa heille! sanoin varoitellen.

— Ei voi moittia, kyllä minä pelaan siinä kuin...

— Silkisukissa ja flanelihousuissa, pistin piloillani.

— Kyllä se vain sydämelle hyvää tekee nähdä muutakin kuin savisia nimettömiä. Toista on sentään hoitaa sellaista henkipaton alusta kuin se meidän moottorimme on. Ja ne tytöt ymmärtävät...!

— Se moottori... Äidinsydämeni joutuu liian kovalle koetukselle, sanoin huokaisten.

— Joko taas? Ei minun hommani toki ole niin kyttyräselkäistä. Ole hyvä ja anna se pyyhinliina, minä menen suihkuun, ja hae sitten esiin pukuni. Alkaa jo olla kiire.

Kun hän sitten oli valmis, katselin häntä ylpeillen.

— Merkillistä, kuinka puku voi muuttaa ulkomuodon. Torikauppiaasta on äkkiä tullut — prinssi. No, myönnän, että siinä on viisikymmentä prosenttia äidin ylpeyttä, ja siedäthän sinä sen. Kyllä se taas haihtuu maan myllertämisessä.

Hän otti mailansa, palloverkon ja pehmeät kengät, painoi valkoisen lakin päähänsä ja avasi oven.

— Näkemiin täsmälleen kello neljä!

Riensin parvekkeelle, josta voin nähdä hänet kadulla, ja viittasin sieltä hyvästit.

Hiljaisuus kotona houkutteli esiin ristiriitaisen mielialani. Sainhan näin väläyksittäin osani Avun elämästä, hänen onnestaan ja vaivoistaan. Olisin tahtonut ottaa omakseni kaikki vaikeudet ja jättää hänelle niiden palkan. Ja nyt oli käynyt päinvastoin. Minä sain iloita hänestä ja hän... hän uhrasi, kärsi, uskalsi ja jaksoi. Mitä auttoi minua tietämiseni, että niin täytyi olla, kun sydänparka itki ja vapisi, rukoili ja siunasi, ilostui pienimmästäkin valonpilkkeestä ja säikkyi varjon hipaistessa ylitseni. Enkä sentään toisin toivonut.

Parvekkeella seistessäni sattuivat silmäni vastakkaisen apteekin portailla istuvaan naiseen. Hän oli pysähtynyt siihen imettämään lastaan, joka lepäsi hänen helmassaan, ja leppoisa rauha ympäröi heitä, vaikka ihmisiä tavantakaa astui heidän ohitse. Vaimo pureskeli jotakin tyydyttääkseen nälkäänsä niinkuin lapsikin. He olivat yhdessä oma maailmansa, oma kohtalonsa, kuuluen vain toisilleen.

Minä en enää hetkeksikään omistanut poikiani noin täydellisesti. Epämääräinen huoleni ja levoton onneni oli kuin lepattaen palava kynttilän liekki.

Apu saattoi antaa kaikkensa. Hän omisti uhraamisen pyhän salaisuuden, osasi palvella ihmisyyttä, ikuisuutta...

Juuri senvuoksi sydämeni olikin levoton.

— Ei, enhän minä ajattele ihmisiä, en maailmaa. Apu on minun ihmiseni, minun maailmani, vakuutin itselleni.

Silloin kolahti eteisessä kirjeluukun läppä, ja lattialle putosi kirje.

— Niin, Taju!

Tuokiossa oli maailmani laajentunut ja nyt olin ihan täydellisesti Tajun luona siellä maaseututehtaassa, josta hän kirjoitti.

Tajulla oli aina hyvä ja turvallinen olo, ei koskaan kiirettä eikä ikävää. Ihmiset olivat hiukan lystikkäitä hänen silmillään katsottuina, ja elämä piti ottaa "matematiikan kannalta" niinkuin tanssi hänen pikkupoikana ollessaan. Ja matematiikassa Taju tiesi pitävänsä puoliaan, tulipa sitten lukuja kuinka paljon tahansa.

Hän turvautui taitoonsa, soi ihmisille rakastettavan hymyn, omisti onnellisen taian vetää puoleensa valoisia ihmisiä. Leikkisä iva, tarkka vainu ja oma etevämyyys olivat hänellä apuna. Hän otti tynesti palkkansa, joka hänelle vaatimatta maksettiin, sai valmista viiden edestä ja teki työtä vain omasta puolestaan. Elämä suosi häntä tietenkin paljon juuri tämän vuoksi ja otti äidilliselle povelleen. Mutta hyvä niinkin.

Kirjeessään hän kertoi uivansa joka päivä ja pelaavansa tennistä toisten insinöörialkujen kanssa tehtaassa isännän tyttären seurassa.

Joku merkkimies oli hipaissut heidän syrjäistä harjoittelupaikkaansa käydessään maalaistehtaassa ja suvainnut hymyillä Tajun länttäisille kengille pannuntarkastuksessa. Se kaikki oli levottomalle sydämelleni rauhoittavaa lääkettä, ja mielelläni toivoin tuon kuuluisan miehen pääsevän seitsemänteen taivaaseen, koska hän oli hymyillyt Tajun länttäisille kengille.

Heikki talletti Tajun kirjeitä seinällään naulassa ja kävi niitä välillä silittelemässä, ikäänkuin pojan poski olisi siinä nokisen pannuntarkastuksen jäljiltä.

Minä annoin hänelle anteeksi monta kommellusta tuon tempun vuoksi, ja salaviihkaa silittelin kämmenelläni hänen sänkisiä poskia, etten jäisi pojan vuoksi mistään velkaa. En tiedä, tajusiko hän sen merkitystä, mutta melkeinpä uskon, että hänen sydämensä hiukan ailahdellen vainusi siinä kolmannen vaikutusta.

Apu ryntäsi täsmälleen neljältä eteisen ovesta sisään ja lennätti pallot ja mailan huoneensa nurkkaan. Kiireesti hän vaihtoi pukua, ja puutarharenki oli jälleen ennallaan. Prinssistä ei ollut muuta jäljellä kuin loiste kasvoilla.

— No mitä Säde sanoi? kysyin maltittomana.

— Säteili kaiken aikaa.

— Miltä nyt tuntuu? Onko parempi?

— Toistaiseksi.

— Älä viitsi säilyttää mitään kaunaa sydämen lokerossa.

— Sinä, äiti, olet itse syyppä siihen, että sydänparkani tarkasti säilyttää tosiasiat. Minkä minä sille voin?

— Sanonpa sinulle jotakin. Minun sydämeni on rauhallinen, ja se tietää sitä, että teidän on kaikkien hyvä olla.

— On, on, verrattoman hyvä. Ja nyt hyvästi.

— Ole varovainen moottorissa ja yritä voittaa kunnianhimosi puutarhurina.

— Sinun ohjelmasi on kovin ristiriitainen, äiti! sanoi hän naureskellen. — Minun pitäisi olla ihanneihminen, osata uhrata, mutta kuitenkin pysyä pelkurina ja itsekkäänä, mieluummin istua täällä kotona lellipoikana!

Hän nauroi, niin että isäkin pisti päänsä esiin huoneensa ovesta.

— Tuletko ensi viikolla? kysyin vielä portailla.

— Olen siitä jo sopinut, huusi hän. Sädettä sain siis kiittää näistä käynneistä ja eväitä kai myöskin. Hän näki lävitseni, ja se vapauttikin hänet täydellisesti olemaan itsensä. Tyydytyksen huokaus nousi rinnastani, mutta kyynel putosi kädelleni.

Miksi hän olikin minulle niin välttämätön? En huolinut sitä itselleni selvittää, olin vain kiitollinen hänestä, vaikkakin aina levoton, peläten sattumaa, karsasta kohtaloa, en tiedä mitä.

Viikon kuluttua hänen moottoripahaisensa ilmestyi taas kaupungin kalarantaan kukkurallaan vihanneksia ja kaikenlaista puutarhatuotetta.

— Etkö jo pian aio jättää tätä renginhommaasi, kun jo lähenee syksy, ja se isäntäsikin on niin itara. Sinä laihdut liiksi. Minä pelkään yhä pahemmin.

— Isäntää en ota lukuun, eväistä pidät sinä hyvän huolen, ja kaupunkilaiset saavat veneestäni sentään tuntuvasti syötävää. Se on meidän pyhä veromme ihmisille, eikä sitä sovi jättää maksamatta. Se asia se nyt painaa paljon, sillä ensi talvi koettelee jo voimiamme.

— Eikö puutarhasi ala jo pian olla tyhjä?

— Sinä et ymmärrä ollenkaan tätä alaa. Nythän se vasta alkaa olla ehtymätön. Sadon korjuu näin vähitellen on hirvuisen homma. Pitäisikö minun nyt jättää, kun työn hedelmät ja kalliisti ostettu tulos ovat käsissäni ja sormistani vuotaa kaupungille hunajaa ja mansikoita, marjoja kaikenlaisia ja juurikkaita, hedelmiä, vaikka mitä hyvää.

— Sinä rakastut siihen lopulta liiksi.

— Nyt sinä puhut samalla tavalla kuin Siiri-täti ja Säde. He ovat myöskin kokolaililla kateellisia tästä puutarharakkaudestani. Ajattelehan hiukan. Enhän minä olisi voinut kestää koko kesää ilman tätä rakkauttani itse työhön, sanoi hän vakuuttavasti.

— Sinulla on tuo siunattu ominaisuus antautua ja eläytyä työhösi ja iloita siitä, lapsi!

— Eikö se ole parempi muillekin, kun niin on? Mutta ilo tässä sentään taitaa jäädä yksinomaan kaupunkilaisille, jotka ottavat kaalit ja lantut ja kaikki purkkiherkut, ja isäntäni itara sydän on autuas rahoista. Länttäiset kengät, loppuun kulutettu keväinen puku ja räysähattu ovat minulla ainakin näkyvänä tuloksena koko kesän raatamisesta, ellen ota lukuun onttoja poskiani, jotka keväällä olivat niin pulleat. Äiti, onko sinulla hyvä suurus, paljon ruokaa? Minä olen ihan näännöksissä. Koko viikko perunoita ja silakkaa, homeista kaurapuuroa — hyi!

Apu oli hetken aikaa totinen, enkä tahtonut häiritä hänen mietteitään. Aavistin saaneeni pienen otteen ja pidättelin henkeäni, odotellen käännettä. Oi, kuinka kiihkeästi sitä toivoin!

Vaara oli olemassa, ei ainoastaan siinä, että hän myrskyssä oli kurjassa moottoriveneessään aina alttiina joutumaan meren uhriksi, vaan oman kiihkeän luonteensa vuoksi. Tuo ehdottomuus: joko — taikka, alttius antaa kaikkensa, unohtua tyyten hetkeen, ponnistukseen, paloitella elämänsä katsomatta tulevaisuuteen, se tuotti minulle tuskan öitä ja levottomia päiviä.

— Etkö tosiaankaan voisi jo viikon päästä jäädä kotiin? Pitäisihän levätäkin, ennenkuin luvut taas alkavat, ja saada lihaa luhisi.

— Ehkä, kunhan nyt katson. Tytöt kyllä aikovat pian lähteä, ja nekin ovat uhranneet, muista se, sinä pessimisti! sanoi hän hiukan taipuen.

— Siis viikon päästä jäät kai kotiin, sinä uhripappi. Nyt saat mukaasi pitkän nisupullan. Minä olen sitä säilytellyt sinua varten. Syö se itse.

— Se olisi mainio tytöille läksiäiskahvin kera! sanoi hän veitikka silmissään.

— Oletpa sinä merkillinen. Lupaatko syödä tämän, jos annan toisen kemujasi varten?

— No, niin herttaisen mielelläni! huudahti hän innostuneena. —
Paljonhan sinulla onkin!

— Eihän sinun laihuutesi mikään taida pystyä.

— Onhan minulla taskut lihavat, vastasi hän nauraen, painellessaan pullia sadetakkinsa tilaviin taskuihin.

Sitten hän harppoi alas portaita hiljaa vihellellen. Sitä tuskin kuuli, ja kuitenkin siinä oli rajatonta riemua, elämän voittoa ja huolettomuutta.

Hän oli tänä kesänä paljon kehittynyt ja näki nyt elämänsä uudessa valossa. Suuri ikkuna oli avautunut kodin seinästä ulos elämään. Rakkaus oli koskettanut hänen sydäntään ja ottanut palvelukseensa hänen sielussaan uinuvat voimat. Siinäkin hän oli jälleen tapaisensa. Ei suinkaan tietoisesti eikä ponnistellen, vaan aluksi leikkien, ja rajattoman hilpeänä hän antoi sydämensä ehdottomasti ja ainaisesti.

Säde oli vielä lapsi eikä tajunnut itseään enempää kuin toisenkaan tunnetta. Hän oli kuin puoleksi auennut kukka, mutta sellaisenaan se ainoa, jonka olemus pojalleni avasi salaperäisellä lumollaan niin paljon muuta houkuttelevaa ja tavoiteltavaa. Hän herätti Avussa kunnianhimoa, joka ei kuitenkaan voinut ilmetä muulla tavalla kuin itsensä uhraamisena, sillä Apu ei koskaan voinut jäädä elämän antimista velkaa. Hänen piti maksaa täydesti ja antaa vielä vastalahja. Se oli hänen ylpeytensä ja kunnianhimoinsa.

Kun Säde moitti hänen työskentelyään renkinä, oli se Avulle katkeraa iloa. Hän ylpeili siitä ja kärsi.

Vähän hän tajusi minun epämääräistä tuskaani ja pelkoani tulevaisuuden varalta, kasvaessaan yhä lujemmaksi ehdottomuudessaan. Jokainen uusi onnistunut koe ylivoimaisessa ja vaikeassa lujitti hänen erikoisuuttaan, ruokkien sitä runsaalla riemulla ja voimantunnolla.

II

Syksy oli tullut ja talvikauden elämä jälleen alkanut säännöllisenä niinkuin ennenkin, eikä kuitenkaan päästy vapautumaan ahdistavasta epävarmuuden tunteesta.

Taju istui tuntimäärät työpöytänsä ääressä, silmä mikroskoopissa, tutkien sammaliaan ja jäkäliään ja

kaikenlaisia loiskasveja. Yhä enemmän ilmestyi pieniä paperikoteloita. Itikkalaatikot ja perhossäiliöt olivat myöskin usein esillä ja saivat jonkun arvokkaan lisän.

Olin kuitenkin vainuavinani, ettei Tajun syvämielisyys rajoittunut vain näihin luonnonilmiöihin, joita ei kyetä pelkällä silmällä eroittamaan. Hän oli varmasti tietoinen ajan vaarallisesta käymistilasta. Tapansa mukaan hän ei syventynyt siihen ainoastaan mietiskellen, epämääräisiä ajatuksia hautoen, vaan katsoi itse tosiasioita silmästä silmään, jopa niitä tutkikin sisäisen mikroskooppinsa avulla. Hän oli mukana valmistavassa, miehestä mieheen käyvässä toiminnassa, joka silloin tällöin pulpahti ilmi. Toverikunnan luottamusmiehenä hänellä kai oli siinä suurikin osansa, mutta tavallinen ihminen ei pystynyt saamaan Tajusta selvää, mitä hänen mielessään liikkui, ei edes osapuilleen, vielä vähemmän, mitä hän tiesi ja tahtoi.

Taju oli syntyvien tapahtumien henkivartija. Näki niiden nousevan ja kasvavan, säilytti niistä erikoiskuvat, aikojen tullen liittääkseen ne kokonaisuudeksi. Sillä välillä ne olivat hänen nuorena sielussaan kirkkaina ja selvinä kuin vesi syvän kaivon pohjalla. Turhaa oli urkkia häneltä mitään arvailemalla tai puheisiin houkuttelemalla. Hän hymyili ja vakavustui aina sitä mukaa kuin keskustelusta johtui, mutta pysyi saavuttamattomana. Ja kuitenkin hän oli taipuvainen, vailla jyrkkyyttä ja kovuutta — melkeinpä tuntui siltä kuin hän olisi ollut veltto. Hänessä ei ollut voimaperäisyyttä, ei mitään tempovaa eikä ponnistelevaa.

Ei olisi kannattanut pyytää häntä tuomaan vajasta halkoja tai noutamaan perunasäkkiä kelkalla. Sellainen ei häntä miellyttänyt, mutta kun oli maalta tuotava kotiin hehto vehnäjuvviä, toimitti hän sen perin yksinkertaisesti: pisti jyväsäkin suureen koriin, joka matkatavarana tuli kun tulikin onnellisesti perille.

Hänen luotettava ryhtinsä ja viaton hymyilynsä olisi riisunut aseet pahimmaltakin epäilijältä. Ja niin me saimme Tajun ansiosta ja vahvan kahvimyllyn avulla, joka jauhoi jyvät, kireimmän puutteen aikana syödä vehnäleipää ja puuroa. Myllyparka kitisi ja narskui kaiket päivät, ja Apu toimi ahkerana myllärinä nauraen ja hoilaten, ellei sattunut omaa tärkeämpää hommaa.

Mutta ilmassa oli odotusta ja kaiken takana valvontaa. Viestit kulkivat miehestä mieheen. Salainen vaistoni vainusi tulta; oli kuin silmiäni kirveltävää savua, kuin kulon käryä tuhon sanomana sodan mailta, joka levisi jo omille tanhuville.

Venäläisen sotaväen pahat työt pitkin maata kävivät yhä röyhkeämmiksi ja nostivat poikien poskille suuttumuksen punan aina kun siitä tuli puhe.

Se koski meitä niin ihmeen läheisesti kuin persoonallinen loukkaus, ikäänkuin ne metsät, joita he hävittivät, olisivat meidän omiamme, kuin ne vedet, joista he dynamiitilla pyydystivät kaloja, taikka heidän ryöstämänsä huvilat olisivat kuuluneet meille ja heidän murhaamansa ihmiset olleet meidän omiamme.

Isku iskulta kävi olomme yhä tukalammaksi, kun yksityiskuvaukset kertoivat omien punaistemme osallisuudesta muukalaisten hirmutöissä.

Onnettomuussanomien saatto kerääntyi kuin mustat pilvet taivaanrannalle, kuin ukonilman uhka, josta voi leimahtaa ja jyrähtää, josta voi singota isku omaan nurkkaan samoin kuin naapurinkin.

Turvattomuuden tunne oli pahempi nyt kuin keväällä vallankumouksen ensi puuskan purkautuessa meidänkin maassamme veritöihin.

Muistan vielä elävästi, kuinka Taju eräänä päivänä tuli kotiin ihan harmaana kasvoiltaan, suuret, siniset silmät levällään sanattomasta kauhusta.

— Mikä nyt on, lapsi kulta? Sinähän olet suunniltasi! sanoin säikähtäneenä.

— Äiti ei nyt liioittele, lohdutteli hän ja yritti tekeytyä levolliseksi. — Ei se meitä koske.

— Kerro kuitenkin. Meitä koskee kaikki, mikä muitakin.

— Ryssät ne vain mekkaloi, vastasi hän koettaen haihduttaa mielestään jotakin hirveää näkyä.

— Etkö voi kertoa, mitä se oli? pyysi nyt Apukin.

— Pelkkä sattuma. Tulimme juuri alas "polista", kun toisella puolen katua käveli venäläinen upseeri ja vastaan tuli kaksi kiväärillä varustettua sotamiestä. He pysäyttivät upseerin ja vaihtoivat keskenään jonkun sanan, ja sitten sotilaat repivät upseerilta olkalaput. Kun se oli tehty, sanoi upseeri jotakin, ja silloin sotamiehet löivät häntä kiväärinperillä päähän, niin että hän tuupertui kadulle ja jäi siihen verissään virumaan. Sotilaat jatkoivat tyynesti matkaansa.

Silloin kauhistuimme, vaikka se haihtui jälleen mielestämme.

Mutta suhteessamme kärsiviin oman maan ihmisiin oli jotakin salaperäistä, omaista, ehdottoman yhteenkuuluvaisuuden tuntoa. Olimme heistä vastuussa samalla kun tunsimme itsemme turvatuiksi. Jokin uusi voima kasvoi vähä vähältä tietoisuutemme ja ikäänkuin heikensi, työnsi syrjään oman erikoisuutemme.

Ymmärsin hyvin poikieni kasvavan innon, joka kutsui heitä työhön, sillä yhteinen hätä oli pyhästi velvoittava eikä kärsimys saanut paisua tyranniksemme. Pyrkimys vapauteen ja itsenäisyyteen ruumistui maan nuorisossa, niin että se aseettomanakin liittyi lujaksi muuriksi pahaa vastaan, hetkeäkään epäilemättä oikeuden voittoa.

— Täytyyhän päivän nousta niin kauan kuin maa pyörii! huudahti Apu.

Hän suoristautui tätä sanoessaan täyteen mittaansa, ja minusta tuntui kuin hän jo olisi kasvanut ja kehittynyt mieheksi. Hänen silmissään oli tiukka katse ja suuri pää taaksepäin kenossa, samalla kun ylpeä uhma vapisutti huulia. Hänen poskensa olivat veren kuohumisesta punaiset.

— Meillä palautetaan järjestys niin totta kuin meillä kullakin on suomalainen sydän rinnassa ja kaksi tukevaa kättä, ja kukin tekee, niinkuin hänen paras luontonsa vaatii. Se on minun lakini! jatkoi hän.

Hänen nuorekas voimantuntonsa sokaisi minut, ja hänen sanansa olivat mielestäni sopusoinnussa sen kanssa, mitä meillä kaikilla sydämissä liikkui.

Mikään hirmusanoma ei kuitenkaan pystynyt tukehduuttamaan Avun elämäniloa enempää kuin Tajunkaan. Kaiken uhalla he vaelsivat yhdessä vapaahetkinään illanvietoissa ikäistensä kanssa, ja viaton ilonpito oli leimuavaa vapaudenkiihkoa, joka tähtäsi pontevasti sinkautetun nuolensa elämänauringon, itse olemassaolon sydämeen. Kuolema ja elämän voitto saattoi olla heitä yhtä lähellä, mutta tällä hetkellä he elivät, ja heillä oli hallussaan kaikki käyttämätön voimansa valmiina milloin tahansa ryhtymään ratkaisevaan otteluun.

Päivä päivältä kävi jännitys yhä kireämmäksi, piti varustautua hyökkäystä vastaanottamaan, puolustaa mielipiteitään ja suunnitelmiaan, varoa salassa hiipivää henkistä tartuntaa. Joka hetki oli pidettävä päämäärää silmällä, lepäämättä annettava kaikki voima sen saavuttamiseksi. Voitto oli yhtä välttämätön kuin hengitettävä ilma.

Näin he yhä innostivat itseään ja toisiaan siihenkin, mikä ensin tuntui kammottavalta — aseelliseen vastarintaan.

— Siihen on pakko! vakuuttivat he itselleen ja toimivat sen mukaan, saaden yhä uutta yllykettä jokapäiväisistä väkivaltaisuuden viesteistä.

Apu oli kuohuksissa. Hänen tulinen verensä oli syttynyt ja voimantunto yhä lisääntynyt. — Eteenpäin, nopeasti eteenpäin! jyskytti hänen rinnassaan.

Hänen mielikuvituksensa ja tahtonsa paisui jättimäiseksi aalloksi, riehahti huipulla pärskeeksi, painui taas uomaansa, mutta joutui jälleen kurimukseen ja ponnahti entistä korkeammalle, kunnes sai selvän suunnan ja muodon ja antoi voimanlisän käytännön palveluksessa. Hän oli hartaasti mukana toverusten suunnitellessa toimintaa, kiihkoili ja innosti, kiisteli ja myönteli.

Elämä kiiti edelleen ajan täyttymystä kohti.

III

Aika etsii omaansa, sukeltaa kansan syvimpiin kerroksiin, nostaa sieltä pinnalle vuosisatain pohjasakan, sekoittaa siihen vapauden puhdasta viiniä ja juopuu. Humaltuneena se temmeltää, ääni käheäksi huudettuna, tempoo miekkaa, huitoo sokeasti ympärilleen, polkee kömpelöillä, hervottomilla jaloillaan murskaksi kaikki, mitä eteen sattuu. Ja näin se löytää itsensä viattomasti kärsivien kauhussa ja surussa, heidän hedelmällisen sielunsa uutta luovassa voimassa, heidän pyrkimyksessään kaaosta poistamaan.

Olimme vasta kumouksen alkuvaiheissa ja kuitenkin tuntui siltä kuin se jo olisi saavuttanut huippunsa. Päivät kuluivat hitaasti, ja muistojemme helminauhaan pujotettiin yhä uusia surusanomia.

Nuorukaisilla oli opistossa jotakin erikoista tekeillä; sen ymmärsin heidän salaperäisestä

vaikenemisestaan. Tajusta en kylläkään selville päässyt, mutta olihan Apu aina tapaisensa. Eräänä päivänä ihan tuli voitonriemuksena kotiin ja sanoi:

— Minä olen ilmoittautunut miliisiin! Isä ja minä hätkähdimme.

— Kuinka se on voinut pälkähtää päähäsi! Ethän ole kotona neuvotellut ollenkaan. Semmoinen palvelus tulee viemään kahdeksan tuntia vuorokaudessa, eikä sitä voine mitenkään suorittaa opistotyön yhteydessä, sanoi Heikki hyvin vakavana. — Sinä saat mennä peruuttamaan päätöksesi.

— Sitä minä en voi. Lupaukseni on annettu kaikkien toverieni läsnäollessa.

— Kyllä se on peruutettava, päätti Heikki yhä jyrkemmin.

Nuorukaisen kasvoille nousi synkkä tuskan ilme, ja silmät tummenivat tuijottaen epätoivoisina isään.

— Se on mahdotonta, sanoi hän hiljaa ja varmasti.

— Siinä tapauksessa ovat meidän välimme myöskin mahdottomat. Jos sinä tahdot menetellä näin jyrkästi, niin aiot kai myös kaikessa vastata itsestäsi ja erota kotoasi!

— Jos isä vaatii, niin voin kyllä peruuttaa, mutta silloin on tulevaisuuteni opistossa piloilla.

— Sitä sinun olisi pitänyt ajatella ennenkuin menit ilmoittautumaan, vastasi isä.

Nuorukaisen huulet vapisivat, ja kalpeana hän hoippui minua kohti.

Sydäntäni ahdisti, mutta luontoni koveni, niin että sain sanotuksi:

— Sinä olet taaskin hätiköinyt. Ei saa olla niin itsepäinen.

— Ehkä Apu voisi kuulua reservimiehistöön, ehdotti Taju, joka näöltään rauhallisena oli kuunnellut veljensä ilmoitusta. — Onhan moni muukin meikäläisistä luvannut mennä miliisiin.

— Se kyllä kävisi päinsä, myönsi Heikki hiukan lauhtuneena, ja minä näin, että hän alkoi sääliä pojan tuskaa. — No niin, mene sitten heti järjestämään asiasi.

Apu totteli koneellisesti ja palasi myöhään illalla katkerasti hymyillen.

— Ei voi auttaa, minut on pantu vakinaiseksi, ja tänä iltana olen jo marssinut passissa neljän tunnin erän. Toverinani on sörnääsiläinen muurari. Hän tuntuu olevan kunnan mies ja sosialisti.

Nuorukaisen ääni ja ryhti oli mielestäni muuttunut, hilpeä ja lapsekas ilme poissa.

Luulin ensin erehtyneeni ja katsoin häneen vähän väliä, odotellen entisen Apuni silmäystä.

— Oletko saanut kärsiä kylmää, lapsi? Sinä läksit niin ohuissa vaatteissa, kun en minä tiennyt...

— Ei se tee mitään, kyllähän lämpiän jälleen.

— Milloin on mentävä uudestaan?

— Ihan heti. Toiset neljä tuntia olen sisällä ja sitten kahdeksan tuntia vapaana. Luentomme ovat opistossa sijoitetut hiukan vahtivuorojen mukaan. Ei tarvitse jäädä niistä pois.

— Apu, sydäntäni ahdistaa.

— Niin minunkin, mamma, sanoi hän vedet silmissään. — Se on alkanut?

— Mikä on alkanut.

— Isänmaan ja kaikkien hyvien ihmisten puolustaminen, selitti hän vaatimattomasti ja surullisena.

— Lapsi kulta...!

— Niin se on ja kehittyy nopeasti.

— Mitä sinä tiedät?

— En tämän enempää. Taju kyllä on perillä asioista, mutta ... ei saa puhua.

— Ymmärrän.

Siitä hetkestä lähtien olimme vihkiytyneet uudelle elämälle. Huolettomuus, jonka valtaan vielä

toisinaan olimme antautuneet, katosi ikäänkuin unhotuksen taikavaippa olisi sen peittänyt poimuihinsa. Pojat muuttuivat silmissäni toisiksi. He olivat nyt itse määrääviä, toimivia, vastuunalaisia työstään ja elämästään.

Apu oli väsymätön. Opintojaan hän jatkoi tunnollisesti miliisipalveluksen ohella. Hetkeäkään hukkaamatta hän teki työtä, kantaen kaksin kerroin raskasta taakkaansa. Näytti siltä kuin hän olisi ahminut elämää kasvaakseen työssä yhä voimakkaammaksi sitä vaikeaa varten, mistä hän ei päässyt oikein selville. Se vainosi häntä lakkaamatta tuskaisina mielikuvina läheisestä tulevaisuudesta. Juuri se, ettei voinut tietää, mikä milloinkin oli parasta, mistä päin vaara lopulta pahimmin uhkasi, teki ponnistukset monta vertaa raskaammiksi.

— Eihän se vielä mitään ole, vaikka ajatuksissaan on valmis vuoria murskaamaan ja innosta tulena palaa, sanoi hän kerran. — Tämä miliisinä oleminen on etanan kulkua: tuntimäärät samaa astumista pitkin katua, samaa juttua toverin kanssa sosialisteista ja porvareista. Mutta se on sentään sitä työtä, joka on tällä hetkellä tehtävä minun osaltani. Etkö luule, äiti, että minäkin osaisin suunnitella ja järjestellä ja muita komennella ja saada toimeen suurempaakin, jos niikseen tulisi?

— Sen kyllä näen silmistäsi, haaveilija, vastasin hymyillen ja tunsin hänen olemuksensa itsessäni kuin navakan, elähdyttävän merituulen.

IV

Ajan aallokko oli nostanut meidät harjalleen. Sen virta tulvi yli äyräittänsä ja vei kaikki mukanaan ylenpalttisen voimansa teholla. Meidän oli pakko ohjata pikkuista elämänalustamme virran laskussa niin hyvin kuin taisimme, kääntymättä poikkipäin eteen taikka työntymättä esteitä vasten kumoon. Tulva paisui yhä saaden lisävesiä oikealta ja vasemmalta, kukkuloilta ja laaksoista. Tuntui siltä kuin takanamme olisi ollut tuhatvuotinen talvi, jonka lumet nyt vasta sulivat vesiksi, huuhtoivat ajasta pois kaiken vanhan ja lahonneen ja esteeksi karttuneen romun. Mutta tulvassa ahmaisivat virran nielut myöskin vuosisatojen työn tuloksia, painaen ne pohjaan, tehden mitättömiksi. Ihmisjoukot paiskautuivat rajussa mylläkässä murskaksi, lakkasivat olemasta. Mitä merkitsikään yksi perhe, muutama ihminen, tämän virran ryöpyssä?

Heikki ja minä istuimme tuntimäärin mietteisiin vaipuneina. Aika mateli painostavan verkkaisesti päivästä päivään, ja työmme jäi kesken, tyrehtyi lähteisiinsä. Huomiomme oli muualla.

— Ei tässä muuta tee kuin lihoo. Olla kotona kaiket päivät, ei luentoja, ei muuta kuin mikroskooppi lohduksena, äkäili Taju eräänä marraskuun lakon päivänä.

— Punaiset laihtuvat sen sijaan, huomautti Apu, katsellen kadulla marssivia punaisten patrulleja. — Tuollahan nuo vetelevät uupuneita koipiaan kivääri olalla ja odottavat lihapatoja pilvistä — ties mitä!

— Älä sano, onnenpyörä voisi pysähtyä heidän kohdallaan, antaen voiton. Heillä on mahdollisuuksia, sanoin.

— Mamma muistelee aina niitä muinaisia työväenkokouksia, sanoi Taju.

— Aivan niin, niissä juuri lausuttiin tämän taistelun syntysanat. Ja se tapahtui jo ennen teidän syntymäanne.

— Sekavaa peliä, mutisi Heikki.

— Eiköhän nälkävyön kiristäminen selvitä aivoja? tuumi Taju.

— Nuoko välittäisivät siitä? huudahti Apu. — Oletko katsonut heitä silmästä silmään? Silloin tietäisit jotakin. Heidän suomalainen sisunsa vain paisuu, kun vatsassa kouristaa tyhjyys. Eteenpäin, jossakin siellä on limppua ja valta sitä ottaa! He tahtovat päästä sinne, vaikka samalla murskaisivat kaikki mäskäksi.

— Taikka kaatuvat joka sorkka, sanoi Taju.

— Ei sekään heitä estä!

Pojat katsoivat toisiinsa. Apu nojasi pöytään maltiton tuska kasvoillaan ja ruumis jännitettynä kuin jousen kaari. Hänen kasvojensa lihakset liikkuivat, ja sisäinen taistelu myllersi hänen sielussaan.

— Tästä täytyy tulla tolkku! sanoi hän äkkiä.

Käsitin hänen kärsivän tästä epävarmuudesta ja odottamisesta, mikä ei ollut hänen luonteensa mukaista. Toimeen, itse työhön hän tahtoi, vaikkapa siinä olisi annettava kaikkensa henkeen ja vereen asti. Hän ei voinut tinkiä.

Taju sen sijaan istui pöytänsä ääressä tyynenä, vakava salaperäisyys kasvoillaan. Hänen levollisuutensa rauhoitti. Aavistimme, että hänellä oli paljonkin tiedossaan.

Hänen silmiensä epävarmasta ilmeestä näin kuitenkin, että hän kärsi. Epätietoisuus tuskastutti varmuuteen pyrkivää nuorukaista. Mutta olkoon nyt vaikka kuinkakin vaikeata, eihän luontokaan paljasta salaisuuksiaan noin vain ilman muuta — sen Taju ymmärsi istuessaan viikot ja kuukaudet mikroskooppi silmän alla jäkäliään ja loiskasviaan tutkimassa. Siinä työssä järki pääsi kerran voittajaksi, siinä oli säännöllisyyttä, järjestelmää. Mutta ihmiset rikkoivat järjestelmän, järki ei enää puhunut heille, eikä näyttänyt olevan sydäntäkään.

— Kun en tiedä, mitä on tehtävä, istun toistaiseksi tässä, sanoi Taju, ja silmä painui taas mikroskooppiin.

Apu työntyí eteiseen ja otti laukkunsa. — Minne sinä menet? kysyin levottomana.

— Painamaan, vastasi hän hiljaa. — Turhaa se taitaa olla. Ne kirjoitukset ovat niin tylsiä, mutta tämä toimettomuus tukehduttaa!

— Ole varovainen.

— Minun naamani on tutkimaton, kerskui hän.

— Avoin kirja, poikaseni.

— Juuri senvuoksi sitä kaikki uskovat. Jos vain pahan pääkseni saan, panen vaikka hyttyset haukottelemaan. Ja kun he kerran nauravat, niin tulkoon vaikka Belzebubin muorin muori: uskoa hänen pitää!

— Sellainen on kyllä tapaistasi ja oikeutesikin. Olethan vielä lapsi.

— Sen asian laita on nyt sentään hiukan toisin, mamma!

Minä jäin katselemaan hänen kasvojensa ilmettä, ja surumielisyys nousi ahdistamaan mieltäni. Minun oli niin vaikea ymmärtää, että hän oli kehittymässä mieheksi.

— Minulle sinä olet aina poikanen.

— Minkä minä sille mahdan, että aika herättää ajatuksia. Mikään ei ole nykyään mahdotonta. Kaikki on yllätystä. Ihmishenki ei väliin ole napinkaan arvoinen. Kuka tahansa katujätkä voi ampua meidät kuoliaaksi tällä minuutilla, puhui hän lakkiaan hypistellen.

— Sen pahempi, onhan sekin totta.

— Nyt ei ole kellään meikäläisellä aikaa olla lapsi ja käydä kotitanssiaisissa. Helpompi on toimia, suunnitella, seikkailla!

Hän pyöräytti minua eteisessä, pujahti ovesta ulos ja mennessään alas portaita vihelteli hiljaa. Se oli tullut hänen tavakseen.

Syksy oli samea ja raskas. Myrsky painoi sateet mereltä kaupunkiin, ja tuulen viuhuminen säesti ihmisten tuskaista mielialaa.

Menin parvekkeelle seuraamaan silmilläni Apua, kun hän astui katua ylös. Hän näytti niin pieneltä ja avuttomalta korkeudesta katsottuna. "Kuka tahansa katujätkä voi ampua meidät kuoliaaksi tällä minuutilla", oli hän juuri sanonut.

Ihmiset tahtoivat nähdä verta, nostaa kaikkialla punaisia lippuja, tuota synkän kohtalon väriä, jonka näkeminen hyydytti.

Uhma täytti sieluni sen julistamaa väkivaltaa vastaan. Miksi en saisi syntymään mielenosoitusta, saattuetta — valkoista lippua? Ihmisten olisi pakko pysähtyä sitä katsomaan, ajattelemaan, paheksumaan tai hyväksymään.

Tämä ajatus sai sydämeni rajusti lyömään, ja veri kohisi korvissani. Kaikkihan toivoivat rauhaa, turvaa, levon suloisuutta. Miksi emme siis jaksaisi siihen päästä?

Ja kuitenkin tunsin, että se oli mahdotonta, ylivoimaista kuin sulun pystyttäminen Imatran kuohuille sen kiihkeimpään juoksuun. Ihmiselämän Imatra oli sitäkin mahtavampi nyt, kun sen ryöppy oli noussut maailmantäyteiseksi.

Tämän tajusin hämärän syyspäivän sammussa, ja tuskan kyyneleet valuivat poskilleni — maailmantuskan!

Kunpa olisin voinut rukoilla, uskoa kaikkivaltiaaseen! Ah, silloin, silloinhan toivo olisi suonut suloisen huojennuksen. Rukoukseni voima olisi taittanut täytymykseltä kärjen.

Ja niinkuin minun uskoni olisi ollut tuhon sulkuna omalta kohdaltani, samoin tuhansien, miljoonien usko olisi muuttanut ihmiselämän.

Voi, miksi sitä toivoa! En jaksanut kärkeä, en houkutellessa omaa mieltäni ylentymään, vaan painuin maahan voimattomana, tuskani runtelemana, epätoivoisena, kapinoiden itseäni vastaan, elämää ja kaikkeutta vastaan. Tunnustin olevani aikani lapsi.

Taju tuli luokseni toisesta huoneesta ikäänkuin olisi aavistanut tuskani.

— Mikä nyt on? kysyi hän levottomana. Kasvojeni ilme lienee koskenut häneen.

Hänen läsnäolonsa auttoi minua hillitsemään mielenkuohuni ja yritin taas olla kuin tavallisesti. Olihan pojilla kylliksi taakkaa itsellään. En tahtonut lisätä sitä nimettömällä tuskallani.

— Kunpa voisi matkustaa, nähdä vieraita maita ja ihmisiä! Voitko sinä ymmärtää sellaista halua? Se voi paisua minussa toisinaan kiduttavaksi kaipuuksi, puhuin hänelle yhä vielä kiihtyneenä, ja tunsin tosiaan, mitä sanoin.

— Niin, nythän äidin pitää sitä tahtoa, kun ei kukaan minnekään pääse, sanoi hän hymähtäen, hiukan moittivalla äänellä. — Mennään vain, minä tulen mukaan, lisäsi hän samalla, nyt jo täydesti nauraan.

— Minne?

— No, minne tahansa. Kilometri pohjoiseen, toinen etelään, itään tai länteen. Enempää ei äiti jaksakaan.

— Lähdetään. Tämä sisällä oleminen masentaa ihmisen maan tasalle. Onpa somaa saada tuntea kykenevänsä liikkumaan. Epätietoisuus ja toimettomuus nostattaa painajaisia. Parempi olisi nähdä, kuulla, olla kokemassa, ehkä pahintakin, valitin yhä innoissani.

— Mikä mammaa nyt sitten ajaa katsomaan kasvoista kasvoihin sitä, mikä on salaista ja hirmuista?

— Sama kuin sinuakin.

— Soisin tosiaan tapaavani hyvin pian Topon — elävänä. Hänen katoamisensa hermostuttaa minua enemmän kuin oikeastaan sietäisin, sanoi Taju.

Arkiasussa, kiirehtimättä, astuimme halki kaupungin Söörnäisiin päin, yhä kauemmas viertotietä pitkin. Emme herättäneet kenenkään huomiota.

Ilma oli seestynyt, ja harvastaan nähty seutu, vaihteleva ympäristö virkisti mieltäni. Oudot ihmiset, joiden kasvoja en muistanut koskaan nähneeni, herättivät mielenkiintoni. Tein huomioita, joista juttelin Tajulle.

Hän näytti olevan hajamielinen, katseli vain eri tahoille.

— Joko sinä väsyit, mamma? kysyi hän äkkiä, kun lakkasin juttelemasta.

— Enhän toki, tämä on virkistävää. Katsohan tuota lautakojua tuolla kallion laidassa. Sehän on somaa.

— Hiljaa! kuiskasi Taju tarttuen käteeni, jolla näytin suuntaa.

— Mitä nyt?

— Ei mitään, vastasi Taju katsellen salavihkaa sivuille.

Ihmisiä kulki samalla puolella kuin mekin. Kappaleen matkaa astuttuamme jäimme kahden kesken. Silloin Taju poikkesi tieltä parin pienen kallion välitse. Siellä oli aivan yksinäistä. Kuu paistoi kumman kirkkaasti, ja ensi lumi hohti ympärillämme, suoden lempeää valoaan hämärässä.

— Tulimme tänne katsomaan, onko Toppo joutunut heidän käsiinsä, selitti Taju hiukan huohottaen

sisäisestä jännityksestä.

Toppo oli heidän luokkansa ultimus, hyvä ja naiivi poika, joka aikoi papiksi.

— Tuota lautakojuako sinä haet? kysyin hiljaa.

— Poiketaan vasta kallion takana polulta. Siellä emme näy minnekään. Pääsemme sitten takaapäin perille.

Laskeuduimme polulta kallioista rinnettä myöten kojulle. Sen lautaliitokset olivat harvat, ja suurimmista raoista näimme selvästi kaksi miestä täysissä vaatteissa lattialla kuin hiljaa nukkuneina sikeään uneen. Vaatteistaan ja käsien muodosta päätäten he olivat ruumiillisen työn miehiä, nuoria ja kauniita.

— Näetkös, kuinka kasvot ovat pysyneet kauniina? sanoin Tajulle.

— Nuoria miehiä, kuiskasi Taju epävarmalla äänellä.

— Niin, nuoruus hymyilee kuolemassakin.

— Toppo ei ole täällä, totesi Taju helpotuksesta huokaisten.

— Nämä ovat nähtävästi työväen omia, sanoin.

— Pystyy ne luodit heihinkin, vastasi Taju katkerasti.

Näky oli järkyttänyt nuorukaista toisella tavalla kuin minua.

— Kaikki samassa kadotuksessa, veli veljen, kansalainen kansalaisen. Kuka on vihollinen, mikä antaa syyn? kyselin.

— Ihminen ei ole kone, ja siksi hän särkee kaiteet ja kaavat. Ihminen on voima.

Hänen sanansa olivat minulle aluksi arvoitusta, niin selviltä ja kirkkailta kuin ne kuuluivatkin.

— Mitä sinä tarkoitat?

— Tarkoitin noita tuolla lautakojussa.

— Tunsitko ehkä?

— En, mutta näin.

— Mitä sinä näit?

— Kaksi uhria.

— Uhria! huudahdin tajuamatta.

— Järjestelmän uhria.

— Nyt ymmärrän, oman järjestelmän, opin tai suunnan uhria.

— Samahan se on, minkä nimilapun äiti siihen pistää. Se ei muuta asiaa. Ihminen, voima, on itse syy ja seuraus.

— Mikä sinusta sitten on se voima?

— Suuri tuntematon — nimetön — ääretön, samahan se on, kuinka sen määrittelemme. Emmehän kuitenkaan tajua.

Oli jo ehtinyt tulla myöhäinen ilta. Me kiipesimme jälleen kalliolle ja palasimme kaupunkiin. Järkyttävä näky oli uuvuttanut minua ja mieleni kaipasi turvalliseen rauhaan.

Kotiin tultuani kääriydyin peitteeseeni, mutta odottamatta palasi levottomuus uudestaan. Se tuli ajatuksen ilmestyksenä kuin kertona siitä, mitä olimme puhuneet, hämäränä ja ääriviivoja vailla: — Ihminen ei taivu koneellisuuteen. Ihmisen täytyy se särkeä aina — aina!

Olihan Taju niin sanonut, ja nyt minä sen käsitin.

Aamulla kysyin häneltä kuin jatkoksi edellisen illan mietiskelyyn:

— Uskotko sinä, että maailmansota on syttynyt kehityksen pakottamana?

— En, minä en usko mitään, kun en siitä mitään tiedä, vastasi hän.

— Sinähän sanoit, ettei ihminen ole kone ja että järjestelmä on vain koneita varten. Meidän pitäisi siis kehittyä pois järjestelmästä, koneellisuudesta.

— Hm, pelkään, että ihmisparat rakentavat yhä uusia järjestelmiä voidaksensa rikkoa ne ja raivostua ja sotia ja sopia ja viisastella kuin mamma nyt.

— Siis aina vain tavoittelua loppumattomiin.

— Tietysti, emmehän muuten olisi järkiolentoja.

— Entä tunneolentoina?

— Tunne alistuu.

— Ei aina. Ihminen tahtoo persoonallisesti itselleen lohtua ja turvaa. Ajattele, että jompikumpi teistä kaatuisi. Kuinka minun silloin kävisi? Ja kuinka minä nytkään voin kestää, kun vaara ja uhka on edessä?

Taju pysyi vaiti. Näin hänestä, että se salaperäinen jokin, mikä niin usein teki itsensä tiettäväksi keskellämme, oli nytkin olemassa.

Hän tunsu vaistomaisesti, että sellainen henkinen taistelu, jonka kuumeinen ihmiskokoukseni oli heissäkin herättänyt, oli raskas ja ehdoton näinä murroksen aikoina.

Ehkä hänkin tunsu samoin kuin minäkin oman sydämensä sykkinessä maailmoja takovan vasaran iskuja.

V

Toppoa ei löydetty, ja Taju oli siitä alakuloinen ja hiukan ärtyinen. Siihen lienee ollut syynä myöskin työn paljous tiedusteluasemalla, jonka nuorukaiset olivat saaneet toimeen. Taju istui siellä kaikki päivät lähetellen ja saaden viestejä, joiden avulla voitiin pitää tapahtumien lankoja yhdessä. Asema oli muutettava melkein joka päivä, ettei voitaisi päästä sen jäljille.

Kuinka usein saatiin kuitenkin nähdä pelkän sattuman kaatavan varman yrityksen, ja tämä epätietoisuus ja vaara piti yllä ainaista levottomuutta.

Ainoana lohdutuksenani oli antautuminen kaitselmukselle. Se oli tullut minulle läheiseksi, teki minut rikkaaksi ja oli salainen rakkauteni ja elämäni sulostuttaja. Se auttoi minua uskomaan ihmisiin.

Ja kuitenkin pelkäsin ja kaihdoin Korkeimman ajattelemista. Peitin kasvoni Hänen edessään ja kääriydyin aineellisen ihmiseni verhoihin. Koskaan en ylettynyt Häneen niinkuin sieluni halusi. Ainoaksi valokseni jäi vain pyrkimys.

Aavistin tämän saman pyrkimyksen elävän pojissani, ja se tuli ilmi heidän antaumuksessaan. He tunsivat siinä kasvavansa ja täyttivät jo osaksi ne kiihkeät toiveet, joita olin heissä vaalinut ja hellinyt. He olivat sen kautta oman elämäni kruunu.

Tämä kaikki oli kuin vihkimystä ja valmistavaa hartautta siihen, mitä ei voi lähestyä epäpuhtain mielin, ei karsain tuntein eikä vihan kuohuttamana.

Heidän piti olla valonvartijoita sekasorrossa ja pimeydessä. Isänmaa turvautui nuorisoon, kansan kukkaan.

* * * * *

Pojat olivat taas olleet öitäkin poissa.

Talonmies ja hänen vaimonsa olivat punaisten urkkijoita, ja Tajun askelia oli tarkoin pidetty silmällä. Eukko seurasi häntä kaukaa, mutta Taju oli tiennyt sen alusta saakka eikä koskaan mennyt suoraan tiedusteluasemalle.

Apu naljaili eukon kanssa, joka lakaisi portaita, vihelteli huolettomana ja kantoi suurta kasvisalkkua, jossa oli "painettua".

— Olisipa äiti nähnyt tänään sen Porras-Louhen matoisen, ainoan hampaan, kun se nauroi minulle. Minä vedin karvalakin päästäni ja valehtelin reippaasti: "Venäjällä kuuluu olevan autuaitten yhteiskunta!" "Niin onkin", sanoi eukko. "Meidän Taavi on siellä sen keisarinsijaisen sahvöörinä!"

— Kumpikohan teistä paremmin valehteli?

— Minulla oli papereita, vastasi Apu. — Mutta kuuleppas nyt, mamma, illalla tulee kymmenen sankaria.

— Jaha, puurokalaasi. Onkin juuri saatu maitoa kolme, sanoo kolme litraa.

— Ihan jo väkisin tulee vesi suuhuni. Enkö minä saa maistaa?
Pikkusen vain.

— Entä kestit?

— Kyllä minä odotankin. Saammeko lasin mieheen?

— Ei riitä, puoli lasia saatte ja puuroa, mutta sinun on jauhettava jyvät.

— No, heti paikalla niin kauan kuin tuulta riittää. Kahvimylly käymään, panen oikein hampaat irviin.

Pian oli mylly käynnissä, ja maitolasi ilmestyi äkkiä Avun silmien eteen.

— Saat tullia.

— Siunattu olkoon lehmä! sanoi Apu ja maisteli hitaasti ihanaa maitoa.

Illalla oli ilo ylimmillään. Tajun ja Avun sankarit kerääntyivät yksitellen tapaamatta Porras-Louhta.

Verhot tiiviisti ikkunoissa ja kaksinkertaiset ovet tiukasti lukossa.
Palvelija oli uskollinen. Mitään vaaraa ei ollut.

— Nyt eletään, vakuutti Taju.

— Hyvä rouva Kannas, sanoi vanhin joukosta. — Tämä on vapautta!

— Olkaa hyvät, puuro odottaa!

Vati oli valtava, maitolasit täynnä ja riemu sen mukainen.

Jätin heidät viettämään iltaa keskenään. Heillä oli omat määrätyt tehtävänsä, vannotut salansa. He olivat kohtalotovereita, uskollisia elämässä ja kuolemassa. Tällä hetkellä heilui miekka heikossa langassa heidän päänsä päällä. Heidän oli tapana siirtyä kaupungilla paikasta toiseen, nukkuen yönsä milloin minkin tutun sohvalla tai salakomerossa. Huomasihan sen heidän katseestaankin, tuon henkipaton rauhattomuuden.

En ollut koskaan tuntenut vieraanvaraisuuden riemua niin ihanaksi kuin sinä iltana, vähän väliä kuullessani salista heidän raikasta nauruaan. Levottomuuden pauhu ja etäisen uhan taika pakeni. Vaanivat tuhonhenget väistivät nuoruuden elämäniloa, jääden tuijottamaan omaa nurjuuttaan. Minä tunsin kodissani poikaparven ehdottoman ja voitollisen toivon. He tekivät suunnitelmiaan tuolla suljettujen ovien takana levollisina ja leikkiä laskien. Heidän raikkaissa äänissään ei tuntunut epäilyksen sointua. Valhe ja kierteleminen oli heille vierasta, mutta pakko luki lakia eikä suosinut sattumaa, joka on heikkouden seuralainen. Oli siis välttämätöntä turvautua voimaan, henkiseen ja ruumiilliseen, mutta sen piti olla keventävä, vapaa liitto, ei kytkemistä eikä raskasta kahletta.

Aurinko tekee kauniiksi, ja he olivat kaikki kasvaneet päivän puolella. Valo oli kudottu heidän sieluunsa ja ruumiiseensa. Yhtyneinä he olivat välkkyvä, väkevä virta, joka säilyttää voimansa ja särkee esteet juoksunsa leikkaavalla suorudella.

Ajatuksissani näin toisen, samaa päämäärää kohti pyrkivän virran, joka nousi maan uumenista, pyhistä hetteistä, syvistä soista ja rämeistä, laajeni järviksi ja ulapoiksi ja jatkoi jokena juoksuaan. Se teki ihmeellisiä töitä, raatoi raskaan taakan alla ja purkautui vettensä painosta vallattomana koskena alas jyrkännettä, pärskyen vaahdoksi hillittömässä syöksyssä.

Minä näin yhä selvemmin noiden kahden virran juoksun. Ne olivat uurtaneet uraansa vuosisatoja kerran yhtyäkseen, mutta liian vastakkaisilta suunnilta.

Voi ihminen! Vapisin pelosta nähdessäni tuon kauhean hetken armottomana pakkojuoksuna työntyvän yhä lähemmäksi.

Taju ja Apu temmattaisiin minulta, kärsivänä seuraisi sieluni heitä tuolla matkalla.

Painoin pääni nöyrästi alas, mutta mitä oli tämä nöyryys, jossa järki, sydän, tahto kapinoi? Jokin nousi minussa syyttämään ihmisiä järjettömiksi, sydämettömiksi ja tahdottomiksi tuhon välikappaleiksi! Ja kuitenkin tiesin, että tämä oli vain inhimillistä elämän menoa.

Tänään, huomenna, ylihuomenna saisin vielä nähdä poikani — ehkä koko elämäni ajan, mutta heidät voitaisiin myös tehdä olemattomiksi milloin tahansa. Voi, kestäisinkö tätä epätietoisuutta?

Ja kuitenkin hymyilin, toimin, nauroin, elin täydesti, ehkä runsaammin kuin koskaan ennen. Elämä oli kuin ihmeellistä satua, voimien jännitystä, jokapäiväisestä niukasta leivästä taistelemista, tulevan ja nykyajan aatteiden pohtimista!

* * * * *

— Pojat, älkää syökö tänään kaikkea leipää, huomenna ei vielä saa uutta! oli minun pakko sanoa pöydässä.

Apu katsoi Tajuun, joka aikoi kurkottaa kättään akanaista kannikkaa kohti, mutta jätti sen tekemättä.

He nauroivat heleästi pöydästä noustessaan, ja oma nälkäni haihtui. Ihanaa oli nähdä nälkääkin rakkaiden keralla.

— Nukutaan sen sijaan. Olivathan punikitkin niin viisaita, että määräsivät pysymään pöksässä jo aikaisin illalla. Se lihottaa, ivaili Apu.

— Ei se syöminen niin tärkeätä olekaan, lohdutti Taju. — Kun on tyhjää aikaa, niin syöhän sitä. Työssä ei sellaista muistakaan.

— Jättäkää te leipähuolet niille, joille se kuuluu, isälle ja minulle. Huoli ei ole hyödyllistä. Sen näkee isästä. Hän laihtuu. Te molemmat vain pulskistutte. Minä en huolehdi, en laihtu, enkä liho.

— Äiti elää pelkästä ruuanhaalimisen onnesta, selitti Taju.

— Niin, onhan sekin nautintoa: seistä tuntikausia joka päivä jonossa, kulkea jalkaisin ja ajopeleillä kaikenlaisilla teillä ja seuduilla ostoksilla ja itkien katsella tyhjäksi kalvettuja hevosenluita kauppatorin pöydillä. Ja tämä akanakannikka on ihanaa herrasväen herkkuleipää. Mutta entä vehnäjäväsäkit ja kymmenen hehtoa perunoita? Niissä on minun iloni.

— Vehnät minä toin pulskasti! kehaisi Taju, — ja perunat mamma kai on jo vähitellen jakanut niille, joilla ei ole mitään.

— Sitä suuremmalla ilolla syömme jouluna loput. Ja sitten kyllä jo valkenee. Taju vihelsi. — Sitten vasta aletaan.

— Mitä te alatte? kysyin niin levollisena, että Taju katsoi minuun ihmeissään.

— Mekö? Niin yleensä aletaan, sanoi hän viisastellen.

— Ota selvä sinusta, diplomaatti. Joulun kai me saamme viettää rauhassa kinkun ääressä. Ilma-täti on ruokkinut siellä maalla meille yhden jalan.

— Kokonaisen jalan. Se on suurenmoista! iloitsi Apu.

— Aina me vain puhumme nykyään ruuasta! huomautti Heikki. — Saatko sinä syntymään jouluksi nisuleipää? lisäsi hän veikeästi.

Pojat remahtivat nauramaan.

— Isä haaveilee ihania asioita! huusi Apu toisesta huoneesta.

— Siitä tulee yllätys, jos saan, sanoin salaperäisenä.

Seuraavana päivänä leivoin nisuleipäkakun, ja se vietiin syntymäpäivälahjaksi Säteelle.

Apu sai antaa sen komeassa suklaativakkasessa, ja ilo oli suuri.

VI

Oliko oikeastaan mitään muutosta elämässämme tapahtunut?

Me tulimme Siiri-tädin luo Sädettä onnittelemaan niinkuin tapamme oli. Nyt oli kakku tuliaisina, ennen oli ollut kirja tai kukka.

Kadulla kulki punaisten joukkue, ja autot toittivat huristaen hurjaa kyytiä miesjoukko lastinaan. Muuta merkillisempää ei havaittu.

Siiri-tädin kahvipöytä oli kaunis kuten aina ennenkin. Leivokset kyllä tummempia kuin edellisenä vuonna, mutta maittäviä. Mieliala oli hilpeä, ja aika lensi kuin siivillä juttellessamme — ruuasta.

Eikä kuitenkaan ollut kuin ennen.

Apu oli kyllä tänään unohtanut nykyisyyden ja todellisuuden. Hänen sydämessään oli valo, ja se säteili. Me voimme sen nähdä hänen kasvojensa loisteesta. Hän piteli Säteen somaa käsilaukkua, ikäänkuin se olisi ollut elävä ja tunteva olento, painoi sitä poskelleen jutellessaan toisten nuorten parissa. Tämän kodin ilma oli siirtänyt hänet siihen elämään, jolla oli määrätty ja varma tarkoitus — ihana todellisuus.

— Itsestään selvä! sanoi hän vastineeksi jonkun väitteeseen astuessani heidän piiriinsä.

— Mikä niin? kysyin.

— Että elämällä on tarkoitus, väittää Apu, selitti eräs pojista.

Apu katsoi Säteeseen, ja he hymyilivät.

— Mitä sinä sanot, Säde? tiedusteli Apu.

— En minä tiedä. Minä elän, eiköhän se ole käsitettävä niin?

— Sitähän minäkin! riemuitsi Apu.

— Onhan ajalla ero, kuinka se pitää käsittää. Ajatelkaamme vain ennen sotaa: "leben und leben lassen", rentonaan elää, aikaa ja varaa oli. Entä nyt? Liverränkö rakkaaleni vuosimääriä? Onko aikaa sellaiseen?

— Ei! huusi Apu. — Syleillä kultaansa kerta kaikkiaan ja sitten — kohta lyö hetki. Ehkei tavata milloinkaan!

Hänen äänensä painui hiukan, ja Säde muuttui vakavaksi, käänsi pois päänsä ja poistui toiseen huoneeseen. Ehdin nähdä kyöneleen tummissa silmäripsissä.

Tämä vaaran läheneminen antoi elämälle ja hetkelle sisällystä ja samalla viehätystä. Se työnsi sydämet lähemmäksi toisiaan, tuntemattomatkin joutuivat kohtalotovereiksi. Ja rakkaus löysi siitä pyhätön, sai aiheen antaa paljon.

Nämä kaksi lasta, Säde ja Apu, eivät vielä tunteneet rakkautta. Heille oli surunvoittoinen, mieluisa yhdessäolo, toistensa näkeminen, äänen kuuleminen jo paljon, sai silmät loistamaan. He eivät tarvinneet sanoja, ja hyväilyt olisivat heitä peloittaneet ensi lemmen kainossa mieltymyksessä.

Säde askarrutti kuitenkin aina Avun ajatuksia. Kävellessämme kaupungilla hän ilmaisi sen.

— Äiti, eikö tuo tyttö muistuta Sädettä? saattoi hän sanoa, katsellen edellään astuvaa outoa tyttöä, vaikka puhelimme muista asioista. Taikka nähdessämme kirjakaupan ikkunassa jonkun uutuuden hän innostui arvailemaan: — Näinköhän tuo olisi Säteelle mieleen. Käydäänkö katsomassa?

Iltapäivisin hän useimmiten harhaili Säteen kodin tienoilla, ellei voinut mennä suoraan Siiri-tädin luo. Hyvin voin kuvitella, kuinka hänen sydämensä sykki voitonriemusta nähdessään Säteen tulevan kotoa ja astuvan hymyillen vastaan ikäänkuin kohtaus olisi ollut sovittu. Sellainen sattuma oli paljon ihanampi onnenhetki kuin edeltäpäin suunniteltu. Se antoi kaikkein kauneimman hymyn ja tosimman katseen. Se oli jo suunnaton voitto ja riemun aihe, josta riitti hilpeyttä kummallekin pitkiksi ajoiksi.

Maailma oli heille niin ihana, aurinko kirkas pilvenkin takana. Entä nuo rakkaat ihmiset — miksi he oikeastaan toisiaan vainosivat? Eivätkö he tienneet siitä salaperäisestä, mikä oli selviämässä näille kahdelle? Typeriä he varmasti olivat nuo, punaiset ja valkoiset. He eivät ymmärtäneet, että Kaivopuisto oli houkutteleva onnenpaikka, kun siellä sai astella kahden, käsi kädessä, näin joulun alla leveäksi

ajetulla lumisella tiellä.

Näiltä retkiltään tulleeena Apu jutteli sydämensä kyllyydestä:

— Minä tahtoisin nyt huutaa noille ryssille ja muille tappelupukareille: kädet ylös! Tyhjentäisin luodit kivääreistä ja patruunat vöistä ja sitten nauraisin. Tapelkaa, ampukaa, pojat! Itse minä katselisin heidän naamarustinkiaan, kun ei tappelu kävisi. Ja jos minulla olisi valta, niin komentaisin heidät kaikki putkaan järkeä saamaan.

— Erittäin viisaita ajatuksia, poikaseni, mutta ikävä kyllä mahdottomia toteuttaa, huokasin nauraen hänen kanssaan.

— Niin, mutta kun ei voi vihata ketään. Kuinka sitä sitten tahtoi lyödä kuoliaaksi?

— Sodassa, tarkoitat...?

— Niin, sodassa juuri.

— Oletko sitä kauan ajatellut? — Aina välillä, kun kovalle ottaa.

— Eihän sinun pidäkään lyödä kuoliaaksi.

— Jos kerran leikkiin menee, niin täytyy.

— Oletko sitten miettinyt valmiiksi menosi?

— En, sehän se juuri onkin pulma. Minun tuntoni nousee sitä hulluutta vastaan, joka nyt riivaa ihmisiä, vaikka olisinhan valmis iskemään iskijöitä, mutta kun ajattelen...

— Mitä sitten...?

— He ovat omia ihmisiä, omia kansalaisia. Ja muutenkin, tuntoni panee vastaan, enkä luule voivani nostaa asetta surmaamaan. Minua melkein naurattaa, kun ajattelen, että minäkin tulisin siihen villiin, puhui hän kasvot kirkkaina.

Jumalan kiitos, sotavimma ei vielä ollut tarttunut häneen. Mutta hän oli alkanut ajatella.

— Sinulla ei ole mitään pakkoa, se on muistettava.

— Ja sen vuoksi juuri onkin mentävä, ja ellen voi tehdä niinkuin määrä on, tulee minusta kavaltaja.

Se sana sävähdytti minua, ja kaameiden ajatusten raivoisa parvi sylvähti esiin.

Kavaltaja, mitä merkitsee olla kavaltaja? Saattaa vaaran alaisiksi toverit, omaiset, isänmaa ja hyvä asia, ottaa päällensä viha ja kirous. Päivä ei paista kavaltajalle samoin kuin muille ihmisille. Se ilkkuu häntä kirkkaudellaan ja paljastaa hänelle itselleen oman ristiriidan. Uni pakenee hänen vuodettaan tai antaa tuskallisia näkyjä. Elämä painaa pimentoihin, joissa ei milloinkaan löydä ystävän kättä eikä kuule hellyyden ääntä.

Käännyin pois, en jaksanut kestää Avun viatonta katsetta. Hän ei ollut vielä sukeltanut ristiriidan pohjalle, se oli hänelle ehkä vain väläykseltä näyttänyt.

Ja jos hän tietensä joutuisi syypääksi toisen ihmisen kuolemaan, ei tuska olisi siitä lievempi. Kaatuneellakin on rakkaansa, joiden kaiho ja suru elää kymmeniä vuosia raskaana ja syyttävänä. Jos hän sitten astuisi onnelliseen kotiinsa, muistaisi hän sen riistäneensä toisilta. Jos morsian painautuisi hänen povellensa, nousisi hänen eteensä kuva toisesta, joka rakastaan kaipaisi. Jos lapsi ojentaisi kättänsä, täytyisi hänen ajatuksissaan nähdä isätön edessänsä.

Päästäkseni näistä mielikuvista, huudahdin:

— Entä Säde, mitä hän sanoo?

— Säde on samaa mieltä kuin minä.

— Eikö hän tahdo, että menet?

— Kyllä, mutta hän on nainen ja epäjohdonmukainen eikä siis voi sulattaa sodan julmuutta ja ihmisen tappamista!

— Aiotko siis mennä sotaan, jos tarvitaan?

— Minä menen ja teen siellä sen kuin voin tehdä muita tappamatta. Älä huoli surra, äiti, minä kyllä

selviän tästä. Huomenna on taas uusi päivä. Ja tänään on ollut oikein hauskaa.

— Niin, sinun taivaasi on nyt kirkas. Niin kauan kuin Säde säteilee, on sinulla aina kesä, aina pyhä ja aina kaunis ilma, vaikka on kylmä talvi ja sota oven edessä.

— Kun ei vain ajattele, niin menehän elämä hyvin, sanoi hän ja yritti viheltää.

Olin levollinen, sillä hänen silmissään ja kasvoissaan loisti ilo.

— Kun meille käy hyvin ja elämä hymyilee, niin kaikki ihmiset ovat kultaisia, kauniita ja hyviä. Miksi siis tehdä heille pahaa?

— Säde ja minä pidämme kaikista ihmisistä, sanoi hän lapsellisesti.

— He ovat yhtä kultaisia kuin te itsekin. Mutta ajatteles, ellei Säde olisi sinulle armollinen ja ihmiset tekisivät vääryyttä, julmuutta, ja sinä joutuisit kärsimään, kestäisikö uskosi hyvään?

Apu punastui.

— En minä ole enää lapsi, äiti, vaikka sinä aina olet taipuvainen sitä uskomaan, sanoi hän muuttuen vakavaksi.

— Sinä siis tahdot uskoa hyvään ja olet tietoinen elämän todellisuudesta.

— Minä en ainoastaan tahdo uskoa, minä uskon hyvään!

Hänen varmuutensa rauhoitti minua.

— Minä tahdoin vain painostaa sitä, että uskosi vaatii pohjaa.

— Minä otan tuekseni kaikki, mitä olen lukenut ja oppinut, miettinyt ja keksinyt, urheillut ja hurjaillut ja sinua kiusoitellut, mamma!

— Niin, nyt sinun ristiriidaltasi taittuu kärki, mutta pian sinä seisot vastatusten oman itsesi kanssa, ja silloin on taas edessä: joko — taikka.

— Olisiko sitten parempi aina hautoa ja hautoa? Kun kerran uskoo päässeensä pohjaan saakka, on saanut vakaumuksen ... mutta hitto soikoon, voihan pettymyskin tulla, kuka sitä siihen jää tuijottamaan! intoili hän jälleen vapautuneena vakavuudestaan.

— Minä olen oikein tyytyväinen, kun et jää tuijottamaan. Ajattelin vain, että sinä olet miettinyt näitä asioita, sillä ratkaisu voi pian tulla. Sota on edessämme, takanamme, kotona ja maailmalla.

— Olen ajatellut enemmän kuin luuletkaan ja tehnyt aloitteita. Minä olen mukana oman ryhmäni valmistuksissa.

Eihän se ollut mitään odottamatonta, ja kuitenkin tämä varmuus laskeutui painoksi tunnolleni.

— Täytyyhän sitä hiukan katsoa tulevaisuuteen. Ja sitäpaitsi minä tunnen olevani yhtä nousevien joukossa. Heidän tuskansa, ristiriitansa ja hätänsä, elämän ja kuoleman ehto kuuluu meille yhteisesti aivan kuin kullekin erikoisesti. Se lukee lakinsa ja antaa komennon, josta en voi enkä tahdo tinkiä, puhui hän.

— Sodalla on aina suuri lumousvoima nuorukaiseen, sanoin enkä voinut olla hymyilemättä hänen innolleen.

— Eihän äiti sitä voi ymmärtää. Pitäähän nyt olla valmiina joka hetki ja torjua mielivalta. Se on meille yhtä välttämätöntä kuin hengittäminen. Meidän on lähdettävä pohjoiseen, itään, länteen, empimättä.

— Keskustelumme näkyy vain kiihdyttävän sotaintoasi, ja sinä joudut yhä kauemmaksi uskostasi hyvään.

— Sehän on ihan eri asia! huudahti hän. — Sota sellaisena, kuin meidän kaiketi pian on pakko sitä käydä, auttaa hyvää. Vai luuletko sinä, että me nuoret olemme väärässä, kun kaikki nousevat, pienestä koulupojasta aikuiseen asti?

Hänen kasvonsa hehkuivat, ja nyt hän oli täysin varma asiastaan.

— Eihän voi puhua oikeasta tai väärästä. Kukin aika luo itsellensä suojan tuhoa vastaan aivan kuin osteri kuorensa meren vaahdosta.

— No, mistä sitten on puhe? tiuskaisi hän tulistuneena.

— Siitä vain, ettei sodalla palvella hyvää.

— Kun minä uskon hyvään, ei se merkitse sitä, että ihmisen pitää kääntää toinen poski, jos toiselle lyödään. Se on heikkoutta. Ja muistatko, mamma, kuinka monta kertaa sinä olet läpsäyttänyt minua poskelle. Et siis itsekään usko siihen hyvään.

— Sinä olet parantumaton. Myönnä kuitenkin, että sotilaan puku, ryhti, nimi, aseet ovat sellainen lumoava sädekehä, joka sokaisee pojat.

— Niin, ja sankaruus — uhri, ehdottomuus, seikkailut, vaarat! jatkoi hän innostuneena. — Yhteistunne kasvattaa näistä halun, ja se murtaa tien arkipäiväisyydestä sotilaselämään ja kenties — sankarikuolemaan!

Voin ymmärtää, että hän oli elänyt nämä tunteiden nousut ja laskut ajatuksissansa ja kehittynyt sen ohella nuorukaisesta mieheksi. Se oli ollut ja oli yhä vielä samaa kiihkoista kamppailua itse elämässä kuin ennen tietokirjoja lukiessa. Koko hänen olemuksensa oli nyt jännittynyt ottelussa, ja hän antautui siihen täydellisesti. Rohkea, vaarallinen ja suuri hurmasi hänet, sai valtoihinsa...

Sota oli ottava hänet minulta.

VII

Olimme valmistuneet viettämään yhdessä onnellista joulua ja suurella vaivalla ja monilla kieltämyksillä keränneet sen varalle kaikkea hyvää, mitä vanhoissa varastoissa vielä oli. Tädin tuoma joulukinkku oli juhlallisesti koristettu ja odotti vain viimeistä voitelmustaan.

Pari päivää ennen aattoa piti Tajun lähteä matkalle.

— Minne, hyvä lapsi? Ethän nyt jouluksi pois kotoa!

— Tärkeät asiat — virallinen komennus.

— Elähän mitä! ihmetteli Apukin.

— No minne sitten?

— Kuopioon ja vähä muualle. Sanon sen vain teille. Älkää olko levottomia. Aattoiltana myöhään olen jo taas kotona. Ajamme yhtä painoa edestakaisin.

— Kutka me?

— Se jää teiltä tietämättä. Meitä on vain kaksi.

— Millä asioilla? uteli isä.

— Luottamusasioilla. Enempää en voi sanoa.

— Se on vaarallinen matka, päätteli Apu.

— Ja juuri sen vuoksi pidettävä salassa, varoitti Taju.

Niin oli jouluilommekin muuttunut jännityksen juhlaksi.

Täti lauloi jouluvirret kauniilla, pehmeällä äänellään, ja kuusen pikku kynttilät sädehtivät, mutta kyöneleet nousivat silmiini, enkä oikein ollut selvillä, surinko vai iloitsinko. Toinen silmä nauroi, toinen itki. Ilta kului, kello löi yhdeksän — kymmenen — yksitoista. Hetket kävivät pitkiksi, ja jokainen risahdus portaissa houkutteli minut ovelle. Mutta toiset tekeytyivät levollisiksi.

Vietimme yhdessä aamupuoleen yötä joulua, sillä turhaa oli uneen turvautua. Tajua ei kuulunut.

Joulupäivämme venyi loppumattomiin. Taju ei tullut vielääkään. Eräs hänen toverinsa kävi jo kuulemassa, ja häneltä saimme tietää Tajun lähteneen toimittamaan jotakin ylen välttämätöntä asiaa toverikunnan luottamusmiehenä.

— Mutta missä he voisivat viipyä?

— Joutuneet ehkä kiikkiin, sanoi Heikki.

— Hm!

Toveri poistui lohdutettuaan meitä, mutta palasi parin tunnin kuluttua, meni ja tuli illalla uudestaan. Puhelimellakaan ei voinut tiedustella. Parasta oli olla varuillaan.

Taju ei saapunut ennenkuin toisena joulupäivänä. Vasta vaipuessani hänen syliinsä käsitin jännitykseni. Polvet pettivät hetkeksi.

— Missä te viivyitte?

— Istuimme lumessa radalla. Juna seisoikin naulaan! selitti hän suuret silmät levällään.

Vapauttava nauru saattoi meidät irtaantumaan levottomuuden vavistuksesta. Ja kun Taju oli purkanut matkalaukkunsa ja salaperäisenä myhäillen istui kanssamme pöydässä, alkoi meille vasta oikea joulu.

Täysin unohtaen vaaran, pöytämme köyhyyden, nykyiset ja vastaiset huolet olimme silloin niinkuin niin usein ennen onnellinen yhteys.

— Eikö teidän tullut nälkä? kysyin vielä, sillä mieleni pyrki kaivautumaan siihen, mikä oli pitänyt meitä niin kovassa jännityksessä.

— Nälkähkö? Kuka nyt lähtisi sellaiselle retkelle ilman ravintolavaunua matkassaan! vastasi Taju hieno hymy suupielessä.

— Siis oikein herroiksi! sanoi Heikki.

— Suuriksi herroiksi! lisäsi Apu.

— Suuria lapsia te olette. Vaarassa komeileminen on tosiaan kokemisen arvoista, vai mitä? pistelin minä. — Älkää vain tästä lähin ihmetelkö punaisten iloa, kun he autoissa rehentelevät.

— No, tämä on sentään toista, puolusteli Apu.

— Hiukan rohkeampaa ja komeampaa, myönsin, ja siihen he tyytyivät.

— Mikä teillä oli asiana? kysyi Heikki nähtävästi tahallaan unhottaen, että Taju jo aikaisemmin oli välttänyt selittelyjä.

— Ei ole minun vallassani siitä puhua, sanoi Taju vaatimattomasti, ja savukkeen imukkeeseen puserretut huulet näyttivät sulkeneen asiat varmasti lukkojen taakse.

* * * * *

Tätä menemistä ja tuleamista, jännitystä ja sen laukeamista, öisiä retkeilyjä ja päivän eriluontoisia, salaisia tehtäviä riitti yhä, ja minun täytyi siihen tottua.

Ja kun sitten tuli hetki, jolloin Avun vuoro oli lähteä pitkälle matkalle, minne ja kuinka kauaksi, sitä hän ei voitu sanoa, oli se kuin edeltäpäin tiettyä ja sovittua. Kyselyihini hän vastasi vain:

— Harjoituksiin.

— Minne?

— Pohjanmaalle.

— Milloin palaat?

— Kukapa sen tietää. Voihan sattua yllätys.

— Oletko siihenkin valmistunut?

— En suinkaan, nauroi hän, — senhän vuoksi menenkin harjoittamaan.

— Ja sitten?

— Se on taas sen ajan murhe.

Olisin tahtonut kysyä enemmänkin, sillä hänen hätäiset ja väistelevät vastauksensa ilmaisivat epäroivää ja ristiriitaista mieltä. Se ei johtunut ainoastaan tehtävän pulmallisuudesta tai odottavien

vaarojen ilmeisestä mahdollisuudesta, sillä sehän kuului asian luontoon. Mutta hän vältti katsettani, painoi päänsä alas ja tuijotti eteensä sanaakaan sanomatta.

— Oletko käynyt hyvästelemässä Siiri-tädillä? kysyin kerran.

— Olen tietysti, sanoi hän, ja valoisa hymy elvytti hänen kasvojaan hetkeksi.

Siltä taholta ei siis tuo mieltiväisyys häntä ahdistanut.

— Älä nyt vain luule, äiti, että minä pelkään tämän retken vaarallisuutta, lohdutti hän minua nähdessään mieleni painuvan yhä alakuloisemmaksi.

— Tiedätkö, Apu, on asioita, joita emme voi ymmärtää, vaikka ne elämässämme uudistuvat kymmenet kerrat yhä samaa puhuvina. Se riippuu kai siitä, että niiden tulkitseminen tähtää liian lähelle sydäntämme ja tarttuu elämämme arimpaan hermoon.

— Jotakin omaa ja ihan salassa pidettävää kullakin pitää olla, vastasi Apu yhä vältellen.

— Paitsi sitä on vielä yleisiä, selvittämättömiä totuuksia, joita kaihdamme taikauskoisen pelokkaina.

— Mitä ne muka ovat?

— Vaikeat ristiriidat. Sinä sanoit joku aika sitten, ettet voi vihata ketään etkä tahdo sen vuoksi myöskään tappaa toista ihmistä.

— Miksi äiti sitä nyt penkoo? kysyi hän punastuen tuskastuneena.

— Sinä lähdet vapaaehtoisesti, ja taistelu on lopullisena tarkoituksena.

— Voinko minä sille mitään, että ihmisyyys vaatii minua tekemään, mitä järkeni tällä hetkellä pitää välttämättömänä.

— Järkesi — entä tunteesi?

Tiesin kyllä jännittäneeni liiaksi, sillä ymmärsin hyvin, mistä hänen mieltiväisyytensä johtui.

Se oli siis alkanut hänessä taaskin nostaa päätään, tuo ristiriita ihmishengen ottamisesta.

— Annetaan sen nyt olla! sanoi hän melkein uhkamielellä ja katsoi minuun tuimasti.

Se silmäys viilsi minua kipeästi ja syvästi, ja minä tunsin hänet itsessäni kuin kosken pohjasta työntyvän hyrskyn. Siellä syvällä, pohjalla, oli salainen ottelu, pakkovesien synnyttämä kuohunta, joka ei vielä päässyt vapaasti nousemaan ilmoille, kun toiset vedet kiitivät sen ylitse ja sivuitse rajussa vauhdissa, iskien milloin miltäkin puolelta tuota yhtä pyörrettä ja velloen sitä samalla paikalla.

Hän tahtoi vapautua, päästä selville vesille joko kuohuisena, rajuna hyrskkeenä tai suorajuoksuisena, tiiviinä virtana.

— Sinun pitää ymmärtää, ettei mikään ulkonainen pakota sinua, sanoin arastellen, sillä tiesinhän haavoittavani häntä verisesti.

Hän painui istumaan pöydän ääreen ja pysyi hetken aikaa ääneti.

— Äiti, älä kiusaa minua! huusi hän sitten.

— En enempää, lapsi kulta. Se tekee minullekin niin kipeää — niin sanomattoman kipeää — enkä kuitenkaan voi jättää sanomatta: Ken miekkaan tarttuu...

— Anna olla! keskeytti hän varmalla ja hillityllä äänellä.

Minä katsahdin häneen ja ymmärsin päätöksen tehdyksi — tai olihan se jo aikaisemmin tehty. Hän oli vain hetkeksi pysähtynyt katsomaan taaksensa, ikäänkuin rakkaita seutuja silmäilemään, sitoessaan matkareppua selkäänsä lähdössä oudoille reiteille.

— Kirjoitatko?

— Joka viikko niin kauan kuin voin.

— Tiedäthän, että se on minulle elämän asia.

— Mitään pitkiä epistoloita ei synny.

— Eihän toki, vain pari sanaa omalla kädelläsi.

— Mutta ei omalla kielellä. Ehkä englanniksi.

— Vaikka se olisi kiinankieltä, kun vain saan sanan.

— Lopulta pistän vain puumerkkini, pilaili hän, vähitellen eksyttäen kintereiltään äskeisen raskaan kamppailun.

— Sitten kun et enää voi...

Ääneni kävi epäselväksi.

— Siitä ei sitten kannata puhuakaan, sanoi hän säälien ja hymyili.

— Olenhan minä levollinen. Minulla on oma vaistoni, oma tuntemiseni, johon luotan. Tällä kertaa en pelkää puolestasi, sinä tulet jälleen kotiin, sanoin hänelle, sillä minussa oli tämä tunne — vanha salaperäinen, selittämätön jokin oli yhä olemassa.

Olin ommellut hänelle hauskat matkareput, joista ei puuttunut pientä sotilaallista vivahdusta, ja ne hän otti mielellään mukaansa. Sukset olalla ja iso reppu selässä hän lähti ensimmäiselle retkelleen uskossa velvollisuuden pyhyteen, järjellään hyväksyen senkin, mitä ei tunne täysin omaksunut.

Pohjaltaan hän oli lapsi, nuorukainen, jonka ajan hyökyaalto oli siepannut mukaansa. Se tinkimätön ja ehdoton, mikä aina oli ollut hänen tekojaan ohjaamassa, riennätti nytkin hänen askeliaan oudolla taipaleella. Uusi toiminta tuki, toverien ja joukkojen into ja vakaumus tarttui, ja mieli kävi niin juhlalliseksi, kun suuri päämäärä otti ohjatakseen, veti lähemmäksi, satoi yhteyteensä ja antoi aseet vastustamattoman tenhoisana. Ja olihan Avun sielu lapsellisesti altis, ja hänessä oli ihana usko elämän suureen luvattuun onneen — siihen aikaan, jolloin taivaan kansi kaartuisi ihmisten yllä veljeyden ja ihmisyyden hymnin noustessa sitä kohti.

VIII

Kului viikkoja Avun lähdöstä, ja uudet tapahtumat kerääntyivät röykkiöiksi ympärillämme. Kapina ulotti tuhoisia otteitaan joka puolelle. Suruviestit, kamalat julmuudet, ryöstöt ja murhat kuuluivat päiväjärjestykseen. Kuulat sinkoilivat siellä täällä, väliin rauhallisella kadullakin. Vangittuja kuljetettiin autoilla kuka ties mille retkelle. Kammottava ahdistus nousi toisinaan kuin hyökyaalto myrskyssä huuhtaisemaan ja pakotti tarrautumaan lähinnä olevaan tukeen, ettei sortuisi epätoivoon. Kaikki tämä taittoi kärjen omasta läheisimmästä kohdasta, opetti elämään päivästä päivään ja yhä pysymään tasapainossa näiden yleisinhimillisten vaikeuksien keskellä.

Voi, olisipa silloin saanut paeta yksinäisyyden aurinkoiseen maahan, elääkseen siellä vaikka vedestä, leivästä ja ihanasta luonnosta, niin ettei tarvitsisi ajatella, ei olla levoton, ei kärsiä. Sieltä ei mieli tekisi takaisin tähän epävarmuuden ja levottomuuden keskukseen, joka yhä lujemmin, yhä pahaenteisemmin veti nieluunsa. Tuo etäisen levon ajatus väikkyi mielessäni kuin kirkas, virkistävä lähde paahteessa vaeltavalle.

Kuinka usein heräsin auton jyrinä ja törähtelyyn, ja sydäntäni sävähdetti se ajatus, että rakkaani ehkä olivat jossakin vaarassa. Ja kun äänet etenivät, tunnit kuluivat yön tai päivän hiljaisessa yksinäisyydessä tuomatta surun tai ilon viestiä, tuntui siltä kuin minut olisi yksin lähetetty kuolemaan, eikä kukaan ollut siltä tieltä takaisin kutsumassa.

— Näinkö loppu on tulossa? Joku ehkä tarttuu oven ripaan, astuu sisään...!

Jokin yöllinen ääni läheltäni sai minut kadottamaan kaikki luonnolliset suhteet. Pelko kuljetti minua hurjassa saatossaan kuin virta rannalta riipomiaan turpeita, multaa, puita. Mielijohteitteni jokainen erikoiskohta kieppui aikansa pyörteessä, paisui ylivoimaiseksi vaaraksi todellisuuden tunnolla, vyöryi ylitseni jonkin äänen, risahduksen kantamana ja kangistutti tönkäksi. Kun tuskan kouristus päästi irti, uhkasi toinen uusilla kärsimyksillä: kalvavan surun, kaipuun ja tyhjyyden mahdollisuudella; taikka alkoi syiden ja seurausten ilkkuva karnevaali, joka julmana ja armottomana heitti minulle kysymyksiään. — Miksi oli niin ja niin, ja mikä oli voinut olla synnä?

Toisinaan päivän tapahtumat järjestyivät näytelmäksi kuvitteluissani. Mutta ne pyörivät epäselvien

kuvitelmieni tahdin mukaan milloin tuttuina, hullunkurisina ja vapauttavina, milloin mielettöminä, outoina ja kammottavina.

Usein manasin esiin tahallani, tahtoni ja maltittomuuteni voimalla, Avun mahdolliset toimet, retket ja vaiheet. Joskus taas luulin päässeeni häntä lähelle harhaillessani aivan tuntemattomilla seuduilla, jotka kuitenkin itse kansoitin ja maalailin omalla kuvittelukyvylläni, enkä siis koskaan saanut välitöntä varmuutta siitä, että Avulla oli niiden kanssa mitään yhteyttä. Kaiken tämän levottomuuteni ohella en sittenkään pelännyt Avun persoonallisen kohtalon puolesta, en kuvitellut hänelle julmaa uhkaa tai loppua, en mitään määrättyä.

Toisin vuoroin näin — niinkuin sanotaan kuolemaisillaan olevien näkevän — oman lapsuuteni rauhalliset ajat, aurinkoiset kesät, kotikylän puuhut, vanhempieni, veljien ja siskojen touhut, oman saamattoman itseni ja — Avun lapsuuden kohta kohdalta. Mieleeni palasivat hänen sanansa, erikoiset leikkinsä, joku kosketus hennolla kädellä, joku kysymys tai asento. Tälle näkemykselle oli aina yhteistä lapsen avoin katse, jossa oli luottamus ja varma vetoaminen. — Näinkö, äiti?

Niin kuluivat useimmat yöni ja välistä yksinäiset, synkät päiväni, kunnes Apu tuli kotiin — äkkiä, ilmoittamatta. Hän soitti ovikelloa, ja minä menin avaamaan.

— Sinäkö...? sain sanotuksi, ja iloinen helpotus hulmahti ylitseni.

Seuraavassa tuokiossa jo vapisin, näin hänet tai olin tietoinen siitä, mitä näin, ja äidillinen vaistoni esti minua sanomasta, katseella tai eleellä ilmaisemasta, mistä heti olin selvillä. Hän oli kovin sairas, kuumeessa, puhui kangertaen, epäselvästi, liikkui laahustaen kuin raskaat kengät olisivat tuottaneet hänelle sanomatonta tuskaa joka askeleella. Samasta tuskasta puhui katse, kasvojen jännitetty ilme, otsan hiki, käden vapiseva kosketus ja kuuma hengitys.

Sanomatta kaiken tuon uhallakaan mitään keksin syitä saadakseni hänet pian riisutuksi, kylpyyn ja vuoteeseen. Mikä ilo nähdä lapsellinen hymy hänen tuskaisilla kasvoillaan ja kuin anteeksipyyntö sanoissaan:

— Marssista meni jalat mäsäksi. En ole ollut näistä vaatteista poissa, en kunnollisessa vuoteessa sitten kun kotona. Aina pesemättä!

Riisuin häneltä kengät.

Sukat olivat käyneet kiinni jalkoihin. Liotin ne irti lämpimällä vedellä, ja silloin tulivat esille veriset hankaantumisen haavat.

— Kuinka kauan ne ovat olleet näin?

— En jaksa muistaa.

Hän antoi minulle pienen paperilapun, johon oli töhertäen kirjoitettu jotakin. Lähemmin sitä katseltuani sain selville, että Apu oli korotettu kersantiksi Suomen valkoisessa armeijassa.

— Kalliisti ostettu, sanoin hymyillen.

— Se on hyvin säilytettävä, sanoi hän kiihkeästi.

— Niinkuin tahdot, lapsi kulta, panen sen omaan laatikkoosi.

— Mutta avaimen pidän itse.

Kuume yltyi, oli välttämätöntä mennä vuoteeseen. Nähdessäni hänet tuossa tilassa voin ymmärtää, mitä sillä retkellä oli kestänyt. Koetin udellakin lähempiä tietoja, mutta Apu pysyi vaiti. Mitä se todisti? Uskomatonta kärsimystäkö, epäinhimillistä ponnistusta — vai ehkä kovuutta, raakuutta, paatumusta? Hänen katseensa väitteli; kasvoilla oli katkeruutta ja pettymystä.

Mitä he olivat tehneet minun Avulleni? Hänen valoisa, sytyttävä mielensä oli sammutettu, hänen toivehikkuutensa ja tarmonsä murrettu. Mitä tämä merkitsi?

Se puhui asioista, joita hänen ihmisyytensä kammoi, eikä hän tahtonut niitä paljastaa.

— Rakas lapsi, en tahdo vaivata sinua kyselyillä. Ymmärrän. Tuollainen vaitelias kärsimys on tietenkin tuhansien osa.

— On kai meidän, jos heidänkin, sanoi hän.

— Keitä tarkoitat? kysyin, sillä hänen sanansa olivat katkonaisia ja kuumeenomaisia.

— Valkoisia ja punaisia, sanoi hän, ja samalla hän näytti vaipuvan uneen.

Kuinka hän oli muuttunut! Minulle hän kuitenkin oli sama kuin ennen. Kuumeen puna elävöitti nyt kasvoja, vaikka tummat varjot kuoppiinsa painuneiden silmien ympärillä kertoivat tuhon teoista.

Valvoessani myöhään yöhön hänen vuoteensa ääressä hiipi sydämeeni väristys, ja kammottavana hirviönä nousi ajatuksiini nimetön uhka ajan povesta. Lukemattomat kasvot kohosivat elämän merestä tuskaisina apua huutaen, kuoleman kouristamina, tuskin enää tuntien ruumiillista kipua, tarttuessaan viimeiseen toivoon säilyttää henkensä. Ja kun nämä taistelijat olivat pelastuneet ja hetken nauttineet lepoa, tempaisi elämä entistä kiivaammin sinne, missä uudet kärsimykset ja ponnistukset odottivat. Eikä heillä kuitenkaan ollut muuta elvykettä, selvempää käsitystä itse päämäärästä eikä tehtävänsä syistä kuin ehkä jokin muodoton ja hämärä aavistus jostakin pyrkimyksestä luvattuun, etäiseen onneen, ja se onni kuvastui heidän uupumuksessaan levon kaipuuna — olemisen keveytenä...

Mikä oli se voima, joka meikäläisiä vei kestäämään näitä vaivoja ja kärsimyksiä, uhmaamaan kuolemaa?

Nuoruus. He olivat kaikki nuoria, olipa heillä vuosia paljon tai vähän. Nuoruuden ylistyslaulu oman voiman ilmaisuksi kajahteli riveissä. Valtimot sykkivät taistelun tahdissa. Retkillä, koettelemuksissa he painuivat lujaksi yhteydeksi, ryntäsivät nurkumatta tuntemattomiin kärsimyksiin — uhrin pyhään toimitukseen, hymyillen, leikitellen.

Siksi ei kuulunut valitusta.

Kuinka voisin koskaan unhottaa hänen vielä lapsekkaita, laihtuneita kasvojaan, joissa kuumeiset silmät hehkuivat, kun hän kiitollisena olostaan kotona, omassa vuoteessaan, käsistäni otti ruokansa, juomansa ja hoitonsa.

— Täällä on niin ylellisen hyvä olla, sanoi hän silitellen peitetään. — Minä nukun tähän pehmeään ja lämpimään, eikä päivä ole koskaan paistanut keskellä talvea näin kirkkaasti, äiti!

Niin hän puhui valoisana päivänään, mutta toisin vuoroin tuli tuska. Kun iltapäivän varjot lankesivat huoneeseen ja hänen uupunut katseensa muuttui kuumekiiltoiseksi, hiipivät houreet salakähmäisinä pimennoista, ja Apu jutteli heille hiljaa, kuin kesytellen ja lepytellen.

Ja minä muistelin aikoja, jolloin olin istunut pikku Tajun vuoteen ääressä ja taistellut hänen kanssaan "muttalaitia" vastaan — elämästä ja kuolemasta.

Muistojen maailmasta nousi myöskin tällä hetkellä se uneni, josta herättyäni ensi kerran näin Avun — Heikin kämmenellä.

Kuinka se uni olikin selvänä mielessäni: Laajat vedet, rannattomat metsät, joiden yllä liitelin vailla maisia esteitä ja kuulin poikani huudon — hän oli nuorukainen — kutsuvan minua. Kuinka hän niin kutsuikin? Minä riensin, etsin kaikkialta, kuulin äänen sieltä täältä, joka puolelta — en tavannut, en saavuttanut, ja kaipuu poltti minua kuin jano kesäisessä helteessä ja uupumuksessa. Mieluista oli palautua todellisuuteen.

Tuossa hän lepäsi. Nyt hän oli minun omani, kuin sylilapsi heikkoudessaan, vallassani ja — turvassa. Mutta kuinka kauan? Sammutin valon ja samalla omat kuvitteluni. Tahdoin olla hänen vallassaan, hänen palvelijanaan. Vaivuin puoleksi horroksiin levätessäni nojatuolissa, sairasvuoteen ääressä.

Apu otti hiljaa käteni ja nukahti. Näin hänen oli rauhallisempi saada unta.

Mutta hetken päästä hän kävi levottomaksi.

Tällä kertaa hän houraili — vai oliko se vain minun ajatusteni heijastusta — en tiedä.

Kätköistä nousi kutsu, se kuului tulevan kaukaa, houkutteli sävelinä soiden. Askelten jyminä kaikui kuin kadun kivitykseltä. Me yhdyimme joukkoon ja nousimme kummulle. Sieltä näimme kaukaisia taloja, metsää, maita. Ah, se oli tuntematon, ventovieras seutu! Keskellä maisemaa kohosi järven ulapalla saari. Rannalla oli sakea, aseellinen miesjoukko, se tähtäsi, ampui, ja kaiku kertasi pamaukset saaresta saareen, rannasta rantaan, ja pauhua, pauketta kesti lakkaamatta, iskien minuun yhä kipeämmin...

Tuo näky haihtui, ja unimaailmaan vaipuneena näin syvyydestä nousevan valon. Kevät kohotti niitylle vuokkoja, keltakukkia ja orvokkeja, ja hyönteiset kiitivät vikkelinä niiden juurilla. Kukkea maa kutsui Apua — olimme lapsuuden aikaisella kesäsaarellamme, jossa uudistuivat monipuuhaiset leikit, kasvien ja itikkain pyynti, marjaretket. Hän eli kaikki uudestaan kuin näyttämöllä, valoisalla kummulla. Sitten alkoivat koulun monet tehtävät, velvollisuudet, tietojen kerääminen, kunnes vapaus toi ensi lemmeen ja

hän, se ainoa, unelmoitu, toi viileätä vettä polttaville jaloille ja kuiskasi: — Uhrisi on sinunkin annettava, se on rakkauteni vaatima ropo!

Samassa heräsin ja kuulin Avun äänen. Hän pyysi tulta. Kasvot hehkuivat, ja minä annoin hänelle virkistävää juomaa.

— Äiti, etkö luule minun jo voivan nousta? Pitäisi lähteä uudestaan, joka päivä on kallis. Heillä on liian vähän miehiä!

— Miksi niin?

— Uhrini minunkin on annettava, se on rakkauden vaatima ropo! vastasi hän.

— Oletko nähnyt unta? sain sanotuksi. — Nuo sanathan ovat samoja kuin...

— Olen. Se oli niin todellista.

— Kummallista...!

— Minä näen niin paljon, eikä se ole unta, sanoi hän vilkkaammin.

— Se on kuumetta, vakuutin hänelle.

En olisi tahtonut kiihoittaa hänen kuvittelujaan kyselyillä ja selityksillä, mutta mieltäni ahdisti epämääräinen pelko, kun olin tietoinen hänen ajatuksistaan ja tunne-elämästään.

— Mitä sinä voisit nähdä? Niinkö, että tajuat asioita ja tiloja? kysyin yhä levottomampana.

— En tiedä — ehkä, voisihan sen niinkin selittää. Minä jaksan jo paljoa paremmin, eikä jalkakaan enää kivistä. Ja siitä on minulla niin hyvä ja vapauttava tunne. Kaikenlainen kurjuus haihtuu minusta vähitellen, ja samalla hellittää levottomuuskin ja jonkinlainen tyhjiys, joka tässä vielä eilen pyöri ja kieri ympärilläni.

— Kyllä kai tässä nyt jokin pyörii ja kiirii, myönsin naurahtaen, hiukan vapautuneena painostuksesta.

— Nyt minulla on oikein hyvä lepoetki. Kun tarkasti torjun kaikki tuskan pistimet ja sinä avaat ylellisyyden ovet, menee kaikenlainen puutteellisuus ja köyhälistömaisyyys kauas tiehensä, ja kohtalo näyttää hiukkasen, edes pikkuriikkisen, runsaudensarveansa.

Hänen kasvoiltaan oli kuumeenhehku kadonnut ja silmissä kimalteli eloisampi pikku veitikka kuin ennen.

— Me taidamme kohta kyetä nousemaan.

— Minä olen ajatuksissani kyllä noussut jo monta kertaa, pukenut ylleni, astunut ulos kadulle, rientänyt sinne joukkoihin, joiden kuvittelen marssivan tästä ohitse. Siellä minä olen muiden mukana laulanut, huutanut!

Ja tosiaankin: hänen puhuessaan tuntui minustakin huone ahtaalta, ja ulkona, jossakin lähellä ja kaukana, kutsuttiin ja houkuteltiin joukkoon, mukaan, tuntemattomaan — epävarmaan, aaltoilevaan! Siellä oli rinta rinnan vieressä vaaraa vastaan, tähtitaivas yllä, maa ja sen povi vihreisenä turvana, ja tuskanhuudot häipyivät aukealla kentällä kuulumattomiin.

Ajatukseni eivät näin lentäneet mihinkään määrättyyn joukkoon, vaan kaukaisille Euroopan rintamille. Olimmehan niistä niin paljon lukeneet, olihan Apu pitkät Sotavuodet seurannut itäistä ja läntistä rintamaa piirustamalla laajoja, havainnollisia karttoja, joissa paikannimet oli tekstattu ja kunkin kansallisuuden liput neuloilla kiinnitetty näyttämään etenemistä ja peräytymistä. Koulusta tultua oli hänen ensi työnään aina ollut ahmia lehdet ja merkitä heti tapahtumat kartalleen neuloja siirtämällä, ja kun hän pääsi kertomaan ja mielikuvituksellaan värittämään luettua, syntyi siitä usein uskomaton ja samalla kummastuttavan todellinen sotahistoria, pojan rohkealla tavalla esitettynä. Taistelut ja eri sotaliikkeet esiintyivät niin kirkkaassa valaistuksessa kuin hänellä olisi ollut selkeänäköisyyden kyky niitä havaitsemaan. Mitä sanat eivät kyenneet ilmaisemaan, sen täydensi hänen silmiensä eloisuus, äänen, eleiden ja lapsellisen innostuksen välittömyys.

Hänen kauttaan olin saanut kuvan juoksuhautoista, elämästä niissä, hyökkäyksistä, suurista ponnistuksista, itse aseiden laadusta ja käyttötavasta, sotalaivoista ja vedenalaisista — kaikesta, mistä vain oli tietoja luettavana. Hän penkoi silloin, niinkuin jo pikku poikanakin, kaikkia sotakirjoja, mitä käsiinsä sai, oli silmänä ja korvana eikä rauhoittunut, ennenkuin pääsi omalla tavallaan joka asiasta selville. Hänen kauttaan oli koko perheellä sotänäyttämö oikeata elämystä. Se, mitä hänen lapsensielunsa ei voinut siinä — maailman suurimmassa murhenäytelmässä — tajuta, jäi itsekunkin

harkittavaksi.

Hän vain kertoi tosiasian kuin nähneenä. Ja hän näki luettunsa kuin suurennuslasilla ja kertoi esimerkiksi näin: "Kahdentoista tykin patteri on korkealla vuorella, salaisessa paikassa lähellä kaupunkia. Se lähettää sieltä pommejaan säännöllisesti, määrättyjen väliaikojen kuluttua: dum, dum, dum! Sen ulottuvissa on myös valkoinen talo vihannan puutarhan keskellä, ja ihmiset tulevat ja menevät siellä, luullen olevansa turvassa, koska se on hyvän matkan päässä kaupungista, yksinänsä. Mutta päällikön kaukoputki keksii sen sattumalta, ja kohta hän antaa käskyn. Dum, dum, dum, jymisee kirkkaassa auringon paisteessa, ja pian ovat valkoinen talo, sen vihreä ympäristö ja häärivät ihmiset raunioina."

Tämäntapaiset yksityispiirteet säilyivät elävinä lapsen mielessä, kunnes niiden yhteiskuva kerran oli nouseva hänelle tajuttavaksi, hänen oman ihmisystuntonsa herättyä.

Mutta aikaisemmin olisi sen herättäminen ollut tuskallista. Tiedän sen hyvin, sillä kerran unohduin puhumaan hänelle kuin ikätoverille.

Hän oli lukenut sodasta ja kertoi, esittäen kuvia vilkkaasti maalailevan tapansa mukaan. Niistä sain vaikutelman miehestä, joka oli taistellut vuosikausia rintamalla kärsien nälkää ja muuta epäinhimillistä kurjuutta, menettäen kaikki rakkaimpansa, ystävänsä ja toverinsa. Hänen ympärillään puhui kaikki hävityksestä, eikä enää ollut mitään elävästä luonnostakaan jäljellä. Kilometrittäin oli pommituksella kynnetty maata ja kuljettu penikulmia aina vain surmaten, tuhoten ja raiskatun. Vallanpitäjät ja käskyläiset olivat poissa, lakia ei toteltu eikä ollut. Oikeus ja totuusko? Kuka niistä välitti? Lähimmäiset...? Missä oli lähimmäinen? Hänellä ei ollut enää lähimmäistä. Kansa, oma maako...? Oi, ne kyllä olivat, mutta niistä ei ollut tälle ahdistetulle turvaa! Lyöty oli kaikki! Vain aurinko taivaalla näytti tietävän ja näkevän kaikki, paistaessaan kirkkaasti ihmisten hirmuisen vihan yllä.

— Mitä sinä luulet, lapsi, tuon miehen tunteneen? kysyin Avulta, tehtyäni hänen kuvistaan tämän yhteenvedon.

Hänen kasvoilleen nousi vähitellen kuin varhaisvanha surun ilme, ja hän tuijotti minuun kysyvästi.

— Niin, ajattelehan tuota sodan näyttämöä ja yksinäistä miestä, jolla uupuneena, kärsivänä, kuolevana on vain auringon valo jäljellä kaikesta, mihin hän on uskonut ja mille hän on työnsä elämänsä antanut. Kaikki inhimillinen ja ajallinen on hänet hyljännyt. Jos hänessä on kipinä jotakin muuta kuin pelkkää katoavaisuutta, niin etkö luule sen silloin heräävän hänessä eloon? Etkö luule hänen silloin alistuvan Ijankaikkisen edessä, vaikka olisi kuinka ylpeä?

Apu nosti molemmat kätensä kasvojensa eteen ja parkaisi — kuin nuorukaiseksi kehittyvä poika parkaisee karhean ja kimakan sekaisella äänellä.

Se tuli liian äkkiä, valmistamatta. Hän oli nähnyt ylivoimaisen, salamantapaisen välähdyksen oudosta maailmasta.

Hän itki ja meni yksinäisyyteen. Silloin hänen herkkyytensä oli minulle arvoitus.

Ja sitten tiesin hänen tuijottavan äänetönnä ja jännittyneenä suureen tuntemattomaan. Se ilmeni hänelle elämässä silloin tällöin kaukaisena välähdyksenä jostakin sanasta, käsitteestä, äkillisen tuskan piirteestä tai kauneusnäystä, soitosta... Mutta hän ei vielä voinut tuota hetkellistä pidättää, ei tempaista sitä pysyväisesti omakseen. Hänellä oli siitä kaikesta yhä edelleen vain aavistuksellinen tuntemus, ja se oli miellyttävä, hilpeä ja riemuisa. Se herätti hänessä kainoa kunnioitusta ihmistä kohtaan. Siihen yhtyi utelias ja välistä kiihkeä halu saada tietää, mitä ihmiselämä oikeastaan tarkoitti.

Nyt se oli ottanut hänet omaksensa. Apu oli tempaistu väkisin ja äkillisesti mukaan. Hän oli parkaissut tuskasta, mutta sitten kerännyt kaikki voimansa, jännittänyt ne kuin rautaiset lihaksensa vastaanottamaan iskuja, joita sateli tiheään.

Se pyhin ja salaisin, puhdas ja suuri, mitä hän omisti, painui syvälle sieluun, ettei saastuisi, loukkaantuisi väkivaltaisen ja ruman raivotessa.

Ja kun kärsimys ja kipu kävi ylivoimaiseksi, täytyi hänen käskystä väistyä tanterelta. Mutta kotona levätessä elpyi jälleen hänen oma minuutensa, kirkastui ensi kiirastulen kestettyään täyteen selvyteen. Hän näki nyt elämänsä päämääränä uhrin, näki itsensä sitä antamassa.

IX

Apu oli jo tointunut ja liikkui kaupungilla, lepäellen vain joskus päivällä. Hänen maltittomuutensa kasvoi samassa määrässä kuin voimatkin, ja palaaminen rintamalle oli hänen kiihkein toivonsa. Häntä pidättivät vain jotkut käytännölliset seikat.

Taju oli saanut määräyksen jäädä kotikaupunkiin hoitamaan tiedusteluasemaa, jolla oli monenlaisia tehtäviä. Vain välillisesti pääsimme aavistamaan sen salaperäisiä päämääriä, silloin kun Tajun oli pakko pyytää kotiväenkin myötävaikutusta oman henkilökohtaisen toimintansa turvaksi.

Meidän ajatuksissamme kaikki tuo oli kuin labyrintti, joka houkutteli ja peloitti. Sen varjoisilla käytävillä pilkahti valo vain sieltä täältä, luoden himmeää hohdetta pimeälle taustalle. Sen laajuus oli pelottava, ja nuoriso jakaantui kulkemaan siellä eri suuntia, sydän täynnä synkkää uhkaa.

— Eksymmekö? Mahdollisesti!

Hilpeä uskallus ohjasi yhä edemmäksi.

— Eksymme tai emme, yhtäkaikki, mars vain eteenpäin!

He uskoivat lujasti kohtalon Ariadnen jumalalliseen johtolankaan. Mikä oli se suuri uhka, se Minotauros, jonka pahaenteinen hengitys jo kosketti heidän kasvojaan? Miksi näytti siltä, kuin ei olisi ajassa ollut muuta kuin tuo yksi, yhä valtavammaksi paisuva punainen lippumeri, joka tulvi laajan rautatien täyteen kansanpaljoudesta pitkin valtakatuja, laulaen hymnejään, todistaen voimastaan?

Eivätkä he voineet selvittää ajatuksissaan enempää kuin todellisuudessakaan niitä tuskan ja taistelun syitä, jotka saattoivat heidät kaikki ponnistamaan voimiaan viimeiseen hengenvetoon saakka. He torjuivat annettuja iskuja, he valmistuivat työntämään yltään sen, mitä raaka voima edellään vyörytti. Mutta ajan arvoitus jäi odottamaan ratkaisuaan. Mikä oli pannut liikkeelle tämän lainehtivan punaisen meren?

Hetket, päivät, viikot olivat täynnä odotusta, ja maltiton jännitys valitti ja voihi ihmisissä kuin palotorven ääni maan uumenista nousseena. Siinä oli ajan tuska ääneksi purkautunut, ja sellaisena levisi sodan kauhu ympäri maan.

Ikäänkuin sen kehoituksesta kerättiin murha-aseita varastoihin ja kannettiin ainaisina seuralaisina salaa ja julki. Ja mitä kauemmin tätä uhkatilaa kesti, sitä luonnollisemmalta ja tutummalta se tuntui. Siitä kehittyi julma ja vallaton leikki luvattomalla ja turmiollisella tavalla, ja juuri siksi se oli niin houkutteleva. Nuori kansa leikki valtaa ja sotaa. Nosti vihan lipun siksi, että muutkin niin tekivät. Ampui omia kansalaisia, ryösti ja murhasi keskenänsä — koska muuallakin niin tehtiin. Ja kuitenkin oli kehityksen laki kaiken tämän johtaja.

Mutta kansat riehuivat kuin hyödyttömiin tuskiin tuomitut raivottaret...

* * * * *

Apu oli jo valmis lähtemään toisen kerran "harjoituksiin".

Tiesinhän varsin hyvin, mitä Pohjanmaalla odotettiin tapahtuvaksi, mikä hänet tällä kertaa kuten edelliselläkin vei kotoa.

Alistuminen on ainakin vaikeata, mutta myöntyä rakkaimpansa ehdottomaan päätökseen uhmata ylivoimaisia vaaroja, mennä — surman suuhun! Ja myöntyä pakosta, ilman vetoamista, ilman neuvottelua. Se on kova tuomio.

Jo aamulla varhain oli Apu laittanut kuntoon varustuksensa, mutta hänen sotilastodistuksensa, se pieni, rähjäinen paperilappunen, jonka hän oli tuonut mukanaan retkeltä, oli minun hallussani. Emme uskaltaneet sitä säilyttää kirjoituspöydän laatikossa, johon se ensin pantiin.

Apu vaati sitä minulta matkaansa.

— Etkö ymmärrä, että siitä koituu sinulle suuri vaara? Lähdethän muutenkin kovin myöhään, sanoin.

— Samantekevä. Minä tahdon ja tarvitsen sen!

Hän tarttui käteeni ja pakotti minut antamaan lappusen itselleen. Minä olin kuin pelkkä esine hänen käsissään, tahdoton ja voimaton.

Lähtiessään hän kuiskasi:

— Terveiseni Säteelle ja Siiri-tädille.

X

Ensimmäisinä päivinä Avun toistamiseen mentyä tuntui kotona toivottoman tyhjältä, kun Tajukin oli päiväkaudet poissa. Suurena lohdutuksena oli saada tavata ihmisiä, joille hän jotakin merkitsi, ja sen vuoksi menin juttelemaan Siirin ja Säteen kanssa.

— Meillä on ihan kädet täynnä, sanoi Siiri ommellen jotakin vihreää, kovaa vaatetta.

— Kuinka niin?

Siiri oli salaperäinen ja selitti hiljaisella äänellä:

— Me ompelemme sotilastarpeita, kudotaan sukkia...

— Siitä en minä ole mitään tiennyt, sanoin hämmästyneenä.

— Me annoimme Avullekin matkaa varten yhtä ja toista, lisäsi Siiri.

— Apu ei sanonut mitään.

— Eikö? Hyvä onkin, että se pysyy näin meidän kesken.

— Sinä näytät olevan koko sielullasi mukana, sanoin yhä enemmän ihmetellen, sillä Siiri oli muuten kaikkein maltillisimpia ihmisiä ja mielti aina tarkoin, ennenkuin antautui mihinkään uuteen.

— Enkö olisi, ja eivätkö kaikki ole? Meikäläiset, tarkoitan, vastasi hän katsoen minuun avoimesti.

— Minä tiedän niin vähän näistä puuhista, vakuutin yhä rauhallisena.

— Ja oikeastaan sinä voisit olla ylpeä, kun sinulla on kaksi poikaa antaa isänmaalle. Sinä olet totisesti rikas. Jos minulla olisi niitä pitkä rivi — kaikki antaisin! sanoi hän silmät loistavina.

— En luule voivani ylpeillä enkä ole niitä antanut ilomiehellä — olenko antanut heitä kumpaakaan. He itse päättävät, itse toimivat ja menevät. Minulla on tuskin mistään tietoa, niinkuin näet. Minulta on otettu...!

En voinut jatkaa antamatta ilmi tuskaani.

— Suuri rikkautesi. Älä huoli, tulee aika, jolloin siitä iloitset.
Apu tulee takaisin, sitä emme epäile, lohdutti Siiri.

— Hän siis kävi täällä?

— Niin, meillä oli oikein juhla, kun hän taas oli täysissä voimissa ja karaistunut vaaroja varten. Apu on jo miehistynyt, varmistunut, ja hänen koko ryhtiinsä on tullut enemmän rautaa. Vaikkei hän koskaan ole ollut mikään helläkoura, puhui Siiri.

— Mitä Säde sanoo?

— Säde tahtois mennä mukaan, jos vain olisi joku mahdollisuus!

— Et suinkaan sinä suostuisi?

— Miksikä en? Menisin itsekin ja ehkä vielä tarvitaan, ja varmasti tarvitaankin, kunhan joudutaan.

— Oliko Apukin sitä mieltä, että Säde voisi mennä mukaan? kysyin ihmeissäni.

— Ei, meillä oli siitä kinastelu. Hän oikein tuimistui ja hermostui, kun Säde puhui mieliteostaan päästä jollakin kulmalla sotilaita auttamaan. "Se on yksinomaan meidän tehtäväämme ja me kyllä selviydymme", sanoi hän varmallalla tavallaan.

— Missä Säde nyt on? kysyin.

— Hän kyllä tulee pian, meni vain noutamaan valmiita töitä. Minulla on niitä jo aika varasto.

— Ihmeellistä!

— Varsin luonnollista. Pitää olla valmiina, kun kerran tarvitaan. Sadat naiset ompelevat ja keräävät aineita. Saatpa nähdä! Tule katsomaan!

Hän vei minut suureen vaatekomeeroonsa, jonka avain oli hänen taskussaan, ja siellä näin röykkiön vöitä, olkalappuja, hattuja, säärystimiä, sukkia...

Se peloittava ja suuri, mitä olin pitänyt etäisenä uhkana, sai nyt entistä näkyvämmän muodon. Avun hahmo välähti mieleeni puettuna noihin merkkeihin: valkoinen nauha hatussa ja hihassa, sinivalkoinen lappu olalla, vyö ja siinä vihreä patruunasäiliö.

— Me olemme koetelleet näitä Avun pukuun, sanoi Siiri.

— Samoinhan minä juuri ajatuksissani yritin, myönsin punastuen.

— Ja sinä punastut kuin kaino tyttö, pilaili Siiri. — Eiköhän vain sydämesikin syki nopeammin?

Siiri painoi kätensä rinnalleni vallattomana ja riemuitsi saadessaan ilmi kiihtyneen mielentilani.

— Ja sinä tekeydyt vielä hiukan happameksi, vaikka olet mukana ja ihan ilmitulessa pelkästä innosta.

— Minä en vielä ymmärrä tätä. Se on niin uutta ja outoa. Minua peloittaa ja...

— Olisitpa nähnyt Avun niinkuin Säde ja minä, kun hän sotilaalliseen tapaan leikillään teki kunniaa. Täytyy myöntää, että hän on pulska nuorukainen.

— Lujatekoinen, sanoin vedet silmissäni, ja se hävetti minua. — Apua eivät voi kärsimykset nujertaa, ei muu kuin väkivaltainen kuolema...

— Mutta sankarina kaatuminen on kunniakasta. Pitäähän olla valmiina antamaan uhri! sanoi Siiri yhä innoissaan, jollaisena olin häntä harvoin nähnyt.

Samassa tuli Säde kotiin, mukanaan joku tuntematon nuorukainen kantamassa suurta myttyä. Siinä oli vaatevarastoa.

— Se karttuu joka päivä, sanoi Siiri. — Pian viemme sen keskussäiliöön.

Säde oli mielestäni kuin kasvanut ja kirkastunut. Hänen puhdasta ja hienoa ihoansa somisti heleänvihreä, kapea reuna kauluksessa, ranteissa ja vyössä.

Siiri teetti omat ja tyttärensä vaatteet hyvällä ompelijalla. Hänellä oli siihen varaa.

Säteen puvut olivatkin aina oikein somia ja näyttivät vaivattomilta. Siinä ei oltu yritetty, mutta kuitenkin onnistuttu. Pikku neitosessa oli sitä varmuutta, jonka kauneus suo. Hän puuhasi kotona kaikenlaista, soitteli ja lauleli, mutta kävi myös usein vieraisissa ja iloitsi elämästä toverien parissa, joita hänellä oli hyvin paljon.

Hän erosi kuitenkin huomattavasti muista tytöistä. Hän ei pyrkinyt olemaan ajan tavan mukainen — vapaa.

Se vapaus merkitsi sitä, ettei mikään saanut kovin hämmästyttää, tuntua uudelta ja oudolta, ja kuitenkin piti tavoitella rohkeaa ja ennen saavuttamatonta. Tämä vei elintavoissa liioitteluun, jolle annettiin vapauden nimi. Tosin se ei merkinnyt lankeemusta eikä edes kompastusta. He säilyttivät puhtautensa, ja sehän juuri olikin tuon pyrkimyksen voimana, mutta he joutuivat vaaraan paljastaa pelkästä uteliaisuudesta ja uhkamielestä sellaista, mikä kuuluu vain rakkaudelle salaperäisenä viehätyksenä.

Säde osasi vielä ihaila ja ihmetellä, nauraa raikkaasti, eikä aina muistanut kaikkia seuraelämän peitteleviä temppuja. Hän oli rakastettava lapsi.

Vai olinko minä puolueellinen, koska Apu piti hänestä, jopa niin paljon, että se olisi riittänyt koko elämäksi.

Kärsimys oli jo herättänyt Avun sitä tajuamaan. Säde ja hänen sydämensä uinui vielä. Se tuotti minulle tuskallista pelkoa Avun puolesta. Uinuva voisi herätä jonakin päivänä, jolloin Apu ei olisikaan hänen läheisyydessään, ja silloin...

Niin, silloinhan Avun pitäisi jaksaa "sekin uhrata".

Hän sanoi sen kerran, mutta kuinka paljon noihin sanoihin mahtuu, sitä on turha yrittää kuvata. Kuinka monta vuotta, kuinka monet kerrat loputtoman kaipauksen huokaus pusertuu sydäimestä, kuinka raskaana se tuska elämän lennossa painaa siipiä, kuinka tyhjältä tuntuu itse menestyskin, ellei se ainoa, jota on toivonut, ole sitä jakamassa! Ja kuinka tyhjänpäiväistä on ponnistelu vaikeuksia voittamaan, ellei ole tuota rakasta päämäärää, tuota yli ymmärryksen käyvää suloisuutta levittämässä taikaharsoaan elämän kierouden ja rumuuden ylle!

Ja juuri Avulla oli taipumus lumoutua ja sen siipien suojassa antautua elämälle, työlle ja kaikelle taistelulleen. Hän tarvitsi sitä enemmän kuin Taju, se oli hänelle elämän ehto. Ja siksi sydämeni vapisi hänen puolestaan.

Säde jutteli uusista puuhista seuralaisensa kanssa, joka kertoi meille kaikesta, mitä hänen tiedossaan sattui olemaan, ja lisäksi omia arvelujaankin. Näin paljastui moni piilopaikka, arvoituksellinen seikka.

— Kiitoksia avomielisyydestänne, sanoin erotessamme, — mutta älkää kertoko muualla. Me jo pelkäämme, jos jotakin sattuisi... Ja tällaisena aikana sattuu melkein säännöllisesti juuri ilmituloa ja ilmiantoa, petosta ja väkivaltaa.

— Olenko tehnyt väärin? huudahti nuorukainen hätkähtäen.

— Ette, ellei ole kielletty kellekään puhumasta.

— On kielletty kelle on kielletty. Emmehän me koskaan erehdy kertomaan syrjäisille, vakuutti Siiri tynnyttäen.

— Mikä ero Tajun ja tämän herttaisen pikkumiehen välillä! sanoi Siiri nuorukaisen mentyä.

— Hän lienee Tajun lähettejä. Pelkään, ettei Taju oikein tunne sitä poikaa.

— Ole huoletta. Nuo tiedot olivat vanhoja, ja piilopaikat ovat jo muuttuneet, vastasi Siiri.

— Mistä sinä tiedät? kysyin ihmeissäni.

— Minulla on ollut tekemistä niissä asioissa.

— Tietääkö Taju?

— Totta kai, sillä hänen kauttaan käyvät tiedustelulangat, annetaan varoitukset ja vartioidaan. Ja paljon muuta.

Siiri nauroi hilpeästi ja alkoi laskea Tajusta pilaa.

— Siinä on kerrankin poika, jonka suu on lukossa. Häneltä ei saa millään keinolla kuulla mitään, ellei hän itse näe hyväksi. Hän ei unohdu löpötteleämään.

— Mutta sehän on vain ansio! huudahdin tyytyväisenä. — Mihinkä se sellainen veisi, jos kaikki...

— Minä en tahtoisi tietää sellaista, mitä ei saisi kellekään kertoa, sanoi Säde.

— Ei, lapsi kulta, se synkistää elämää, sanoin viehättyneenä Säteen kirkkaasta ajatustavasta.

— Mutta eihän Taju ole synkkä, naureskelee aina ja ivailee, väitti Säde.

— Taju on sellainen luonnostaan. Hänelle on helppoa, mikä muille olisi vaikeata, sanoin.

— Taju on syntynyt diplomaatiksi, huomautti Siiri leikillään.

— Herra ties!

— Miksi Apu on syntynyt? kysyi Säde lapsekkaalla tavallaan.

— Sankariksi! huudahti Siiri vilkaisten minuun.

— Taivas varjeltoon, sanoin ehdottomasti säpsähtäen. — Se olisi liian paljon ja kuitenkin liian vähän.

— Meidän aikamme etuoikeutta! vakuutti Siiri.

— Etuoikeudet velvoittavat niin paljon.

— Apuhan on valmis uhraamaan vaikka henkensä! sanoi Säde pikkuvanhasti, ja pieni nykäys pään

ylväästi kohotessa ilmaisi hänen ihailuaan.

— Niin, oman henkensä uhraamaan, ottamatta kenenkään muun! myönsin hiljaa.

— Sodassa se on mahdotonta, sanoi Siiri.

Minä en voinut vastata mitään. Mieleeni laskeutui raskas paino. Apu oli siis täälläkin jätetty — uhrattavaksi. Enkä voinut nousta sitä vastaan, loukkaamatta Avun oikeuksia, ehkä katkomatta siteitä ja helliä suhteita.

Olihan Apu itse jättänyt minut epä tietoiseksi, kieltänyt aikaisemman vakaumuksensa. Samassa muistui mieleeni, mitä Apu oli sanonut Säteen kammosta tappaa ihmisiä.

— Säde, eikö sinusta ole julmaa, kun ihmisten pitää kaatua?

— On, se on hirvittävä. Sitä ei voi ajatella, vastasi hän vaistomaisesti torjuen sellaista mielikuvaa.

— Sinähän tahdoit mennä mukaan.

— Niin, minäkin tahtoisin auttaa. Ja Apu sanoi, ettei yhtään peloita, kun on kaiken aikaa menossa ja kovassa työssä. Silloin unohtaa vaarat ja vastuksetkin.

Hänen vetoamisensa Apuun voitti minut täydellisesti.

— Sinun työsi sodassa olisikin yksinomaan itsesi uhraamista ilman ristiriitaa ja syyllisyyden taakan ottamista hartioillesi.

— Kuinka niin? kysyi Säde viattomasti.

— Eihän sinun tarvitsisi ampua tai tehdä muuta sellaista. Läsnaolosi innostaisi.

— Minä olisin kuitenkin mukana! huudahti hän.

— Ja se antaisi taistelijoille uutta rohkeutta. Se on totta. Sinulle tulisi silloin myöskin edesvastuuta, sanoin enkä voinut olla tarkkaamatta, herättäisikö se Säteessä mitään ajatuksia.

— Ja kunniakaan voitosta! jatkoi Siiri puuhatessaan vaatteiden järjestelyssä.

— Mutta se voitto toisi mukanaan myös korvaamatonta vahinkoa! sanoin empien.

Siiri katsoi minuun hämmästyneenä.

— En ymmärrä vähääkään! huudahti hän.

— Aseet osuvat omaan kansaan, ja loppujen lopuksi kansa ei ole kahtia jaettava, se on yksi.

— Tällä hetkellä ei voi tinkiä, sanoi Siiri.

— Ja jälkeensä tulee tilitettäväksi satakertaisesti.

— Sinä taidat olla hiukan punainen, virkkoi Siiri vakavissaan, ja Säde loi minuun hämmästyneen katseen.

— En tiedä, ihmisystuntoni ja kansallisuusvaistonni tuo suuhuni sellaisia sanoja.

— Jaa, jaa. Ihminen tulisi rikki revytyksi, jos kaikkia vaistojaan tottelisi, vastasi Siiri maltittomasti.

— Sinä siis kuitenkin uskot minua.

— Tietysti, mutta eihän se kelpaa nyt.

— Uhrin pitää siis ottaa ja antaa, niinkö? kysyin, ja tuskani vei voiton äänen varmuudesta.

— Pelkäätkö poikiesi puolesta?

— Kysymyksesi on luonnollinen, vaikka siitä voisi loukkaantua.

— Eihän sen tarvitse olla loukkaus, jos omatuntosi on kirkas, sanoi Siiri hymyillen säälivästi.

— Jos pelkäisinkin poikieni puolesta, ei se ole oikeastaan minun vallassani. Suhteessani heihin on olemassa salaperäinen vaisto, johon olen oppinut luottamaan vuosien kuluessa. Toistaiseksi olen rauhallinen.

— Mitä se on? kysyi Siiri kummastellen.

— Eihän sitä voi määritellä. Se on mielialoja, jotakin alitajunnan ohjaamaa yhteyttä eikä aina sitäkään. Minä tunnen heidät itsessäni ja elän heille kaikesta sielustani ja mielestäni, niinkuin sanassa sanotaan. Ja kun nainen on ihan täydellisesti jonkun tunteen vallassa, lienee joku viisas sanonut, silloin hän näkee asioita edeltäpäin.

— Hm, merkillistä, ja siihen sinä luotat.

— Se tunne on kasvattanut ja opastanut minua luottamaan itseeni. Mutta mitä siitä! Eihän nyt ole puhe pojistani ja minusta. Yksi perhe ei paljoa paina.

— Kukin on kuitenkin itseään lähinnä, myönsi Siiri tuijottaen miettiväisenä eteensä, vaatemytty polvillaan.

— Niin, mutta se tieto ei toisi minulle lohtua, että tuhannet surevat samoin. Se vain suurentaa onnettomuutta.

XI

Suuret tapahtumat seurasivat toistensa kintereillä. Maailmansota oli joutunut ratkaiseviin vaiheisiinsa, ja jännitys piti mieliä yhä vallassaan. Voimat herpaantuivat joka puolella, vaikka sotahirviö pärskyttikin myrkkyään, ollen itse lähellä loppuaan.

Isänmaamme kohtalo oli vielä ratkaisematta, ja pääkaupungissa oltiin täysin epätietoisia tulevaisuudesta. Valkoisten rintama oli Vilppulassa ja pysyi siellä yhä. Millä voimilla ja kuinka kauan siellä voitaisiin taistella, se oli hämärää meille, joiden pojat olivat mukana sodassa.

Punaiset saivat aseita venäläisiltä ja ottivat heiltä oppia sodankäynnissä. Mahdollisuudet olivat heidän puolellaan — miksi ei siis onnistuminenkin?

Nälkä oli kaikkialla maassa kuitenkin ylin herra ja pakotti vihankin alistumaan. Me aseettomat valkoiset ja punaiset seisoimme loppumattomissa jonoissa ruoka-annoksiamme tavoittamassa. Se liitti onnettomuustoverit yhteen kuin eksyneet lapset metsässä.

Kansan sydän oli sairas. Sen tuskat yltyivät raivoksi ja murhanhimoksi, kunnes verta vuoti virtanaan ja kaatuneita oli jo tuhansittain kautta maan.

Voi, mistä tämä vaino, tämä viha!

Elävästi muistui mieleeni se aika, jolloin kantaen Apua vielä rintani alla kävin suurissa työväen kokouksissa. Siellä kalahtelivat sanat kovina ja särmikkäinä yhteiskuntarakennetta vastaan kuin painavat kivet, niitä sinkoili elämän teille, ja nyt saimme nähdä niistä kasaantuneen vaarallisia, korkeita rökkiöitä. Ne sortuivat niiden päälle, jotka niitä lähinnä vartioivat, samoin kuin niidenkin, joiden oli määrä raivata ne pois. Samalla ne kaatoivat ympäriltä kaiken mädän ja lahonneen, mikä ei kestänyt uuden ajan painoa, vaan oli ohimenevänä tuomittu väistymään antaakseen tilaa uudelle ja elinvoimaiselle.

Päivä liittyi päivään, ja entisyys suli nykyisyyteen. Tuntui kuin vielä eilen olisin ollut noissa kokouksissa salaperäisen voiman sinne ajamana ja aika olisi odottanut meitä hetkisen, kunnes kaikki täytyisi ja Apu voisi käydä hänelle määrättyä latua.

Olinko nyt yhtä valmis kuin silloin antamaan uhrini?

Oi en, tuhat kertaa en! Miksi en?

Silloin en tiennyt, kuinka paljon elämä vaatii työtä, tuskaa, kärsimystä ja pettymystä. Nyt sen kaiken tunnen, ja omani ovat siksi minulle rakkaat, tuhatkertaisesti kalliit. Apuni ei ole vain mahdollisuus, hän on nyt itse elämän täyttymys, ja minun elämäni työ on hänessä ja hänen kauttaan. Jos hänet menettäisin...! Saisinko panna ehtoja? En, olinhan aseeton, toivoton. Vain armollinen sattuma voisi pelastaa. Ja niin koetin pysyä levollisena.

Odotin Avulta kirjettä, jota ei koskaan tullut. Mutta eihän kukaan muukaan saanut, Pohjoiseen menneet olivat saavuttamattomissa.

Viikot vierivät, alkoi jo tulla kevätpuoli. Sitten eräänä päivänä tuotiin viesti: Apu oli Viipurissa vankina.

— Kuinka hän on voinut sinne joutua? kysyi Heikki sanantuojalta. — Eiväthän punaiset jätä vankeja henkiin.

Sitä viestintuoja ei tiennyt, oli vain sattumalta nähnyt Avun vankilassa käydessään, ja koska hän tunsi hyvin meidän perheemme, ei hän tahtonut jättää ilmoittamatta. Apuahan ei saanut puhutella eikä uskaltanut antaa ilmi olevansa tuttava, sillä Apu oli ollut kovin salaperäinen ja tuskin vilkaissut häneen.

— Sepä on merkillistä, ihmetteli Heikki.

— Minä menen Viipuriin, päätin heti.

— Se voisi olla vaarallista. Avun salaperäisyys jo viittaa siihen, sanoi Heikki.

— Ei se mitään vaarallista ole, äiti menee vain, kehoitti Taju. — Viipurissa käy valkoisten vankien olo pian hyvin kuumaksi, kun rintama lähenee kaupunkia ja punaiset joutuvat saarroksiin.

Aloin valmistella matkaani maltittomalla kiireellä. Hankin punaisten leimalla varustetun passin ja mainitsin syyksi erään sukulaisen sairastumisen Viipurissa.

Ennen lähtöäni menin tapaamaan Siiriä.

— Onko Apu vankina? Sehän on kummallista! huudahti Siiri. — Hän lähtikin täältä liian myöhään. Taisivat siepata jo matkalla kiinni. Samalla tavalla kävi niiden, jotka koettivat Tampereen kautta pohjoiseen, ja Apu sanoi yrittävänsä päästä ensin Lahteen.

— Me emme kotona tiedä. Viestintuoja ei saanut häntä puhutella, oli vain sattumalta nähnyt.

Säde oli tullut toisesta huoneesta kuullessaan meidän puheemme.

— Onko Apu vankina? tiedusti hän eloisalla tavallaan. — Voiko hänestä sitten tulla upseeri?

— Pitäisikö Avusta tulla upseeri? kysyin ihmeissäni, sillä se mahdollisuus ei ollut vielä juolahtanut mieleeni.

— Tietysti pitää, ja vähintään luutnantti, intoili Säde.

— Oletko pahoillasi?

— Apu olisi niin hyvin sopinut upseeriksi, vastasi hän.

— Kuka on sanonut, ettei hän vielä voi saada ylennystä. Syyt vangiksi joutumiseen voivat olla monenlaiset, lohdutti Siiri.

— Pian saatte kuulla, mitä Avulle on tapahtunut. Aion huomenna matkustaa häntä katsomaan.

— Pääseekö sinne? kysyivät Siiri ja Säde samalla kertaa.

— Sain ainakin passin, ellei matkalla tie pystyyn nouse.

— Niinkin voi käydä. Helsingiläisiä jätettiin hiljattain Lahteen ja teljettiin koko vuorokaudeksi pieneen koppiin, jossa he olivat vähällä tukehtua. Joku punainen toimitti heidät sitten pääkaupunkiin takaisin, kertoi Siiri.

— Kyllä minä aion päästä Viipuriin vaikka kävellen! huudahdin ja tunsin matkahaluni kiihtyvän.

— No, sinä nyt menet vaikka mistä! kehui Siiri. — Ja kyllä minäkin sinun sijassasi menisin.

— Kiitos, sinä annat minulle rohkeutta.

— Äiti, onko meillä vielä oman puutarhan omenia? Apu piti niistä kovasti, sanoi Säde.

— Tietysti me lähetämme, ja täti vie ne nyt heti mukanaan, ettei vain unohdu, vastasi hänelle Siiri.

— Täti sanoo terveisiä, että Avun pitää laittautua tänne ja ajaa punaiset pois, sanoi Säde.

— Tappaa lohikäärme ja saada prinsessa ja puolet valtakuntaa. Eikö niin?

— Sitä ei saa tietää, ennenkuin lohikäärme on voitettu, vastasi Säde nauraen.

— Tuskinpa ne päästävät Apua irti, epäili Siiri.

— Sehän siinä onkin pulmallista. Tajua sanoo käyvän vaaralliseksi viipyä Viipurissa, kun itäinen rintama painuu sinne päin.

— Kunhan vain saisit hänet kotiin! huokasi Siiri levottomana.

— Ainakin voin hankkia hänelle ruokaa, ettei tarvitse nälkää nähdä, ja muuten viivyn siellä pari päivää lohduttamassa, sanoin.

— Jos lasketaan katsomaan, lisäsi Siiri, — mutta jos he ottavat sinutkin kiinni.

— Mitä he minulla tekisivät? Ja sitäpaitsi, eiväthän he ole vanginneet naisia. Jos olisin edes poliittinen henkilö!

— Onnea matkallesi ja Avulle terveiset.

— Minulta myös, lisäsi Säde.

— Niistä Apu kyllä tulee onnelliseksi, vastasin rohkaistuneena heidän ystävällisyydestään.

* * * * *

Matka tuntui seikkailulta heti junaan päästyäni. Ihmiset olivat kaikki levottomia, peloissaan matkan keskeytymisestä ja omiensa luo pääsemisestä. Useimmat olivat kuin eksyneitä pyrkimässä mikä vanhempiensa luo, mikä etsimään lapsiaan, mikä kuolinvuoteelle. Aina oli jokin äärimmäinen hätä painamassa.

Perin hämmästyin, kun eräs tuntematon mieshenkilö puhutteli minua nimeltä ja kysyi, minne olin menossa.

— Viipuriin, vastasin. — Mutta kuka te olette?

— Entinen oppilaanne. Tietysti ette enää tunne, kun siitä on kohta jo kaksikymmentä vuotta, vastasi hän.

— Kasvot ovat tutut, nimi on unohtunut.

— Eihän ole tarpeellista sitä tietää, sanoi hän.

Me puhelimme ajan surkeudesta, ja vähitellen kävi selville, että hän oli vielä äskettäin ollut sosialistien edustajana.

— Miksi rouva nyt Viipuriin matkustaa? kysyi hän kuin olisi aavistanut huoleni.

— Poikani on siellä punaisten vankina.

— Pulmallinen juttu. Onko hänet otettu kiinni ase kädessä? tiedusti hän hiljaisella äänellä.

— Matkalla, vastasin arviolta.

— Oliko hänellä papereita? kysyi hän vielä.

— Oli, tulin hätäisesti sanoneeksi, ajatellen vaarallista sotakoulun paperia, mutta heti kuitenkin muistin, että Apu oli hankkinut työtodistuksen, jossa sanottiin hänen olevan menossa Raudun asemalle sementtitoihin. — Hänellä oli työtodistus, jonka hän sai Raudun asemarakennuksen urakoitsijalta. Hänellä on määräys johtaa siellä töitä. — Ei siis aseissa...?

— Ei! vakuutin umpimähkään.

— Hänet voisi siinä tapauksessa ehkä vapauttaa, sanoi tuttavani.

— Voisiko? huudahdin riemuissani, ja kyyneleet nousivat ilosta silmiini.

— Enhän minä varmasti voi mitään sanoa, kun olen siviilihenkilö enkä kernaasti puutu sotilaallisiin asioihin.

— Ehkä siitä ei sentään tulisi teille ikävyyksiä.

— Ei, kyllä minä yritän, ja vaikka vielä olisikin vaikeuksia, ei se minua tässä tapauksessa estäisi.

— Olen tosiaan hyvin kiitollinen, teidän apunne tulee minulle kuin kohtalon kädestä.

— Harvoinhan sitä elämässä sattuu niin paikalleen, että hyvät työt palkitaan, sanoi hän hymyillen.

— Minun hyvät työni lienevät hyvin vähäpätöisiä.

— Henkisen työn suuruutta on vaikea mitata, vastasi hän.

Viipuriin tultuamme hän otti matkalaukkuni ja kantoi sitä. Ovet aukenivat meille selkoselälleen, ja punaisten selkä oikein sivutse kulkiessamme. Tulin perin uteliaaksi tietämään matkatoverini nimen.

— Ette sanonut nimeänne, huomautin hänelle.

— Eihän se mitään merkitse, sanoi hän hymähtäen. — Ajuri vie teidät ystäväenne asuntoon. Minä olen antanut määräyksen, lisäsi hän, nosti lakkiaan ja astui kiireisesti poikki raitioradan.

Hän oli kaikesta päättäen merkkimies, ja minussa vahvistui yhä se toivo, että Apu pääsisi vapaaksi. Ystäväni kotiin saapuessani olin melkein iloisella mielellä.

— Oi, sinä vanha Maija, taaskin me tapaamme toisemme sodan merkeissä, huudahdin eteisessä, päästyäni onnellisesti sisälle ja tavattuani hänet kotona.

— Tiedätkö, minä olen sinua odottanut, ihan maltittomana kaivannut. Näin unta, kuuletkos, että tulisit. Ja minä näen usein sellaisia tosiunia, tiedäthän, vallan erikoisia. Ja kun Apu nyt on täällä...

— Rakas, kuinka poika jaksaa? Ja kuinka sinä tiedät? Oletko nähnyt?

— Tu, tu, tuu, älä kaikkea yhtäikaa kysy.

— Kun minä olen niin onnellinen ja riemuissani.

— No, noo, älähän nyt nelistä, ylämäessä sitä vielä ollaan, lauhdutti Maija.

Hän on entinen koulutoveri, opettajatar, ja pääkaupungissa käydessään hän tavallisesti asuu meillä.

Kerroin hänelle junassa sattuneesta kohtauksesta ja kysyin, tunsiko hän sellaista miestä.

— Ei ole kunnia..., vastasi hän, — eikä niihin herroihin voi luottaa.

Intoni ja iloni oli kuin tyhjää unta, ja uusi levottomuus palasi entistä pahempana.

— Onko Apu siis vaarassa? kysyin. — Tiedätkö mitään?

— Koko kaupunki tietää ja puhuu, mutta hiljaa.

— Avustako?

— Kaikista vangeista meillä on tieto. Minä olen erikoisesti huolehtinut juuri Avun asiasta.

— Oi, kiitos!

— Älähän nyt hätäile. Ei pojallasi tällä kertaa ole pahaa vaaraa.

— Entä ruoka ... saako hän sitä vankilassa?

— Sielläkin, niin että juuri eläisi, mutta minä olen lähettänyt hänelle säännöllisesti.

— Kuinka kiltti sinä oletkin, Maija kulta!

— Ei minun kiltteyteni ensi hädässä paljoa auttanut. Se oli totisesti tärisyttävää.

— Onko ollut selkkauksia?

— Vielä häntä kysyt. Maltahan nyt, niin saat kuulla. Se on pitkä juttu. Noin kymmenen päivää sitten olin siellä aseman puolella ja satuin näkemään Avun astuvan suorana ja kalpeana kahden pistinniekan välissä. Hän oli muuttunut: laiha, huulet yhteen puristetut ja uhma katseessa, mutta astuma oli sama kuin Avulla aina, joustava, ylpeä kuin antiloopilla. Se oli varmasti Apu. En kyennyt sillä hetkellä ajattelemaan enempää, seurasin vain jäljestä poliisilaitokselle, kylmään kellarikerrokseen, jonne poikaparka vietiin. Minä en voinut mitään, vahti ajoi tylysti pois. Hädissäni menin entisen vankilanpapin puheille ja pyysin häntä ottamaan asiasta selvää.

— Mikä onni, että tunsit hänet.

— Pastori tuli samana iltana kertomaan, että Apu oli herra Ylänteen kanssa, joka oli vasta vangittu, samassa kellarikerroksessa. Siellä he vartijan kanssa yksissä puuhin lyhentelivät seinältä punatakkisten elämää. Niitä kuului siellä olevan ihan sileänään.

— Huh, ja Apu...!

— Poikasi oli kovin huolissaan erään paperilappusen vuoksi. Se oli jäänyt tavaroiden joukkoon.

— Voi, se onneton sotakoulutodistus! huudahdin, ja uusi pelko nousi kaameana sydäntäni ahdistamaan. — Missä se nyt on?

— Hän keksi kyllä keinon saadakseen sen haltuunsa. Uhkarohkea poika!

— Mitäs luonteelleen voi, sellainen hän on aina. Kuinka hän...?

— Herra Ylänteen rouva toi vankikoppiin ruokaa joka päivä, ja Apu kysyi tarkastettiin häntä. "Ei suinkaan, miksi niin?" kysyi rouva Ylänteen. Sitten Apu kertoi pelostaan, ja rouva Ylänteen lupasi ottaa paperin mukaansa pois vankilasta. "Mutta millä keinoin tuon paperin saamme tänne?" sanoi herra Ylänteen.

— Apu oli sitten lyöttäytynyt juttusille vahdin kanssa ja pyytänyt saada tavarainsa joukosta erään kirjan. Hän oli mukamas lapsena oleskellut Amerikassa monta vuotta, ja siksi hän nytkin kuljetti mukanaan matkalukemisenä englantilaisia romaaneja. Ja vahti oli niin yksinkertainen, että lähetti noutamaan Avun kaikki tavarat hänen koppiinsa.

— Jännittyneinä he tutkivat sitä kirjaa, jonka päällyslehden ja kannen väliin Apu oli pistänyt vaarallisen paperinsa, ja siellä se vielä oli tallella. Seuraavana päivänä rouva Ylänteen vei sen povessaan kotiinsa.

— Se vaara on siis vältetty. Ajattele, jos se olisi joutunut punaisten käsiin!

— Apu olisi varmasti ammuttu, sanoi Maija. — Minä vain pelkään sittenkin sitä paperia, jos juttu tulee punaisten korviin, sillä joka puolellahan siitä seikkailusta puhutaan. Eihän rouva Ylänteen ole voinut pysyä vaiti.

— Meidän pitää käydä häntä tapaamassa.

— Ensi työksemme, varmistui Maija. — Jos olisin uskaltanut hävittää sen paperin, olisin jo aikoja... Ylänteen kotia pidetään silmällä, ja tarkastus voi tapahtua koska tahansa.

Me menimme heti samana iltana tavoittamaan rouva Yläntettä ja saimme levottomuutemme aiheen käsiimme. Se oli hyvin näkyvällä paikalla, valokuvatelineen välissä pöydällä, ja pilkisti esiin houkuttelevalla tavalla. Me poltimme sen juhlallisesti uunissa ja palasimme rauhallisempina Maijan kotiin.

— Sinä et voi aavistaa, missä jännityksessä minä olen nämä viimeiset kymmenen päivää elänyt, sanoi hän.

— Onko vielä jotakin vaarallista? kysyin uudestaan levottomana.

— On ollut — paljon. Seuraavana päivänä meni pastori jälleen Apua tapaamaan mainiten hänen nimensä. Siellä vastattiin, ettei ollut ketään sennimistä. "Työmies Rantanen on tuotu tänne eilen, ja hänet on jo tuomittu. Ensi yönä se pannaan täytäntöön", selitettiin lisäksi. "Viekää minut hänen puheilleen", pyysi pastori.

— Ihmeellistä! Mitä se merkitsi? kysyin kauhuissani.

Pastori vietiin työmies Rantasen ja Ylänteen huoneeseen. Työmies Rantanen oli juuri Apu.

— Kuinka sellaista voi sattua?

— Apu oli antanut heille sennimiset paperit.

— Voi taivas? Miksi?

— Hän oli aluksi pelännyt tuon sotilastodistuksensa vuoksi, ja sitäpaitsi hänellä lienee ollut jokin muu syy salata nimensä. Kenties hänelle on sattunut joitakin seikkailuja matkallaan itäistä rintamaa kohti.

— Kerro nyt pian! Minä tuskin uskon, että Apu on pelastunut.

— Pastori kertoi sitten työmies Rantasen tuomiosta vahdin läsnäollessa. Silloin Apu oli aluksi hämmentynyt, mutta pian vetänyt esille toiset paperit matkatavaroista, jotka hän juuri oli saanut haltuunsa. Niissä oli hänen passinsa, työtodistus ja valokuva. "Tässä on totuus", sanoi Apu, "eikä miestä

toki väärällä nimellä ammuta".

— Vahti oli silloin kohta lähettänyt ilmoittamaan asianomaisille. Mutta pastori ei luottanut siihenkään. Hän vartioitsi ulkopuolella koko yön, kävi vain pikimmältään minulle ilmoittamassa.

— Voit kuvitella mielentilani sinä yönä. Luulin kuulevani laukauksia. Ja Apu, ihan sellaisena kuin olin nähnyt hänet pistinniekkojen saattamana, oli edessäni, seisten ammuttavana.

— Voi voi, kuinka se selvisi?

— Pastori tuli aamulla varhain tänne ja kuiskasi minulle ovelta: "Pelastettu!" Samassa lysähdin polvilleni, ja pastoriparka sai hoidella minua, vaikka itse oli viluissaan ja nälissään, ääni ihan käheänä.

— No kuinka se oli selvinnyt se Avun asia?

— Hm, punaiset ovat suuria lapsia, julmia ja herttaisia, aina kuinka sattuu. Tuomio oli peruutettu ilman muuta, ja ne Rantasen paperitkin jäivät penkomatta. Ei edes kysytty, mistä ne oli saatu. Apu oli vain nauranut ja sanonut vahdille: "Taisin kiireessä kietaista ylleni väärän takin, ja sen taskusta te sitten ne otitte."

— Sitten Apu oli noilla papereilla sytyttänyt savukkeensa ja antanut vahdille koko laatikollisen.

— Onko sillä raukalla ollut rahaakaan?

— Minäkö häntä siellä nyt rahatta pitäisin, sellaisessa loukussa? sanoi Maija.

— Voi sinua, rakas, vanha Maija, sinä olet kärsinyt ja huolehtinut kuin omasta pojastasi.

— Kun ei minulle ole omia annettu, eikä se oikein lyö yhteen tässä vanhanpiian säädössä, niin sitä hanakammin sitä menee vaikka tuleen tuollaisen rakkaan pojan puolesta.

— Minä vain toivoisin, että maailma olisi täynnänsä tuollaisia Maijoja. Silloin ei koskaan sodittaisi. Entä se pastori ... milloin ja missä saan häntä kiittää?

— Ehditäänhän tässä.

Näin paljon olin kuullut ja elänyt heti ensimmäisenä iltana Viipuriin tultuani. Apu oli muutettu lyseolle pian sen jälkeen kun tuomio peruutettiin, ja hänen huonetoverinsa, herra Yläne, oli päästetty vapaaksi.

Aamulla menin palvelijan mukana ruokaa viemään, ja suuri oli Avun hämmästys, kun hän näki minut.

— Mistä te kotona tiesitte? kysyi hän hiukan levottomana.

Vahti oli aina kolmantena puhellessamme, niin etten voinut kertoa, kuinka asian laita oikeastaan oli.

— Sinä näytät taas kasvaneen, ja leuassasi taitaa jo olla vähän parranhaivenia, vaikka ihosi on vielä niin hieno kuin mamselleilla, juttelin naureskellen, enkä ollut tietääkseni hänen kysymyksestään.

— Niin, täältä puuttuu parturi, vaikka muuten eletään herroiksi, vastasi Apu, yhtyen leikilliseen sävyyni.

Puhuimme vielä yhtä ja toista hänen voinnistaan toivoen, että vahti edes hiukan poistuisi, mutta hän pysyi kaiken aikaa lähellä. Samanlaista oli niinä kolmena päivänä, jotka viivysin Viipurissa.

Yritin kyllä käydä punaisten virastoissa saadakseni Avun vapautetuksi, mutta mitään selkoa en mistään saanut. Kaikki oli sekamelskaa.

Minussa kyti kuitenkin se toivo, että salaperäinen ystäväni voisi jotakin vaikuttaa, mutta en puhunut siitä Avulle. Jättäessäni hänet olin sentään toivehikkaampi kuin uskalsin näyttää.

Kotiin tultuani kerroin seikkailuni, jonka hyviin tuloksiin ei osattu luottaa. Mutta kovinpa Heikki ja Taju hämmästyivät, kun Apu äkkiä ilmestyi muutamia päiviä myöhemmin kuin minä.

Pistinniekat olivat saattaneet häntä Helsingin punaisten tutkintovankilaan asti ja jättäneet hänet papereineen sinne, tuomittavaksi kotipaikkansa vallankumousoikeudessa. Apu sai ehdollisen vapauden, kunnes hänen asiansa jonkun päivän kuluttua tuli esille, ja silloin hän pääsi ihan vapaaksi.

Koko viikko oli ollut kuin unta, eivätkä minua enää hämmästyttäneet Avun kertomukset valkoisen armeijan etenemisestä eri rintamilla. Hän puhui katkonaisesti, kuin karttaen sitä, mikä väkisinkin tahtoi palata muistiin.

— Onhan se siunattu asia, että olet päässyt terveenä kotiin, sanoin hänelle.

En voi koskaan unohtaa hänen hymyään, joka teki nuoret kasvot vanhoiksi.

— Mitä on kipu tai mikään sen rinnalla... Siitä ei ole hyvä puhua, sanoi hän vältellen. — Tarvitsen aikaa. Vankila oli kyllä hyvä koulu.

— Kuinka sinä kiinni jouduit? kysyi Taju.

— Meitä oli vain kolme. Olimme edenneet erästä kylää kohti, kun töksähdimme lähellä metsänlaitaa punaisten puurotulille. He ampuivat varoituslaukauksen, ja silloin huomasin, että olimme saarroksissa. Toverini painuivat pensastoon ja hävisivät metsään, punaisten laukaukset kintereillään. Heidän kohtalostaan en enempää tiedä, ehkä pääsivät. Luultavampaa on sentään...

— Entä sinä?

— Olin joutunut liian kauas edelle tovereistani. Mahdotonta oli elävänä päästä edes metsään. Ei auttanut muu kuin antautua.

— Ja sitten sinua kuulusteltiin.

— Sehän siinä jännää olikin. Ja minun juttuni meni heihin kuin häikä. Pääasia oli, että minut oli ammuttava, ja toimeenpanijaksi määrättiin eräs Rantanen. Se sama muurari, jonka kanssa viime vuonna marssin miliisissä. Aika lailla hämmästyimme kumpikin, kun tapasimme toisemme. No niin, Rantanen tekeytyi työkeäksi, ärjyi ja haukkui niin julmetusti, että heti ymmärsin miehen meaningit. Seuraus olikin, että hän sai minut yksin huostaansa. Me pääsimme sitten metsään. Minun oli vain pakko jatkaa matkaani aseettomana, enkä voinut pyrkiä rintamalle, sillä punaiset olivat joukkoineen välissä.

— Varmuuden vuoksi Rantanen antoi vielä omat paperinsa, jos uudestaan joutuisin punaisten pakeille. Suuntasin matkani rautatietä kohti siinä toivossa, että saisin matkustaa Rautuun päin. Sinnehän minulla oli komennus kuularuiskukomppaniaan jo silloin, kun kotoa lähdin. Mutta pahaa aavistaen ne vietävät sieppasivat minut taas kiinni ja lähettivät junalla Viipuriin.

— Hm, myhähti Taju. — Ei sinusta vain sotapäällikköä tulisi.

— Kyllä sodan sitten pitäisi paljon muuttua, jos minä siksi pyrkisin, vastasi Apu.

Hän oli yhä alakuloinen ja miettiväinen. Entinen välitön iloisuus ja toimintahalu oli poissa.

— Onko sinulle jotakin tapahtunut? kyselin.

— On, äiti, niin paljon, ettei kannata siitä puhua.

Hän elpyi kuitenkin vähä vähältä, ja vauhko katse muuttui kiinteämmäksi ja samalla syväksi, mutta hän pysyi yhtä saavuttamattomana.

Mitä he olivat tehneet hilpeälle ja avomieliselle Avulleni? Elämä ei enää viehättänyt häntä niinkuin ennen. Hän ei toivonut mitään, ei ryhtynyt mihinkään, kaikki oli yhdentekevää, ja hänen katseensa syvyydestä nousi syytös, salainen kammo ihmisiä kohtaan. Kuinka paljon julmuutta ja epäihmisyyttä hän lieneekään retkellään nähnyt!

Kun yritin udella, käänsi hän pois kasvonsa kuin olisi muistellut jotakin järkyttävää ja tahtonut sen minulta kätkeä.

XII

Kuinka kummallisesti kaikki tuntui epätodelliselta. Päivät vierivät yhä valoisampina kevään luvattua vapautta kohti, ja kuitenkin asui raskas suru ja tuska kansan katseissa.

Avun mieliala pysyi painuksissa ja vaikutti minuunkin masentavasti.

Heikki huomasi myöskin tämän alakuloisuuden ja ehdotti, että kutsuttaisiin vieraita.

— Ehkä se repäisee pojan irti tuosta jurotuksesta, sanoi hän.

— Voimmehan yrittää, vaikken minä sitä usko. Se on niin syvällä — ehkä ikuisiksi ajoiksi hänen sieluunsa painunut.

— Tuossa iässäkö? Älä nyt haudo sellaisia luuloja, varoitti Heikki.

— Jospa tietäisit, kuinka raskasta lapsen murhe on nähdä! — Vaikka onkin, niin ei siitä saa puhua! huudahti Heikki kärsimättömänä, ja nyt vasta ymmärsin, kuinka levoton hänkin oli Avun mielialasta.

Joukko nuorta väkeä kerääntyi kotiimme, ja pojilla oli täysi puuha heidän vastaanottamisessaan. Näytti siltä kuin Apu olisi mielellään ollut mukana ja tahallaan heittäytynyt reippaaksi.

Mutta kun kaikki oli valmiina ja leikki käynnissä, vetäytyi hän syrjäiseen soppeen, ikäänkuin olisi unohtanut ympäristönsä.

Leikittiin postia, ja pieni pielus lensi jostakin hänen päähänsä.

— Posti toi uneksijoita! sanoi heittäjä.

Apu heitti sen hidastellen takaisin lausuen harvakseen:

— Posti toi onnellisia tietämättömiä! Mutta hän sai postin yhä uudestaan. Se toi "sotavangin mietteitä, Lemminkäisen päiväkirjoja, Graalin ritareita, mustaa mieltä ja tervasydämiä"... Näin syttyi täysi sota Avun valloittamiseksi, eikä hän saanut olla hetkeäkään mietteissään. Hänet karkoitettiin keskilattialle ja ympäröitiin piirillä. Joku istuutui pianon ääreen, ja toinen komensi: — Soita!

— Mitä? kysyi komennettu.

— Riemuhymni!

— Ja niin edespäin! huudettiin toisaalta. — Ja varsinkin valssia!

Se oli tuskin sanottu, kun jo parit kiitivät lattialla ja Apu oli tempaistu mukaan. Hän tanssi rajusti, "lennätti" entiseen tapaansa, mutta siinä oli jotakin outoa, liiaksi kiihkeätä. Ja hänen äänensä kuului ylinnä muita, kasvot hehkuivat, ja silmissä paloi uhmaava tuli.

Tämä ilonpito huolestutti minua enemmän kuin hänen mieltäväisyytensä ja synkkyytensä.

Säde oli siitä myös tietoinen.

— Täti, onko Apu jostakin pahoillaan? kysyi hän minulta hiljaisella äänellä arasti ja kainosti kuin olisi pelännyt ilmaista sydämmensä syvintä salaisuutta.

Kuinka hän oli minulle kallis tuon tunteen vuoksi, koska se ilmaisi, että Apu oli hänelle todella rakas.

— Voi, lapsi, kotiin palattuaan hän on ollut niin synkkä ja miettii yhtämittaa.

— Minkätähden?

— On syitä, joita emme saa pyrkiä koskettamaan, kipeitä haavoja...

Säde vaikeni ja palasi toisten tyttöjen pariin, ja minä jäin ihmettelemään, että hän noin osasi peittää nousevan murheensa.

Illemmalla kuiskasin hänelle:

— Älä ole milläskään. Avulla on lapsesta saakka ollut säälintunne voimakkaampi kuin muilla ihmisillä, ja sinä ymmärrät, että sota...

— Kyllä käsitän, mutta Apuhan on aina ollut niin luja ja perinpohjainen, sanoi Säde.

— Ehkä juuri sen vuoksi tämäkin tunne nousee niin voimakkaana hänessä.

Tunsin vaistomaisesti, että Avun mielentila vaikuttaisi vieroittavasti Säteeseen, mutta tuota outoa iloisuutta ei riittänyt kauan. Apu erkani äkkiä nuorisoparvesta ja piiloutui pimeään huoneeseeni.

Jotakin oli kuitenkin voitettu pienellä ilonpidolla. Jännityksen kärki taittui ja pojat neuvottelivat saksalaisten vastaanotosta. Se kiinnitti myös Avun mieltä.

— Menetkö taas toisten mukana taisteluun? kysyin häneltä.

— Menen, kerran tästä kurjuudesta pitää tulla loppu, mitä pikemmin sitä parempi, vastasi hän.

Vapautuksen toivo kävi yhä varmemmaksi ja meikäläisten mieli oli päässyt raskaan talven taakasta. Mutta sittenkin tuntui kaikki epätodelliselta, kuin unelta tai haaveelta, josta hapuillen pyrki tavoittamaan todellisuutta eikä uskonut, mitä silmin näki ja korvin kuuli.

Avun omituinen mielentila ei muuttunut sen kummemmaksi, ja vähitellen pidinkin sitä aivan luonnollisena. Hän kävi minulle siitä vain rakkaammaksi ja läheisemmäksi.

Hänkin tajusi vaistomaisesti tämän, katsoi silmiini luottavaisena ja nyökkäsi kuin olisin sanonut jotakin.

Vanha yhteistunteemme oli jälleen ottanut meitä opastaakseen, ja minä ryhdyin rauhallisena toimeen hankkiakseni pojille eväät ja mitä muuta he tarvitsivat liityessään tovereihinsa Helsingin valloituksen ratkaisevina päivinä. Ei mitään pelkoa, ei epäilyä eikä aavistelua. Levollinen ja juhmallinen mieli kotona yhdessä ollessamme ja sitten kahden kesken Heikin kanssa, kun he olivat jo menneet.

Avun oli määrä mennä Drumsöhön aseita takavarikoimaan. Ja sieltä hänet komennettiin Sörnäisiin.

— Ei surmata...! sain sanotuksi hänen lähtiessään.

— Älä pelkää, äiti. Veljesveri ei vielä tahri minun käsiäni — eikä vastakaan!

Hyvä Jumala — mikä helpotus oli kuulla nuo sanat hänen suustaan! Se oli hänen hyvästinsä ja kaikui kauan korvissani hiljaisena, melkein kuiskauksena, vapisevin huulin sanottuna.

Mutta uusia kysymyksiä nousi samalla. Miksi hänen mielialansa oli niin painunut? Oliko hänen sääli, ihmistuntoko hänessä oli niin voimakas?

Näiden päivien sala-peräinen jännitys, joka antoi nähdä suurta, elää mukana kansan kohtalon hetkinä, otti niin täydesti valtoihinsa, että rakkauteni lapsiin ajaksi väistyi sen tieltä ja vaiken, uhraten alttiisti, kysymättä, kärsimättä, pelkäämättä koko elämän työn, toiveitten tuloksen, kaikkensa yhteisön hyväksi.

Ja murheeni Avun mielialasta painui unhotuksiin ratkaisevina päivinä konekiväärien papattaessa ja laukausten paukuessa joka puolella.

Keskikaupungilla, missä asuimme, ei niinä päivinä ollut hetkeäkään täysin turvassa. Luoteja sinkoili milloin mistäkin, oman talon ullakoita ja kellarista, pitkin katuja keskellä kirkasta päivää, ajoittain, hetkellisesti tai jatkuvasti. Punaiset ottivat valkoisten merkkejä ja ampuivat kaduilla vielä senkin jälkeen, kun kaupungin valtaus jo oli tapahtunut.

Kuinka kalliiksi se heille kävi, sen he vain itse tiesivät. Raskasta oli nähdä omaa kansaansa vangittavan... Tavatessani pitkän, toivottoman saattueen saksalaisten vartioimana ymmärsin Avun mielialan. Se oli nyt minunkin.

Iloni poikieni palaamisesta vahingoittumatta häipyi syvään sääliin, joka pusersi minut outoon ahdistukseen, elämää jäytävään vaivaan.

Mitä oli oikeastaan tapahtunut?

Turha kysellä, raskas havaita todeksi.

Apu ja Taju hoitivat nyt säännöllisesti heille määrättyjä tehtäviä. Tuskin sain pitää heitä jonkun tunnin kotona lepäämässä. Lukemattomat puuhut ja järjestelyt, uudet toimet ja velvollisuudet veivät kaiken heidän huomionsa, työnsä ja voimansa niin tyyten, että heidän terveytensä kärsi.

Apu pysyi johdonmukaisena ja tahtoi asua muiden sotilaiden kanssa tilapäisissä kasarmeissa.

— Minä tunnen jälleen kelpaavani johonkin, sanoi hän. — Voin kestää siinä kuin toisetkin.

Taju tuli öiksi kotiin ja myöskin päivälliselle, mutta Apu ei sitä hyväksynyt.

— Miksi hemmoittelisin itseäni? sanoi hän, kun varoittelin häntä liiasta uhraavaisuudesta.

Ja ikäänkuin tämä vapaaehtoinen kärsimys olisi keventänyt hänen mielensä raskautta, kävi hän päivä päivältä hilpeämmäksi.

Ja kun nuoret taas kokoontuivat kotiimme, loisti Avun ahavoittuneilla ja laihoilla kasvoilla tyyni ilo, ja yksinkertainen sotilastakki istui kuin valettu hänen sorjalla ja rautaisella vartalollaan. Joka liike oli miellyttävä hänen tanssiessaan, ja heleä nauru kajahti siellä, missä hän oli yhtenä joukosta. Hänen tarttuva ja syyttävä hilpeytensä oli taaskin hereillä. Säde ja hän olivat eroittamattomat, ja heidän voittoisa ilonsa oli kuin keväinen aurinko. Siiri, Heikki ja minä olimme heistä ylpeät ja onnelliset.

Taju ahersi omissa sotilasjärjestelyissään ja kaivautui niihin niin tyyten, ettemme paljoa hänestä tienneet.

Vasta muutaman päivän kuluttua valtauksesta maltoivat pojat kertoa taisteluista, joiden meno tärisytti minua enemmän kuin olin kuvitellut.

— Otitko sinäkin Sörnäisissä vankeja? kysyin Avulta.

— En suinkaan minä niin hullu ole. Niitä on jo kovin paljon liikaa ennestään vankiloissa nälkään kuolemassa, vastasi hän. — Ei mahdu enää vaikka itkisi!

— Oliko sinulla lupa päästää menemään? kysyi Taju, joka ei itse ollut mukana missään vangitsemispuuhassa.

— Kuka sen luvan olisi minulle antanut? Minä vain otin aseet heiltä, ja itse ne niitä toivat, ja sanoin: "menkää nyt, minne mahtuu ja nopeanlaisesti!" Voitte ymmärtää, että he patikoivat.

— Sinä olet aina samanlainen. Kunhan vain et olisi usuttanut heitä omaan nilkkaasi, sanoi Taju.

— Jää niitä kylliksi vielä ottaakin, tuumi Apu taipumattomana.

— Hm, jäähän niitä. Sinnehän ne itäänpäin, Venäjälle, painuvat ja kauas pohjoiseen, Vianaan päin, kuuluu niitä vietävän.

— Sieltä ne eivät ainakaan minun kintereilleni kiiri, sanoi Apu.

Aika kului kesäkuuhun onnen auringon paistaessa, kunnes Apu eräänä päivänä tuli sanomaan minulle:

— Tiedätkös, äiti, minä pelkään, että tulen komennettavaksi mahdottomaan tehtävään.

Hänen iloisuutensa oli jälleen poissa, entinen miettiväisyys ja syvät tummat varjot silmien ympärillä puhuivat suruisesta, raskaasta mielestä.

— Mikä nyt on? sain kysytyksi, ja tuska laskeutui painamaan minua heti ensi silmäyksellä, kun näin hänen astuvan huoneeseen.

— Voi käydä niin, että täytyy mennä Santahaminaan. Sinä tiedät...

— Eihän, ei sinun — kuka tahansa muu — ehkei kukaan, et sinä!

— Ei siinä kysytä minun mieltäni.

— Kysytään, kysytään! väitin epätoivossa.

— Ei se niin ole. Yksi on varmaa: täytyy totella, kun komennus tulee, sanoi hän synkkänä tuijottaen minuun.

— Mitä sinä aiot?

— En ainakaan ampua aseettomia — usein syyttömiä — omaa kansaa!

— Jos täytyisi — — mitä sitten teet?

— En vielä tiedä.

Tämä synkkä varjo tempaisi meidät lujemmin kuin koskaan ennen surun ja toivottomuuden nieluun. Hän kävi nyt joka päivä kotona. Näytti siltä kuin hän olisi etsinyt turvaa epätoivoisia mietteitään vastaan, tahtonut välttää niitä kuin paha vaaraa.

XIII

Tämän tuskallisen mielialan vallassa Apu ja minä elimme päivästä päivään. Tajukin oli siitä huolissaan ja arveli, että komennus Santahaminaan voisi tulla Avulle koska tahansa, ehkä hänelle itselleenkin.

Eräänä aamuna oli kärsimykseni seestynyt kuin selvänäköisyydeksi. Näin unen, sen saman, joka jo

kahdesti ennen oli antanut minun tuntea lohdutonta ikävöimistä. Ja kummallakin kerralla, niinkuin nytkin, se oli kohdistunut poikaani — nuorukaiseen, jonka äänen kuulin kutsuvan: — Äiti, äiti!"

Se oli minulle omainen, rakas ääni, enkä kuitenkaan käsittänyt sitä Avun enkä Tajun ääneksi.

Se soi kuin lähellä ja tuli kaukaa, avaruuden ääristä, ja sen kaiku paisui kaikkeuden täyhteiseksi.

Kaipuu poltti rintaani ja nosti minut korkealle kuin pilven liepeelle, kiidättäen sinne tänne maisista esteistä vapaana.

Ääni kutsui yhä: — "Äiti, äiti!"

Se oli kuin hukkuvan ääntä, kuin kuolemassa ikävöivän kutsua.

Kätteni ojentuivat häntä tavoittamaan, ja minua poltti halu saada nähdä hänet, koskettaa!

Kaipauksen huuto pusertui rinnastani.

Heräsin siihen. Mutta tuskaa jatkui yhä, en päässyt siitä irti. Se oli iskenyt minua raatelemaan herkeämättömänä, yltyvänä epätoivoisuutena.

Nousin, pukeuduin, herätin perheen jäsenet, olin kuin mieletön kärsimyksessäni, joka kidutti minua hetkeksikään hellittämättä.

Voi, olinko menettänyt järkeni? Ei, ei, olinhan siitä ehdottomasti varma. Ajatukseni riipoivat minua entiseen ja nykyiseen, kysymykseni lensivät vaanivina, vertailevina ja nostattivat aavistuksen, sitten selvän tajunnan. Tämä oli merkinanto, huuto, varoitus — onnettomuus uhkasi, joku tuhon isku oli lähellä! Puhuin siitä Heikille. Tuskallinen vaitiolo ja epätoivoinen torjuminen, taistelu näkymättömien voimien kanssa oli meille nyt yhteinen.

Tunsimme kohtalon raskaan käden painuvan hitaasti meitä kohti, ja sen käyristetyt sormet uhkasivat otteellaan.

Heikki mutisi:

— Rauhoitu, eihän ole mitään vaaraa!

Ja kuitenkin hänen kalpeutensa ja kangertavat sanansa ilmaisivat että kolkko aavistus yhä piti häntäkin vankinaan.

Päivä oli jo kulunut puolilleen ja mielentilani vaimennut raskaaksi surumielisyydeksi. Heikki oli lohdutellut, todistellut ja moittinut minua mielettömistä arveluistani.

Mutta kaikki ulkonainen luisui ohitseni koskematta tai liikuttamatta minua. Oli vain yksi ja varma olemassa — aavistukseni.

Apu tuli tapansa mukaan kotiin. Näin heti hänen ilmeestään, että hänen mielensä oli keventynyt.

— Tänään sinä näytät iloisemmalta, sanoin.

— Nyt minä olen keksinyt pääsyt tästä pulmasta.

— Oletko? Ja kuinka? kysyin jännitettynä.

— Lähden Vienan-Karjalaan. Sinne menee meitä paljon!

Sanoma tuli niin äkkiä, yllätyksenä, en käsittänyt mitään. Se riipaisi minut avuttomana tapausten uuteen pyörteeseen.

— Luultavasti ei siellä tule mitään taistelua. Tutustumme maahan ja voitamme heidät hyvällä Suomen puolelle, ja sitten aivan läheisessä tulevaisuudessa on Vienakin liitettävä emämaahan! puhui hän vakuutettuna.

— Oletko jo varmasti päättänyt?

— Ilmoitin liittyväni retkeen tänä aamuna varhain, vastasi Apu.

— Tämä tulee yllätyksenä, ja minulla on ollut raskas hetki. Tiedätkö, lapsi, minä pelkään sinun puolestasi... Voi, Heikki, kerro sinä, minä en voi. Puhu, se on välttämätöntä. Minä näen Jumalan sormen!

— Äiti on ollut hyvin järkytetty tänä aamuna, emmekä me ole toistemme tuomitsijoita, emme saa sanoa sitä mielettömyydeksi. Tiedäthän sinä niinkuin Tajukin, että äiti toisinaan vaistonsa avulla voi aavistaa vaaran, puhui Heikki.

— Mistä vaarasta te nyt puhutte? Eihän siinä matkassa voi mitään vaaraa olla. Tulee kaunis kesä ja retkeily ihanassa, suuressa luonnossa huuhtelee minusta pois tämän talven tympeän maun. Ole huoletta, äiti!

Hän oli niin varma ja tyyni. Hänen hellä huolenpitonsa ja hilpeä vakuuttelunsa oli parantavaa lääkettä järkytetyille mielelleni.

— Nyt saan lomaa ja jään viikoksi kotiin valmistelemaan matkaani ja lepäämään, lisäsi hän.

— Vihdoinkin. Sinä tarvitsetkin lepoa ja sitten keskustelemme, menetkö vai etkö mene, sanoin.

— Minä olen jo ilmoittautunut, toisti hän kuin sivumennen ja naurahti. — Pitäisihän sinun olla tyytyväinen, kun vältetään se yksi vaara, joka on todellinen.

— Scylla ja Charybdis. Kun toisen vältät, niin toiseen syöksyt. Se Viena on sellainen tarumainen, etäinen jokin. Ja se peloittaa minua avuttomuudessaan, — eristetyssä asemassaan. Onko siellä kulkuneuvoja?

— Niitähän meidän pitäisi sinne loihtia, tehdä teitä, sanoi hän.

— Kuka sitten aseita käyttää?

— Ne joutavat lepäämään. Ei siellä erämaissa armeijat liiku, selitti Apu tyynesti ja varmasti.

— Minulla on kuitenkin se käsitys, että te menette aseellisina.

— Tietenkin. Kuka nyt kulkisi virstaakaan ilman kivääriä! huudahti hän.

Taju tuli kotiin, ja neuvottelu alkoi uudelleen.

— Sano sinäkin. Taju, että on vaarallista mennä sellaiselle hämärälle retkelle, pyysin levottomuuden vallassa yhä vieläkin.

— Vaarallista ... hm, vaara on nyt kaikkialla. Luoti voi lentää meihin vaikka täällä mamman portaissa, sanoi Taju. — Jos minäkin joudun siihen uhkaan, että Santahamina on edessä, niin kuka tietää, vaikka lähtisin mukaan.

— Turha on teidän uskotella minulle, ettei siellä voisi sotaa syttyä, kun kerran aseissa sinne menette ja siellä päin liikkuu vihollisia, ainakin punaisia, sanoin.

— Onhan sitten edes mies miestä vastaan ja ase kummallakin, ettei tarvitse ampua heitä aseettomina! tiuskaisi Apu.

Se oli kuin äärimmäisen tuskan huudahdus ja herätti minussa vastakaiun.

— Voit tulla yhtä hyvin itse ammutuksi, sanoin.

— Tietenkin.

— Tai vangiksi, mikä siellä kaukana heidän käsissään olisi hirvittävää, yritin säikäyttää.

— Siltäkin varalta on keino keksitty, vastasi hän oudosti hymyillen.

— Keino? Ei ole mitään turvaa sellaisessa asemassa, väitin.

— Meillä on kaikilla aina revolveri mukana. Siellä ei kukaan meistä jää elävänä heidän käsiinsä, sanoi hän.

Tämä keskustelu oli kuin jatkoa tuskalliselle unelleni, ja outo, kumottava kammo muuttui tästä lähin ainaiseksi seuralaisekseni.

Mennen tullen, yöt ja päivät, seurasi minua outo tyhjyyden tunne. En löytänyt missään varmaa pohjaa jalalleni, en lepoa ajatukselleni. Ainoa lohtuni oli neuloa hänelle siroa sotilastakkia, joka hyvin muistutti upseerin pukua.

Apu iloitsi siitä lapsellisesti ja sovitteli sitä yllensä suuren kuvastimen edessä.

— Otathan sinä kaikesti siviilipukusi myös mukaan, ehdotin hänelle.

— En, tulee vain kuljettamista. Syksyllähän palaan muuttolintujen kanssa, ja tämä sinun ompelemasi saa seurata minua myötä- ja vastoinkäymisissä, sanoi hän hymyillen.

— Lujahan se on ja lämminkin.

— Hyvä se on.

Hän silitteli takkia, ja minusta tuntui kuin hänen luiseva kouransa olisi koskettanut poskeani kiitokseksi kaikesta.

Sellainen ei kuitenkaan ollut tapana meidän kesken.

* * * * *

Kesän aurinkoiset päivät houkuttelivat hänet luotani retkeilylle Säteen kanssa.

He kaksi elivät omaa tarinaansa, jonka kauneus loisti heidän kasvoillaan, soi äänessä ja puhui onnesta säteilevissä silmissä.

— Eikö sinun tule ikävä Sädettäkään? kysyin.

— Ikäväkö? Mitä on ikävä? Kun pitää toisistaan niin kuin me, ei malta ikävöidä. Hauska on olla yhdessä, ja hauska erossakin ja ajatella toisiaan.

— Voisihan Säteellä olla ikävä, sanoin.

— Hän lupasi ikävöidä, nauroi Apu.

— Ja sitä sinä naurat.

— Se on niin somaa ja naisellista. Etkö sinäkin lupaa ikävöidä minua, mamma?

— Parasta on olla siitä puhumatta. Sinun lähtösi tälle retkelle on aivan toista kuin edelliset matkat. Tähän liittyy jotakin selittämätöntä, ennuksellista.

— Sinäkin siis ikävöit ja olet jo aloittanut. Säde ei vielä ole saanut aikaa. Tänä iltana me tanssimme Siiri-tädin luona, ja sinut on myös kutsuttu mukaan, mutta älä vain ennusta, se ... se on niin kouristavaa. Anna minun nyt elää rennosti ja iloita nämä päivät — pitkistä ajoista. Ja kuka tietää, kuinka kauan!

— Minä lupaan, sain äkkiä sanotuksi, kun kävi häntä niin sääliksi.

Hän laitteli reppunsa hihnoja, sovitteli ja sijoitteli tavaroita, purki ne jälleen pois ja aloitti uudestaan. Se oli minun mielestäni loputonta ja toivotonta. Paljon tavaraa ja pieni reppu ja kuitenkin jo liian painava.

— Ajattelehan pitkiä — oikein pitkiä matkoja. Ethän jaksu tuota kantaa, ja sitten on vielä — kivääri. Sinä et jaksu, lapsiparka!

— Entä meidän sopimuksemme, äiti? Lupasithan, että puhuisimme vain iloisista asioista. Ei ole mitään synkkää, ei mitään mahdotonta tässä retkessä, ei saa olla mitään ikävää näinä päivinä. Tästä tulee vielä hyvä, kun keksin mukavan kiinnityksen hihnoille, puhui hän koetellen reppua selkäänsä.

Mitä tahansa sanoin tai tein, tahdoin olla hymyssä suin, vaikka kyynel kihosi silmääni. Taistelin synkkiä mielikuvia vastaan, ja me löysimme yhdessä tien lapsuudenaikaan, siihen onnelliseen, joka ollessaan oli niin kevyesti ja huomaamattamme ohi kiitänyt, mutta nyt tuntui kalliilta ja onnelliselta.

Mutta kohta kun olimme palanneet nykyhetkeen, nousi epävarma kohtalo minua ilkkumaan. Minusta tuntui kuin sen uhka olisi päivästä päivään käynyt vihamielisemmäksi. Yritin lepytellä sitä lohdullisilla asioilla, tyhjensin liian täyttä sydäntäni kyynelten virralla.

Kuinka ne polttivat, nämä avuttoman ja neuvottoman kyneleet! Mikä oli oleva hänen osansa, mikä hänen kesänsä päätös? Voi, miksi minulla nyt oli hänestä tämä kärsimys? Miksi en ennen tuntenut samaa hänen lähtiessään?

Siihen sain vain yhden ainoan vastauksen:

Kuule vaistoasi, sitä selittämätöntä, mikä tuntemattomana voimana sielussasi elää.

Entä hänen ilonsa, onnensa — taipumattomuutensa, tuo vanha: joko — taikka? Voi, hän ei kuule, hän ei usko, ei tingi.

— Apu, etkö sinä yhtään jaksat ajatella edes minun kaipuutani ja suruani lähtiessäsi? yritin vielä kerran senkin uhalla, että hän tuskastuisi.

— Voi, äiti, minulla on vain yksi elämä. Minä en voi noudattaa sinun mielijohteitasi, joita en hyväksy, sanoi hän vakavana.

— Etkö usko, että minulla täytyy olla hyvin vakava ja varma syy, kun sinun ilosi uhalla yhä palaan tähän retkeesi?

— Uskon kyllä, äiti, sinun tunteesi, mutta älä vetoa niihin. Se olisi väärin. Tiedäthän, että kärsin siitä. Minä olen päättänyt.

— Tällä kertaa tahtoisin olla melkein armotonkin, kun se koskee sinun kohtaloasi, ja säilyttää osan kärsimystäni sinulle. Ehkä se horjuttaisi päätöstäsi.

— Kiitoksia paljon anteliaisuudesta, mutta tällä kertaa pysyn omillani. Älä yritä kautta rantainkaan, se ei auta. Menenhän minä, mamma, mitä siitä kiistelemme. Eihän hätä ole tämän näköinen!

— Minä huomaan jo — sinä olet joutunut pois minun ulottuvistani.

— Ei, ei ole koskaan syytä siihen pelkoon. Ei ole toista sellaista mammaa kuin minulla on! sanoi hän nauraen ja kujeillen.

— Tarkoitan sitä sanatonta, itsestään selvää toistemme tajuamista.

— En ole enää lapsi. Sinä unohdat sen yhä, sanoi hän.

Se oli minulle ylivoimaista. Hänen äänensä sävy ja katseensa torjui luotaan. Hän oli jo niin kaukana, etten häneen enää ulottunut.

Yksinäisyys oli ainoa turvani ja rukous, jossa vetosin Suureen Tuntemattomaan.

Rukouksessani en ollut enää pelkkä itseni, en yksi ihminen. Ajan tuska painoi ylivoimaisena, ja ankara kohtalo elävöittyi hirviöksi.

Se oli mielestäni sama uneni peikko, joka kerran ennen oli tavoittanut pienokaista poveltani. Se sama, jonka kanssa taistelin Tajun sairaana ollessa. Se sama, joka oli minua kuljettanut kuoleman portilla ja ensi kerran antanut unessa aavistaa poikaani uhkaavan kohtalon. Nyt tunsin, että se jo oli ottanut minulta Avun. Ja se oli viekas ja väkevä — minä voimaton, kahleissa. Vaikka kuinkakin kirkkaasti näin, mitä oli tulossa, en voinut auttaa, en mitään tehdä!

XIV

Elämä oli yhä kuin synkkää unta — minun elämäni. Istuin Siirin salin nurkassa, ja silmäni seurasivat nuorten iloista tanssia. Soitto, valot, liike, äänet olivat yhtyneet kehäksi ympärilläni.

Se oli valoinen kehä, jonka läpi katsottuna tulevaisuus oli kaukana.

— Kuulehan, Lemminkäinen, sanoi joku pojista Avulle, — kirjoitathan sinä kai tultuasi sinne Kalevalan maille, huolitaanko sinne uusia urhoja ja kannattaako tulla?

— Epäiletkö? vastasi Apu ja kiiti jälleen tanssissa.

Hän oli tyynen hilpeä tänä iltana ja istui usein vaiti käsi kädessä Säteen kanssa.

Neitonen salli sen, unohtuen hänkin hiljaiseksi ja karttaen tanssin pyörrettä.

— Tahdon olla varma, että siellä on tasaväkistä taistelua, kunniakasta kamppailua, ennenkuin tämä poika lähtee, jatkoi toveri katkennutta keskustelua.

— Tuskin, sanoi Apu.

— Miksi sitten menet?

— Seikkailemaan, vastasi toinen.

— Luontoa tutkimaan, luuli kolmas.

— Ihana matka, lausui joku tytöistä.

— Ei, ei mikään noista syistä houkuttele Apua. Hän menee — arvatkaapa! Ei, ei kukaan arvaa. Hän menee sitä varten, että syksyllä olisi entistä hauskeampi tulla ja tavata jälleen — Säde, meidät kaikki, selitti muuan soma, pikku tyttönen.

— Oikein arvattu, Leila, ja silloin saattekin kuulla kummia tarinoita. Me jaamme Vienan ja otamme siellä kukin oman uutisasatuksen, perustamme yhteiskunnan. Ja koska siellä kuuluu jo ennestään olevan naiskomento, niin eläkää hyvässä toivossa, tytöt, sanoi Apu.

— Tehdään Vienasta muotivaltakunta. Ei kukaan muu kuulu hienostoon kuin Vienassa kesänsä viettänyt! huusi se poika, joka oli tahtonut taistella.

— "Vienan pääkaupunki, Vienan maaherra", miltä kuuluu? sanoi joku.

— Ja maaherran tanssiaiset, lisättiin siihen.

— Ja Vienan sankarien hauta! kuului uusi ääni pianon äärestä.

Tuli hiljaisuus.

— Miksi hauta? kysyi Apu tyynesti hymyillen.

— Ei mitään saada ilmaiseksi. Ja Viena on luvattu maa, sanoi soittaja.

— Sinähän tulet mukaan, huomautti Apu.

— Niin, veikko, Vienan me tahdomme!

— Kuuletko, äiti! huusi Apu minulle.

— Kuulen kyllä. Sota tahtoo syitä.

Tämä keskustelu, soitto ja hyöriä ympärilläni oli minulle epätodellista, kuin ohikiitävä maisema. Se ei kiinnittänyt hetkeen, vaan viittasi katsomaan kauemmaksi, jätti maltittomana odottamaan.

Mitä?

Nimetöntä, kuvaamatonta...!

* * * * *

Tuli lähtöpäivä, kylmä, kolea aamu, kesäkuun lopulla. Avun reppu oli valmis, samoin huopa, kivääri, kengät ja — kukkia.

— Tummia ruusuja, merkillisen eläviä, niin kauniita ja raittiita. Katsohan, kastehelmi, vesipisara lehdellä, sanoin Avulle ottaessani ne vastaan kukkakaupan lähetiltä. — Kuinka se on voinut siinä pysyä tuodessa?

— Sataa, sanoi Apu.

Heitä oli pieni parvi asemalla odottamassa lähtöä. Sama toivehikkuus, matkan yllätysten ikävöiminen, hymyilevä into oli heille yhteistä!

Apu oli hilpeä ja tyyni, kuin olisi kaikki vaikeat velvollisuudet voitettu ja jäljellä onnellinen, pitkä lepo, jonka loppua ei vielä tiennyt.

Hän oli sanonut hyvästit Säteelle jo illalla, ja ruusut olivat tytön viimeinen sanoma — tummanpunaiset ruusut, kastehelmi lehdellä.

— Oliko hänen kylmä! Lieneekö ollut ikävä? virkkoi Heikki palatessamme kotiin.

Hänkin siis sääli, kaipasi.

— Onko sinustakin koleata? kysyin.

— On, eihän sitä voi kieltää. Tuntuu niin oudolta.

— Sinustakin!

— Niin.

* * * * *

Kirjeiden odotus alkoi. Tuli kortti tai kirje joka viikko.

Ostin kartan, seurasin ajatuksissani matkalla. Oudot paikat, jotka olivat ennen olleet hämäränä aavistuksena siellä jossakin pohjan perillä, muuttuivat nyt omaisiksi, nimet tuttaviksi, ja minulla oli niistä kuva. Siihen ei liittynyt mitään runon satumaista. Todellisena ja nykyisenä piirtyi kaikki mieleemme Avun kirjeiden sävyn mukaan. Maa ja kansa tuli meille eläväksi ja rakkaaksi samalla tavalla kuin kirjeiden kirjoittajalle.

Pitkällä niemekkeellään, kova koski edessä ja takana, ympärillään oikeita metsiä hän siellä eli, asteli pehmeällä sammalella, puhtaalla ja tasaisella jäkälämatolla. Siellä kohoaa runko rungon vieressä metsän jättiläisiä, joita Apu pysähtyi ihaillemaan, toisia kiertelemään. Oli sellaisiakin, joiden latvaa ei metsän kulo saavuta, ei runkoon pysty; jos kirveellä löi, niin isku kiljahtaen kilpistyi takaisin.

Oi, Kauko-Karjala, vasta nyt sinua ihailen, sillä siellä _hän_ ajatteli, suunnitteli, haaveili petäjän latvojen goottilaisen kaaren alla kuin äärettömässä kirkossa. Siellä hän koskisia jokia pitkin venettä veti, souti laajoja vesiä, purjehti Kuittijärven ulapat. Siellä hän astui raskas reppu olallaan halki kivisten kankaitten, poikki hyllyvien soiden. Siellä hän valvoi vahdissa yöt ja samosi synkissä saloissa.

Se oli kuin huvitusta Avulle tuo korvessa samoaminen, missä vain karhut viheltävät. Ikihongat kertoivat pyhiä satujaan kuin olisivat olleet eläviä, harmaapäitä uroita, paljon nähneitä, paljon kokeneita.

Mitä ne kertoivatkaan Avulle? Taisteluista karulla kankaalla, laihasa maassa, syksyn myrskyissä, talven lumessa, taisteluista kesän kuloja vastaan, jotka kerta toisensa jälkeen polttivat kukoistavan jälkeläisparven jaksamatta vanhaa, karaistua tuhota. Ja kirkkaina syysöinä lumosivat hänet avaruuden lukemattomat tähtimaailmat.

Tämän luonnon helmassa Taka-Karjalan avuton kansa sai hänen rakkautensa ja saalinsa. Sen sorron hän tahtoi poistetuksi, sen sydämet omiksemme, sen erämaat asutuiksi. Sinne hän toivoi hämäläisensä, tänne etelään karjalaisensa. Uusi maailma, uusi viljelys oli saloilla aloitettava, uusi teollisuus ja kauppa.

Sinä lumoava kaukomaan, sinä sytytit hänen sydämensä, otit hänet kokonaan.

Ja kaiken alla soi uusiintuvana perussävelenä aavisteleva tieto kohtalosta.

— Mamma ei saa olla levoton, täällä on kaikki rauhallista. Mistäpä ne sotajehut tänne...! kirjoitti hän.

Samalla seurasi kuitenkin määräyksiä, kuin jälkisäädös. Lainatut kirjat piti toimittaa takaisin, tavarat "polista" hakea kotiin.

Näiden rivien välissä luin vanhan tarinamme kohtalosta, jonka käsi oli säästänyt meitä tähän asti, mutta nyt painui yhä lähemmäksi.

Jokainen yö oli tuskan yötä, ja unen hämärät kuvat veivät todellisuuden partaalle, hellittämättä herättyänikään. Niin monta aamua valkeni vaatien minua kaukaiselle matkalle häntä etsimään, hänen kanssaan elääkseni. Ja yhtä monta tukahduttavaa järkisyytä nousi estämään aiotun matkan mahdottomuutena.

Muutin maalle keskikesäksi, ja siellä käki kukkui vielä ikkunani alla petäjässä.

— Miksi se niin lähellä kukkuu? kyselin sisareltani, jonka koululla asuin.

— Ei ole tosiaan ennen tuohon tullut, sanoi hän.

— Eikä arkailekaan, sanoin.

— Ei, vaikka hätistäisi.

— Kuule, minä ajattelen aina Apua, kun tuo käki kukkuu. Siellä Karjalassa kukkuu käki samoin hänelle kuin tuo meille.

— Se kuulostaa niin surulliselta, kun sinä sen sanot, sanoi sisareni.

— Sydämeni on niin raskas.

— Sinun on ikävä poikaa. Älä huoli, tulee syksy, kaikki muuttuu taas rauhalliseksi, ja Apu on jälleen kotona.

— Minulla on niin kumma tunne — pelkään, ettei hän tulekaan. En ole koskaan ennen näin pelännyt. Se jäytää, nakertaa sydänjuuriani.

— Kuulehan, päivä paistaa jälleen tuolla nurmikolla. Mennään sinne, yritti sisareni.

— En jaksa. Onhan yhdentekevää, kuinka minun laitani on. Hän...

— On nuori, reipas ja vahva poika. Kun on sellainen kuin Apu ... ei tarvitse pelätä.

Aurinko paistoi suoraan sisareni suureen koulusaliin, ja ikkunat olivat auki.

Pieni lintunen tupsahti lasiin, ponnahti siitä ikkunalaudalle ja pyrähti huoneeseen. Hiukan räpyteltyään siipiään ilmassa se työntyi lasiin jälleen.

— Tuotahan tulee sääli. Pikku raukka, sinähän lyöt itsesi kuoliaaksi. Eksynyt olet oudoille tiloille. Hiljaa, hiljaa, minä autan sinut ulos!

Tämä jutteluni pikku linnulle rauhoitti minua, sain purkaa sydämeni ikävöivän hellyyden turvattomalle ja avuttomalle. Otin linnun käteeni ja suljin sen hellästi kouriini, jossa sen sydän läpähti hätäisesti.

— Katsos, sisko, se on ihan musta. En ole koskaan ennen nähnyt näin mustaa pikku lintua ... ja sen silmät uhkaavat ja pistävät... Katso!

— Anna lentää, anna lentää! huusi sisareni, ja minä näin, että hän vapisi.

— Lennä, pikku lintunen, sydämesi on yhtä sairas kuin minunkin, sanoin eksyneen kadotessa ikkunasta lehdikköön.

— Mikä sinun on? Olethan kalpea ja tuijotat säikähtyneenä. Oletko sairas? kysyin sisareltani, katsellessani häntä lähemmin.

— En, en, älä huoli. Ei se ole mitään. Muistui vain mieleeni eräs tarina mustasta linnusta, kuiskasi hän yhä järkyttynä.

— Tarina mustasta linnusta ... millainen tarina? kysyin olematta utelias. Olihan kaikki niin yhdentekevää.

— Tarina kuolemanlinnusta.

— Tämä lintu oli musta ja katsoi minuun niin pistävästi ... leppymättä! Olikohan se kuolemanlintu?

— Ei pidä kysellä tutkimattomia. Pieni eksynyt lintunen vain, vastasi sisareni.

— Turvaton, harhaileva Apu vain siellä kaukomailla! Laukaus tai salahyökkäys ... se on vain sekunnin työ.

Pieni kuolemanlintu askarsi ajatuksissani. Etsin sitä pensaikosta, ruohosta, metsässä käydessäni, maantiellä astuessani. Kaipasin sitä ja pelkäsin.

Avun kirjeet tulivat kenttäpostin kuljettamina säännöllisesti, ja hän sai samoja teitä kirjeitä ja pikku paketteja. Rakas viesti käsissäni elin jälleen päivän, pari. Olihan siellä kaikki tyyntä ja rauhallista ja Apu eläytynyt sinne koko sielullaan. Suunnitteli, puuhaili aina ajatellen tuon maan tulevaisuutta ikäänkuin hänellä olisi ollut valta ja voima tehdä se onnelliseksi.

Suunnattoman arvokkaiden metsien hinnalla se maa oli jalostettava, laajat vedet kulkureiteiksi perattava, turpeenkäntäjät työhön vietävä, ihanat rannat rakennettava. Siellä kelpaisi kesät unelmoida, luonnon valtoihin antautua.

"Uni lehtivuoteellani savusaunan lattialla maistuu kyllä", niin hän kirjoitti, "nälkää ei ole, luonto antaa kun pyytää jaksaa, erämaakin on vieraanvarainen, lempeä, kun sen kesyttää osaa..."

"Sinisaloilla saduttaret karkeloivat, ja vanhat laulut humajavat lakkapäpetäjissä. Ken sitä ymmärtää, ei pelkää saloa, ei ikävöi."

Syksy painui lähemmäksi, palasin kaupunkiin, ja siellä kalahti kenttäpostissa tullut kirje usein

postilaatikkoon.

Olin jälleen rikas, luin sitä päivän, pari, osasin ulkoa joka sanan, kätkin povelleni pannakseni sitten talteen, kun seuraava tulisi.

Hänen kirjeittensä sävy muuttui syksymmällä. Niissä oli jo jotakin ennusteellista ja puuhakasta vaaran varalta, vaikkei sitä muka odotettu.

"Ei mamman pidä pelätä..." oli joka kirjeessä, ja se varoitus oli Tajunkin saamassa kortissa, että äitiä oli rauhoitettava.

Vieri viikko, toista, eikä kirjettä enää tullut. Minulta kuluivat päivät ja yöt sen odotuksessa, ja sitten vihdoinkin tuli postikortti. Outo oli siinä käsiala, outo nimi — ilmoitus: Apua ei ollut enää! Oli kaatunut...!

Kortti kädessäni tein Tajulle vuodetta ymmärtämättä, mitä se merkitsi, ettei Apua ollut enää. — Kuollutko, eikä tule koskaan?

Sitä en uskonut — tiesin vain. Joku oli sanonut.

Apuhan oli matkalla, ja kirje — miksi se ei voisi tulla vieläkin? Kuulin monesti sen putoavan laatikkoon, riensin ottamaan — ehkä Avulta!

Sitä kirjettä odotin — odotin ja laatikosta tavoitin, uskoin tulevan milloin tahansa. Mitä minua liikuttivat sanomalehdet, mitä ihmisten kertomukset! Turhaan ne puhuivat taisteluista siellä kaukana Karjalassa, epätoivoisesta perääntymisestä, nuorisojoukon surmasta, englantilaisten komennosta ja punaisten julmuudesta. Apu ei ollut niissä mukana.

Apu oli siellä jossakin, odotti minua, kutsui ja pyysi tulemaan!

Voi niitä öitä, joina hän kutsui: — Äiti, äiti!

Se oli sama ääni kuin unissani ennen, ja minulla oli sammumaton jano saada nähdä hänet.

Ajatuksissani vaelsin, liitelin hänen olopaikoilleen. Harmaana varjona kiidin, etsimisen sieluna harhailin. Seuraani yhtyi retkilläni kymmeniä, satoja ja tuhansia äitejä, siskoja, lapsia, miehiä. Lakkaamaton kaipuu ajoi meitä sinne tänne — ei ollut rauhaa, ei lohtua.

Eikä Apu kuitenkaan ollut minusta kuollut, ei olematon. Hän eli, oli lähelläni, enemmän omani kuin koskaan ennen, kuului nyt yksin minulle, ei kellekään muulle.

Se teki kaipuuni raskaaksi.

Hänen haaveensa, sanansa, toiveensa, suunnittelunsa ottivat minut asunnokseen. Niissä elin hänen kanssaan, hänen kauttaan.

Ja se teki kaipuuni yhä vaikeammaksi.

Luokseni tuli kovaosaisia äitejä, saman uhrin antaneita. Heidänkin poikansa olivat kaatuneet Karjalassa.

Suru yhdisti meitä, kova kohtalo avasi sydämet, ja minä näin paljon, näin ihmeellisiä asioita.

En ollut erilaisempi kuin muut, ei ollut suruni suurempi eikä pienempi kuin niiden kymmenien, jotka samoin kaipasivat.

Heidänkin sydäntään kalvoi lakkaamaton tuska, ja kaipuun jano tukehdutti rintaa. Heidänkin poikansa viruivat hautaamatta Kauko-Karjalan saloilla, kylissä, soissa, koskissa, järvissä...

Heidänkin rakkaimpansa huusivat apua, janosivat lempeätä muistoa, kaipuuta — annetun uhrin pyhittämistä!

Kaipauksemme otti meidät siivilleen ja kantoi yli maitten ja merien.

Me näimme maailmansodan kentät, sen sadat — tuhannet — miljoonat kaatuneet ja tunsimme jäljelle jääneiden tuskan omassamme.

Se ei ollut lohtua. Se oli kaipuun avartumista ihmiskuntaa syleileväksi. Se vaati uhriemme, miljoonien uhrien pyhittämistä — rauhaa!

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this

eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement

or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to

maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.